

POČETNA OBUKA

MODUL 1

NOSIOCI PRAVOSUDNIH FUNKCIJA I DRUŠTVO

Ministarstvo pravosuđa Sjedinjenih Američkih Država /
Program za razvoj, pomoć i edukaciju tužilaštava u prekomorskim zemljama (DoJ / OPDAT)
i
Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH)

Program finansira State Department / Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a (INL / EUR / ACE)

BOSNA I HERCEGOVINA • БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА • BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA • ФЕДЕРАЦИЈА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA F BiH
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDACA I TUŽITELJA F BiH
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA Ф БИХ
PUBLIC INSTITUTION CENTRE FOR JUDICIAL AND PROSECUTORIAL TRAINING OF F BiH

POČETNA OBUKA

MODUL 1

NOSIOCI PRAVOSUDNIH FUNKCIJA I DRUŠTVO

Prvu verziju Modula priredili:

*Obren Bužanin, sudija Vrhovnog suda Republike Srpske i Ljiljana Lalović, sutkinja Suda
Bosne i Hercegovine*

Modul redigovali:

*Dr. sci. iur. Davor Trlin, viši stručni saradnik u JU CEST FBiH; Mirza H. Omerović,
zamjenik Glavnog disciplinskog tužitelja u UDT-u VSTV-a BiH, Aldijana Porča,
disciplinska tužiteljica u UDT-u VSTV-a BiH i mr. sci. iur. Mihaela Jovanović, sudija i
predsjednica Građanskog odjeljenja Općinskog suda u Živinicama*

SADRŽAJ:

	PODMODUL 1- POLOŽAJ NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA	13
1	UVOD	13
2	ZNAČAJ NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA	14
3	MEĐUNARODNI STANDARDI U VEZI SA STATUSOM NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA	15
3.1	NEZAVISNOST I NEPRISTRASNOST SUDSTVA	15
3.1.1	SUDSKA NEZAVISNOST	16
3.1.2	MEĐUNARODNI DOKUMENTI SA STANDARDIMA O NEZAVISNOSTI SUDSTVA	16
3.1.3	NAČELO PODJELE VLASTI KAO PRETPOSTAVKA SUDSKE NEZAVISNOSTI	16
3.1.4	INSTITUCIONALNA NEZAVISNOST SUDSTVA	17
3.1.5	FINASIJSKA NEZAVISNOST KAO PRETPOSTAVKA SUDSKE NEZAVISNOSTI	18
3.1.6	INDIVIDUALNA (LIČNA) NEZAVISNOST SUDIJE	18
3.1.7	NEPRISTRASNOST SUDIJE	19
3.1.8	STVARNA I OČIGLEDNA NEPRISTRASNOST	19
3.1.9	IZUZEĆE	20
3.2	GARANCIJE SUDIJSKE NEZAVISNOSTI	21
3.2.1	IMENOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE	21
3.2.2	STALNOST SUDIJSKE DUŽNOSTI I NAPREDOVANJE U KARIJERI	23
3.2.3	MATERIJALNI POLOŽAJ / PLATA I SOCIJALNO OSIGURANJE	24
3.2.4	ODGOVORNOST	24
3.2.5	MEĐUNARODNI STANDARDI ODGOVORNOSTI	25
3.2.6	OSNOVNE SLOBODE	26
3.3	NEZAVISNOST I NEPRISTRASNOST TUŽILAŠTAVA	27
3.3.1	NEZAVISNOST /ODNOS IZMEĐU JAVNIH TUŽILACA I IZVRŠNE I ZAKONODAVNE VLASTI/	27
3.3.2	NEPRISTRANOST I OBJEKTIVNOST	28
3.3.3	POSTUPAK I KRITERIJI ZA IMENOVANJE TUŽILACA	28
3.3.4	GARANCIJE ZA OBAVLJANJE DUŽNOSTI TUŽILACA	29
3.3.5	SLOBODA IZRAŽAVANJA I UDRUŽIVANJA	29
3.3.6	PROFESIONALNE DUŽNOST	30
3.3.7	DISCIPLINSKA ODGOVORNOST TUŽILACA	31
4	USTAVNA POZICIJA NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA	32
5	DOMAĆE ZAKONODAVSTVO	34

5.1	<i>GARANCIJE NEZAVISNOSTI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA</i>	34
5.1.1	<i>VISOKO SUDSKO I TUŽILAČKO VIJEĆE BOSNE I HERCEGOVINE/VSTV BiH/</i>	34
5.1.2	<i>IMENOVANJE NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA</i>	37
5.1.3	<i>STALNOST PRAVOSUDNE FUNKCIJE</i>	38
5.1.4	<i>IMUNITET SUDIJA I TUŽILACA</i>	39
5.1.5	<i>DISCIPLINSKA ODGOVORNOST</i>	39
5.1.6	<i>ADEKVATNO FINANSIRANJE KAO BITNA PRETPOSTAVKA NEZAVISNOSTI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA</i>	40
5.2	<i>ZAKON O CENTRU ZA UDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA U FEDERACIJI BiH I ZAKON O CENTRU ZA UDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA U REPUBLICI SRPSKOJ</i>	40
5.3	<i>ZAKON O PRAVOSUDNOJ KOMISIJI BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE⁴¹</i>	
	<i>PODMODUL II - ORGANIZACIJA PRAVOSUĐA U BiH</i>	42
	<i>ORGANIZACIONA STRUKTURA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA NA SVIM NIVOIMA</i>	42
1	<i>SUD BOSNE I HERCEGOVINE</i>	43
1.1	<i>NADLEŽNOST</i>	43
1.2	<i>UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA SUDA</i>	45
2	<i>ORGANIZACIJA I NADLEŽNOST SUDOVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE</i>	47
2.1	<i>ORGANIZACIJA I PODRUČJE DJELOVANJA SUDOVA</i>	47
2.1.1	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE OPŠTINSKIH SUDOVA.</i>	48
2.1.2	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE KANTONALNIH SUDOVA</i>	49
2.1.3	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE VRHOVNOG SUDA FEDERACIJE :</i>	49
2.2	<i>STVARNA NADLEŽNOST</i>	49
2.2.1	<i>OPŠTINSKI SUD JE NADLEŽAN:</i>	49
2.2.2	<i>KANTONALNI SUD JE NADLEŽAN:</i>	51
2.2.3	<i>VRHOVNI SUD FEDERACIJE NADLEŽAN JE:</i>	51
3	<i>ORGANIZACIJA I NADLEŽNOST SUDOVA U REPUBLICI SRPSKOJ</i>	52
3.1	<i>ORGANIZACIJA I PODRUČJE DJELOVANJA SUDOVA</i>	52
3.1.1	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE OSNOVNIH SUDOVA</i>	52
3.1.2	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE OKRUŽNIH SUDOVA</i>	54
3.1.3	<i>SJEDIŠTE I PODRUČJE OKRUŽNIH PRIVREDNIH SUDOVA</i>	54
3.2	<i>STVARNA NADLEŽNOST</i>	55
3.2.1	<i>OSNOVNI SUD JE NADLEŽAN</i>	55

3.2.2	OKRUŽNI SUD JE NADLEŽAN	56
3.2.3	OKRUŽNI PRIVREDNI SUD JE NADLEŽAN	57
3.2.4	VIŠI PRIVREDNI SUD JE NADLEŽAN	58
3.2.5	VRHOVNI SUD JE NADLEŽAN	58
4	ORGANIZACIJA SUDOVA BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE	59
4.1	ORGANIZACIJA SUDOVA	59
4.2	NADLEŽNOST SUDOVA	59
4.2.1	OSNOVNI SUD JE NADLEŽAN	59
4.2.2	APELACIONI SUD JE NADLEŽAN DA ODLUČUJE O:	60
	 II ORGANIZACIONA STRUKTURA TUŽILAŠTAVA U BOSNI I HERCEGOVINI	61
1	TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE	61
1.1	NADLEŽNOST	61
1.2	UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA	62
2	ORGANIZACIJA TUŽILAŠTVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE	62
2.1	FEDERALNO TUŽILAŠTVO	62
2.1.1	NADLEŽNOST	62
2.2	KANTONALNA TUŽILAŠTVA	63
2.2.1	NADLEŽNOST	63
2.2.2	ORGANIZACIJA	64
3	ORGANIZACIJA TUŽILAŠTVA U REPUBLICI SRPSKOJ	65
3.1	TUŽILAŠTVA U REPUBLICI SRPSKOJ	65
3.1.1	OKRUŽNA TUŽILAŠTVA :	65
3.2	NADLEŽNOST	66
4	TUŽILAŠTVO BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE	67
5	MEĐUSOBNI ODNOSI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI	68
	 PODMODUL III- PROFESIONALNI I ETIČKI STANDARDI	70

1	<i>ETIKA NOSILACA PRAVOSUDNIH DUŽNOSTI</i>	70
2	<i>POJMOVI KOJE JE POTREBNO OBJASNITI</i>	72
2.1	<i>NEKOLIKO RIJEČI O MORALU, ETICI, DEONTOLOGIJI, ODGOVORNOSTI</i>	72
3	<i>PREGLED MEĐUNARODNIH I DOMAĆIH ZAKONODAVNIH DOKUMENATA</i>	75
3.1	<i>MEĐUNARODNI IZVORI:</i>	75
3.1.1	<i>UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA</i>	75
3.1.2	<i>MEĐUNARODNA POVELJA O CIVILNIM I POLITIČKIM PRAVIMA</i>	75
3.1.3	<i>EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA,</i>	75
3.1.4	<i>OSNOVNA NAČELA O NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA (1985.),</i>	75
3.1.5	<i>BANGALORŠKI PRINCIPI SUDIJSKOG PONAŠANJA-</i>	76
3.1.6	<i>EVROPSKA POVELJA O ZAKONU ZA SUDIJE,(1998.GODINE).;</i>	76
3.1.7	<i>UNIVERZALNA SUDIJSKA POVELJA,</i>	76
3.1.8	<i>SAVJET EUROPE</i>	76
3.2	<i>BIH – NACIONALNI IZVORI ETIKE</i>	78
3.2.1	<i>USTAV BIH , USTAVI ENTITETA, BRČKO DISTRIKTA I KANTONA;</i>	78
3.2.2	<i>ZAKON O VISOKOM SUDSKOM I TUŽILAČKOM SAVJETU/ VIJEĆU I PRATEĆI PROPISI</i>	78
3.2.3	<i>ETIČKI KODEKS ZA SUDIJE</i>	78
3.2.4	<i>ETIČKI KODEKS ZA TUŽIOCE,</i>	78
3.2.5	<i>USTAV BOSNE I HERCEGOVINE.</i>	78
4	<i>PROFESIONALNI I ETIČKI STANDARDI ZA SUDIJE I TUŽIOCE</i>	79
4.1	<i>PRINCIP BR.1. NEZAVISNOST</i>	79
4.2	<i>KAKO OBEZBIJEDITI NEZAVISNOST?</i>	82
4.3	<i>PRINCIP BR.2. NEPRISTRASNOST</i>	83
4.4	<i>PRINCIP 3. JEDNAKOST</i>	86
4.5	<i>PRINCIP: 4. INTEGRITET I DOLIČNO PONAŠANJE</i>	87
4.6	<i>UZDRŽANOST ILI DOLIČNOST ?</i>	89
4.7	<i>NEKOLIKO RIJEČI O POVJERENJU JAVNOSTI:</i>	89
4.8	<i>PRINCIP 5. : STRUČNOST I ODGOVORNOST PREMA POSLU</i>	91
5	<i>MORALNE OBAVEZE I MOGUĆNOSTI KADA NE POSTOJI ZAKON</i>	94
6	<i>DISCIPLINSKI POSTUPAK</i>	95

	<i>PODMODUL IV- RAVNOPRAVNOST POLOVA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA BIH</i>	98
1	<i>JEDNAKOST KAO PRINCIP I KAO PRAVO</i>	98
2	<i>JEDNAKOST POLOVA U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA</i>	100
2.1	<i>UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA</i>	101
2.2	<i>KONVENCIJA O POLITIČKIM PRAVIMA ŽENA</i>	101
2.3	<i>MEĐUNARODNI PAKT O GRAĐANSKIM I POLITIČKIM PRAVIMA.(1966)</i>	101
2.4	<i>KONVENCIJA O ELIMINACIJI SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA / CEDAW/</i>	102
2.5	<i>EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA</i>	102
2.6	<i>DEKLARACIJA O ZABRANI NASILJA NAD ŽENAMA</i>	102
3	<i>UGRAĐENOST MEĐUNARODNIH DOKUMENATA U BIH PRAVNI SISTEM</i>	103
3.1	<i>DOMAĆI PRAVNI OKVIR, S POSEBNIM OSVRTOM NA USTAV BIH:</i>	103
4	<i>PRIMJENA RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U BIH PRAVOSUDNOM SISTEMU</i>	104
4.1	<i>SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE</i>	105
4.2	<i>RODNO ZASNOVANO UZNEMIRAVANJE</i>	110
4.3	<i>PRIMJER IZ PRAKSE ZA POLNU DISKRIMINACIJU</i>	111
4.4	<i>TRENTNA ANALIZA STANJA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA U BIH</i>	112
4.5	<i>HIPOTETIČKI PROBLEM KOJI UKLJUČUJE IZAZOVE KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U GRAĐANSKOM POSTUPKU:</i>	113
4.6	<i>JEDAN INTERESANTAN SLUČAJ:</i>	114
4.7	<i>HIPOTETIČKI PROBLEM KOJI UKLJUČUJE IZAZOVE KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U KRIVIČNOM POSTUPKU:</i>	114
4.8	<i>NEKI ASPEKTI MOGUĆE POVREDE PRINCIPA RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U KRIVIČNOM POSTUPKU, A VEZANO ZA TRGOVINU LJUDIMA:</i>	114
4.9	<i>HIPOTETIČKI PROBLEM KOJI UKLJUČUJE IZAZOVE KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U IZVRŠNOM POSTUPKU :</i>	115
5.0	<i>HIPOTETIČKI PROBLEM KOJI UKLJUČUJE IZAZOVE KOJI SE ODNOSI NA PRIMJENU RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U POSTUPKU MEDIJACIJE</i>	115
5	<i>IZAZOVI I DALJI PRAVCI</i>	117
	<i>LITERATURA:</i>	118

PREDGOVOR

Poštovani,

Kada bi se od svih stručnih publikacija koje su zadnjih godina izdate u Bosni i Hercegovini, morala izdvojiti samo jedna koju moraju pročitati svi sadašnji i budući nosioci pravosudnih funkcija, to bi vjerovatno bila ova. Ovo zbog toga što sve ostalo znanje iz oblasti prava i pravosuđa, za društvo, pravosuđe, pa i pojedinca, ne postiže svoju pravu svrhu bez poštivanja onoga što se nalazi u ovom materijalu.

Inteligencija i znanje imaju vrijednost samo uz karakter, i to je prava svrha edukacije (Martin Luther King). Malo je oblasti za koje ovo više vrijedi nego za pravosuđe. Procesna pitanja i greške, različita tumačenja materijalnog prava i drugi problemi, mogu, i uglavnom se rješavaju kroz sistem pravnih lijekova i višestepenost. Međutim, etičnost, integritet i nepristrasnost su prije svega faktori koji zavise od svakog pojedinaca, te ni savršen sistem ni najbolji zakoni ne mogu značajno uticati na ove kvalitete. Ono što se može učiniti jeste insistirati na stalnoj edukaciji, prije svega u domenu etike te nije slučajno što u najuspješnim zemljama, kao na primjer SAD, gotovo polovinu svoje stručne godišnje edukacije posvećuju etici i integritetu. Ovo uključuje i najiskusnije i najuspješnije nosioce pravosudnih funkcija. Ovo ističemo jer je kroz višegodišnju praksu Centara za edukaciju uočeno da mnogi novi i budući nosioci pravosudnih funkcija ovaj modul „Nosioci pravosudnih funkcija i društvo“, doživljavaju kao obavezan dio kroz koji se mora proći dok sa mnogo više entuzijazma pristupaju modulima koji se odnose na, po njihovom mišljenju, konkretna pitanja. Bez ikakve zadržke se može konstatovati da to nije ispravan pristup je uloga nosilaca pravosudnih funkcija u društvu, ono što ovu profesiju, odnosno poziv čini tako važnim i cijenjenim.

Modul koji je pred Vama je uvodni modul u kojem se nalaze fundamentalni postulati organizacije i funkcionisanja pravosudnog sistema te normi ponašanja nosilaca pravosudnih funkcija u odnosu na sistem, dijelove sistema, stranke u postupcima, druge državne organe i druge subjekte. Uz određen stepen apstrahovanja, prezentovana su normativna rješenja te selektovani ogledni primjeri iz prakse međunarodnih foruma, disciplinskih organa VSTV-a BiH, te sudova, tužilaštava u BiH. Modul sadrži i hipotetičke slučajeve kojima će se završavati obuke u CEST-ovima, budući da CEST nastoji da svoje obuke izvodi metodom „čuj, vidi, ponovi“, koja se u uporednom pravu pokazala kao najbolja za povećavanje kvantuma znanja polaznika obuke.

Pored prezentovanja načela organizacije i funkcionisanja pravosuđa, post-konfliktne reforme pravosuđa u BiH, odnosno njegovog približavanja demokratskim standardima, čitalačka publika će imati uvid u standarde profesionalne etike sudija i tužilaca, sa stavovima prakse UDT-a i disciplinskih komisija VSTV- BiH. Na posebno mjesto je izdvojena tema odnosa pola/roda i pravosuđa, kao specifičan dio sudske i tužilačke etike, povezan sa diskriminacijom po osnovu pola i roda. U te svrhe Modul baca više svjetla i na određene tematske cjeline čija razrada slijedi u narednim modulima početne obuke, kao što je silovanje kao krivično djelo, nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje kao oblik diskriminacije koji se rješava u parničnom postupku i upravnom sporu, te seksualno uznemiravanje kao krivično djelo.

Od prve verzije ovog Modula (2009. godina) prošlo je deset godina. Promjene u organizacionim, materijalnim i procesnim propisima su bile velike (međunarodna zajednica se polako povlačila iz pravosudnih organa, novi pravosudni organi su formirani, bilo je izmjena u procedurama imenovanja nosilaca pravosudnih funkcija, stupili su na snagu sistemski propisi kao npr. Zakon o zabrani diskriminacije BiH, usvojene su Smjernice za sprečavanje sukoba interesa u pravosuđu, Smjernice za prevenciju rodnog i seksualno zasnovanog uznemiravanja u pravosuđu...). Za dosljednu korekturu/reviziju teksta Modula posebno se zahvaljujem : Dr. sci. iur Davoru Trlinu, stručnjaku za edukaciju JU CEST F BiH (za prva dva podmodula); Mirzi H. Omeroviću i Aldijani Porči iz UDT

VSTV –a BiH, za podmodul III, te mr. sci. iur. Mihaeli Jovanović, sudiji Općinskog suda Živinice za podmodul IV (na kojem je inače i bilo najviše temeljitih intervencija na čemu joj se posebno zahvaljujem). Vjerujem da druga verzija modula, pored što će poslužiti kao materijal za obuke (početne-za stručne saradnike/savjetnike u pravosuđu, te za pripravnike, ali i za novoimenovane sudije/tužioce), biti koristan materijal pri radu pripadnicima pravne profesije.

Osim kreatora druge verzije Modula, potrebno je zahvaliti se i pripadnicima Odjela za pravosudnu upravu VSTV-a BiH, na čelu sa gospodinom Rusmirom Šabetom, te vrijednom timu Atlantske inicijative, za sve vidove propagiranja rodne ravnopravnosti u pravosuđu, a iz koje su proizašli i određeni edukativni materijali koji se koriste na obukama CEST-a i na koje i ovaj Modul upućuje.

Ipak, najveća zahvala ide Ambasadi Sjedinjenih Američkih Država u BiH, konkretno Uredu za razvoj, pomoć i edukaciju tužilaštava u prekomorskim zemljama (OPDAT) Ministarstva pravosuđa SAD. Pored stručne, finansijske i tehničke pomoći u realizaciji obuka nosilaca pravosudnih funkcija u BiH, ovaj Ured je kreirao i kvalitetne edukativne materijale za obuke CEST-ova. Ovo je treći te vrste, a prethodna dva su se odnosila na vještine zastupanja optužnice te na procesuiranje korupcije u postupcima javnih nabavki. Posebno u vrijednom timu OPDAT-a ističem gospodina Gorana Krnaicha, rezidentnog pravnog savjetnika i karijernog tužioca iz Sjedinjenih Američkih Država, te pravnog savjetnika gospodina Almira Smajlija, koji je uz Davora Trlina iz CEST-a F BiH koordinirao izradu druge verzije ovog Modula.

DIREKTOR JU CEST FBIH

Dr. sci. Arben Murtezić

UVODNE NAPOMENE

Kategorije

I POLOŽAJ NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA

Ključni međunarodni dokumenti u kojima su sadržani principi koji obezbjeđuju nezavisnost sudstva su:

- član 10. UNIVERZALNE DEKLARACIJE O LJUDSKIM PRAVIMA,

-OSNOVNA NAČELA UJEDINJENIH NACIJA O NEZAVISNOSTI SUDSTVA, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija novembra 1985. godine,

-PREPORUKA R (94) Komiteta ministara državama članicama "O nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija" od 13.oktobra 1994.godine,

-EVROPSKA POVELJA O ZAKONU ZA SUDIJE od 10. jula 1998.god,

-član 6. EVROPSKE KONVENCIJE O ZAŠTITI OSNOVNIH PRAVA I LJUDSKIH SLOBODA,

- član 14. PAKTA O GRAĐANSKIM I POLITIČKIM PRAVIMA

- član 47. POVELJE O TEMELJNIM PRAVIMA EVROPSKE UNIJE

-BANGALORSKI PRINCIPI sudijskog ponašanja iz 2002. godine,

-SMJERNICE UN-a o ulozi tužilaca, usvojene na Osmom kongresu UN-a o prevenciji zločina i postupanju prema prestupnicima, Havana, Kuba 27.avgusta-07.septembra 1990.god.,(u daljnjem tekstu: smjernice UN-a),

-PREPORUKA (2000) 19. Savjeta ministara državama članicama "O ulozi javnog tužilaštva u krivično-pravnom sistemu"(u daljem tekstu „Preporuka Savjeta ministara“),

Domaći propisi koji regulišu ovu oblast su: Ustavi BiH, RS, FBiH, Statut Brčko distrikta BiH i Zakon o visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH .

II ORGANIZACIJA PRAVOSUĐA U BiH

Propisi koji regulišu ovu oblast su:

-Ustavi BiH, RS, FBiH, Statut Brčko distrikta BiH,

-Zakon o Sudu BiH, Zakon o tužilaštvu BiH,

-Zakon o sudovima RS i Zakon o tužilaštvima RS,

-Zakon o sudovima FBiH, Zakon o Federalnom tužilaštvu i Zakoni o kantonalnim tužilaštvima, te

-Zakon o sudovima Brčko distrikta BiH i Zakon o tužilaštvu Brčko distrikta BiH).

III PROFESIONALNI I ETIČKI STANDARDI

Pored propisa označenih pod tačkom 2., ova oblast je regulisana i Kodeksom sudijske etike i Kodeksom tužilačke etike;

IV RAVNOPRAVNOST POLOVA

UNUTAR PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA

Ovu oblast regulišu svi propisi označeniod tačkom 2., a dodatno i Zakon o ravnopravnosti polova BiH,

KLJUČNE RIJEČI uloga sudije u društvu, položaj nosilaca pravosudnih funkcija, nezavisnost sudstva, nepristrasnost sudstva, nezavisnost i nepristrasnost tužilaštva, ustavna pozicija nezavisnosti pravosuđa, domaće zakonodavstvo, garancije nezavisnosti pravosuđa, organizacija sudova, organizacija tužilaštva, etički i profesionalni principi, zabrana diskriminacije, jednakost, ravnopravnost polova, odgovornost.

Trajanje

Dvodnevni seminar

Oblik

Kombinovanje predavanja, radionice i panel diskusije, s ciljem da podstakne aktivno učešće polaznika obuke na kritičko razmišljanje i diskusiju. Veličina grupe ne bi trebala da prelazi 20 polaznika.

Ciljevi edukacije

Za uspješno vršenje poslova koje obavljaju stručni saradnici / savjetnici, kao potencijalni nosioci pravosudnih funkcija, potrebno je da se polaznici početne obuke, pored savladavanja pravnih i tehničkih znanja i vještina, upoznaju sa međunarodnim institucijama i standardima iz oblasti pravosuđa, te njihovim odnosom sa domaćim pravosuđem u Bosni i Hercegovini, organizacijom pravosuđa i radom pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini na svim nivoima, uopšteno i po specifičnostima, njihovom unutrašnjom organizacijom i međusobnim odnosima, kao i unutar svake institucije, ulogom VSTV BiH, odnosom pravosuđa prema drugim organima i institucijama, kroz profesionalne i etičke principe, status i značaj njihove uloge, prava i obaveza prema svim drugim subjektima javnog i privatnog segmenta društva.

OD POSEBNE važnosti je razumjevanje prava na jednakost, a s naglaskom na jednakost polova ; uloga pravosudnog sistema – nosilaca pravosudnih funkcija u zaštiti i promociji prava na jednakost; posebna povezanost svakodnevnog izvršavanja dužnosti sa pravom na jednakost u svim

dijelovima pravosudnog sektora.

Opis

**PO SADRŽAJU MODUL OBUHVATA SLJEDEĆE
TEMATSKE CJELINE:**

I Položaj nosilaca pravosudnih funkcija

Međunarodni standardi u vezi sa statusom nosilaca pravosudnih funkcija

Ustavna pozicija

Domaće zakonodavstvo

II Organizacija pravosuđa u BiH

Organizaciona struktura pravosudnih institucija na svim nivoima

Međusobni odnosi unutar pravosuđa

III Profesionalni i etički standardi

Međunarodni standardi

Inkorporisanost međunarodnih standarda u domaće zakonodavstvo

Etički principi

Disciplinski postupak

IV Ravnopravnost polova unutar pravosudnih institucija

Uloga nosilaca pravosudnih funkcija u zaštiti prava na jednakost polova

Međunarodni standardi

Domaće zakonodavstvo

Mogući predavači/edukatori

Treneri sa liste trenera Centara za edukaciju

Dnevni red modula /tabela sadržaja

Po sadržaju je kompatibilan sa tematskim oblastima sadržaja modula

Materijali

Power Point prezentacije, hipotetički slučajevi, filmovi, kvizovi

Prvu verziju priredili:

Obren Bužanin i Ljiljana Lalović

Ažurirali:

Davor Trlin (Podmodul I Položaj nosilaca pravosudnih funkcija i Podmodul II Organizacija pravosuđa u BiH);

Mirza H. Omerović i Aldijana Porča (Podmodul III Profesionalni i etički standardi)

Mihaela Jovanović (Podmodul IV Ravnopravnost polova unutar pravosudnih institucija)

PODMODUL 1- POLOŽAJ NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA

1 Uvod

ULOGA SUDIJE U DRUŠTVU

“Sudije, kao akteri dosuđene pravičnosti, izjašnjavaju se o našem životu i svim slobodama koje život prate. Veće dužnosti od te nema. Zato su stari Rimljani govorili da je sudijska dužnost sveta dužnost, a prema Aristotelu - ići sudiji znači ići pravdi. Savjest, stručnost i mudrost moraju predsjedavati sudijskom vokacijom.”¹

Aktuelna i danas, ova apostrofirana filozofska misao na najbolji način odslikava dostojanstvo i uzvišenost sudijske dužnosti, njen značaj u životu građana, a time i ulogu sudije u društvu, kao oličenju pravednosti. Istovremeno je u ovim riječima sadržana snažna poruka nosiocima sudijske dužnosti, u vidu kontinuiranog podsjetnika na teret odgovornosti koji imaju, prema svojoj savjesti i prema građanima, kako bi obezbjedili da se pravda zaista i ostvari. Uzvišenost i časnost ovog poziva proizlazi iz činjenice da je obavljanje sudijske dužnosti privilegija malog broja pripadnika pravničke profesije, kojima je društvo poklonilo povjerenje i uzdiglo na takav položaj koji supstancira ovlaštenje da odlučuju o zaštiti prava i sloboda građana. S obzirom da sudije u vršenju sudske vlasti imaju moć donošenja odluka, koje značajnu utiču na živote građana, to takva moć odlučivanja može imati podlogu samo u stručnosti, mudrosti, savjesnosti i etičnosti, koji atributi moraju biti objedinjeni u ličnosti sudije. U srazmjeri sa važnosti pitanja o kojima odlučuju je i odgovornost sudija da ukazano povjerenje javnosti opravdaju, te obezbjede, prije svega, pravedan postupak, a kao rezultat takvog postupka, i pravilnu, na zakonu zasnovanu, odluku.

Ideal sudije kojeg odražavaju citirane riječi Aristotela, je pripadajuće prirodno pravo građana, a time istovremeno obaveza države i njenih institucija, ali i nosilaca sudijske funkcije, da im obezbjede ostvarenje tog prava. Da bi se to postiglo potrebno je suštinski obezbjediti institucionalnu nezavisnost sudova od izvršne i zakonodavne vlasti, a unutar toga i individualnu nezavisnost i nepristrasnost sudija kao nosilaca sudske vlasti. S obzirom na to da je nezavisnost sudije nužna pretpostavka sudijske funkcije, a imajući u vidu značaj ove nezavisnosti za vladavinu prava, to će dominantan prostor u obradi ovog modula biti posvećen, međunarodnim standardima kao garancijama suštinske nezavisnosti sudija, sa posebnim osvrtom na normativne i stvarne aspekte nezavisnosti sudija u Bosni i Hercegovini.

¹ BESEDE SA KOPAONIKA-Prof.dr Slobodan Perović

2 ZNAČAJ NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA

Montesquieu je pisao u „*Duhu zakona*“: „*nema slobode ... ukoliko sudska vlast nije odvojena od zakonodavne i izvršne vlasti.*“

Ostvareni stepen nezavisnosti pravosudnog sistema predstavlja ključni indikator dostignutog nivoa vladavine prava u demokratskim zemljama. Pravosudni sistem ima presudnu ulogu u zaštiti ljudskih prava i sloboda. Ovakva uloga, se posebno apostrofira u međunarodnom sistemu ljudskih prava, pa je tako i Generalna skupština Ujedinjenih Naroda više puta naglašavala da « *vladavina zakona i pravilno funkcionisanje pravosuđa... igraju ključnu ulogu u unaprjeđivanju i zaštiti ljudskih prava*». Obzirom na ovako značajnu ulogu koje pravosudne institucije imaju u životu građana, s aspekta zaštite ljudskih prava, krucijalni značaj za osiguranje ove zaštite imaju nezavisnost pravosudnih institucija, te zakonite, pravične i efikasne procedure zaštite.

U okviru toga, sudovi se pojavljuju kao krajnji autoritet u zaštiti ljudskih prava i sloboda, kao posljednja brana u odbrani pravde, s ovlaštenjem za donošenje konačnih odluka o slobodama, pravima, obavezama i imovini građana. U obavljanju sudske funkcije neophodno je obezbijediti takve uslove koji garantuju suštinsku nezavisnost sudova kao institucije, te individualnu nezavisnost i nepristrasnost sudija pri odlučivanju u konkretnim predmetima.

Krivično-pravni sistem ima značajnu ulogu u očuvanju vladavine prava, a u tom sistemu uloga tužilaštva, kao javne institucije, ima odlučujući značaj u otkrivanju i krivičnom progonu počinitelaca krivičnih djela, te u međunarodnoj krivično-pravnoj saradnji. Zbog toga tužilaštvo ima posebnu važnost u provođenju pravde. Poštovanje ljudskih prava i osiguranje vladavine prava, nužno pretpostavlja postojanje nezavisnog i nepristrasnog tužilaštva, kao tijela nadležnog za provođenje istrage i progona za krivična djela .

Uspostavljanje istinski nezavisnog i nepristrasnog sudskog i tužilačkog sistema u Bosni i Hercegovini je identifikovano od strane Vijeća za implementaciju mira, kao pitanje od posebne važnosti za vladavinu zakona i pomirenje u Bosni i Hercegovini. Da bi se osigurao takav pravosudni sistem, koji će obezbjeđuje vladavinu zakona u svim segmentima, Odlukom Visokog predstavnika izmjenjeni o izmjeni entitetskih ustava, od 23. maja 2003.godine, ostvarene su nužne normativne pretpostavke za otvaranje procesa pravosudne reforme. Cilj te reforme je obezbjeđenje najviših međunarodnih standarda nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa, te izgradnja institucija i mehanizama koje će osigurati da se uspostavi profesionalan, efikasan i nepristrasan postupak za odabir i imenovanje nosilaca pravosudnih funkcija u skladu sa objektivnim kriterijima zasnovanim na odgovarajućim stručnim kvalifikacijama i transparentnim procedurama, te na istim principima zasnovan disciplinski postupak. Baziranjem na takvim principima, obezbjeđuje se izgradnja takvog sudstva koje će biti legitiman čuvar zakona u Bosni i Hercegovini.

3 MEĐUNARODNI STANDARDI U VEZI SA STATUSOM NOSILACA PRAVOSUDNIH FUNKCIJA

3.1 Nezavisnost i nepristrasnost sudstva

Kad govorimo o sudskoj nezavisnosti, imamo u vidu sudsku vlast kao posebnu granu državne vlasti u sistemima zasnovanim na principu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, čime se obezbjeđuje ravnoteža vlasti i isključuje mogućnost mješanja jedne vlasti u posao druge dvije.

Sudska nezavisnost je pokazatelj vladavine prava u pravno uređenim demokratskim zemljama, zasnovanoj na garancijama zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, u skladu sa proklamovanim međunarodnim standardima. U tom smislu je za ocjenu dostignutog stepena nezavisnosti od posebnog značaja pitanje da li se radi o proklamovanoj nezavisnosti (kroz najviše pravne akte jedne države), ili pak o suštinskoj, stvarnoj nezavisnosti (koja je obezbjeđena garancijama najviših međunarodnih standarda i postojanjem institucija koje obezbjeđuju te standarde nezavisnosti).

Ključni međunarodni dokumenti u kojima su sadržani principi koji obezbjeđuju nezavisnost sudstva su:

- OSNOVNA NAČELA UJEDINJENIH NACIJA o nezavisnosti sudstva, koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, novembra 1985. godine;

- PREPORUKA R (94) Komiteta ministara državama članicama o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija, od 13. oktobar 1994. godine;

- EVROPSKA POVELJA O ZAKONU ZA SUDIJE od 10. jula 1998. god;

- Član 6. EVROPSKE KONVENCIJE za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji propisuje da svako ima pravo na pravično suđenje, u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom osnovanim zakonom. (Konvencija, ni njeni organi, ne preciziraju način na koji će se ovaj zahtjev nezavisnosti ispuniti, ali iz prakse Evropskog suda jasno proizlazi da se zakonodavna ni izvršna vlast ne trebaju mješati u rad sudstva). Konvencija zapravo „preuzima” odredbu člana 10. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja sadrži isti iskaz. Jednaku odredbu sadrži i član 47. Povelje o temeljnim pravima Evropske unije.

Za Bosnu i Hercegovinu su važni i slijedeći evropski dokumenti: Preporuke o sudijama: nezavisnost, efikasnost i odgovornosti (Vijeće Evrope, 2010); Magna Charta sudija, Konsultativno vijeće Evropskih Sudija (CCJE – CCJE(2010)3; Izvještaj Venecijanske komisije o sudijskim imenovanjima, CLD-AD(2007)028; Izvještaj Venecijanske komisije o nezavisnosti pravosudnog sistema. Dio I: Nezavisnost sudija. CDL-AD(2010)004; Rezolucija o transparentnosti i pristupu pravdi, Evropska mreža Vijeća za pravosuđe (2009); Sudska etika: principi, vrijednosti i kvaliteti, Evropska mreža Vijeća za pravosuđe (izvještaj od 2010, usvojen na Londonskoj Deklaraciji o sudskoj etici; Dublinska deklaracija o standardima za izbor i imenovanje članova pravosuđa, Evropska mreža Vijeća za pravosuđe (2012) i Kijevska mreža nezavisnosti pravosuđa u Istočnoj Evropi, Južnom Kavkazu i Centralnoj Aziji: pravosudna uprava, selekcija i odgovornost (OSCE-ODIHR, 2010);

Svi navedeni dokumenti odražavaju zahtjev da demokratske države moraju normativno (kroz ustav ili zakone), a i stvarno, obezbijediti postojanje takve sudske vlasti koja će biti zaista

nezavisna od ostalih grana državne vlasti. Princip sudijske nezavisnosti nije zamišljen kao privilegija nosilaca sudijske funkcije, nego kao pravo građana inspirisano ciljem zaštite pojedinaca od zloupotrebe moći.

Za razliku od sudija i advokata, međunarodno pravo ne sadrži odredbe koje osiguravaju institucionalnu nezavisnost tužilaca, ali države imaju dužnost obezbijediti da tužioci svoje profesionalne dužnosti obavljaju nepristrasno i objektivno.

Unutar pravosuđa, sudije i tužioci moraju biti slobodni u izvršavanju svojih profesionalnih dužnosti, bez političkih uticaja. Pri tome, oni svakako moraju zadržati najviši stepen profesionalnog poštenja, u skladu sa nacionalnim i međunarodnim pravnim i etičkim standardima.

Dakle, sudije i tužioci imaju ključnu ulogu za ostvarenje prava na pravično suđenje. Ukoliko neko od njih nije u mogućnosti pravilno obavljati svoje zadatke, vladavina prava i pravo na pošteno suđenje su time ozbiljno ugroženi.

3.1.1 Sudska nezavisnost

Nezavisnost sudija predstavlja ključni atribut pravne države, te podrazumijeva nezavisnost od bilo koje vlasti pri vršenju pravde kroz donošenje odluka u zakonom predviđenom postupku, a na osnovu procjene činjenica i primjene prava. Nezavisnost sudija je nužna pretpostavka za pravično suđenje. Potreba za pravičnim suđenjem pred nezavisnim i nepristrasnim sudom se naglašava u svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Obaveza je države da putem ustava i zakona garantuje nezavisnost sudstva dosljednom primjenom načela vladavine zakona i načela podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. U ovom kontekstu, nezavisnost se odnosi i na sudiju pojedinca, ali i na pravosudne institucije u cjelini.

3.1.2 Međunarodni dokumenti sa standardima o nezavisnosti sudstva

Osnovna načela Ujedinjenih naroda o nezavisnosti sudstva daju nužne smjernice u pogledu definisanja sudske nezavisnosti, propisujući da «*Nezavisnost sudstva garantuje država putem ustava i zakona. Dužnost je svih vladinih, ali i drugih institucija, poštovati i čuvati nezavisnost sudstva.*»

U Preporuci Vijeća Evrope o nezavisnosti sudija, navodi se da sudijska nezavisnost mora biti garantovana na način da se u ustav, ili druge zakone unesu posebne odredbe, kao i to da «*izvršna i zakonodavna vlast moraju obezbijediti sudsku nezavisnost, te ne smiju poduzimati nikakve korake koji bi mogli ugroziti nezavisnost sudija.*»

Evropska povelja o zakonu za sudije, u opštim načelima, propisuje da se u svakoj evropskoj državi, osnovna načela zakona za sudije utvrđuju unutrašnjim propisima na najvišem nivou, a njihove odredbe najmanje na nivou zakona.

3.1.3 Načelo podjele vlasti kao pretpostavka sudske nezavisnosti

Načelo podjele vlasti je osnovna pretpostavka za postojanje nezavisnog i nepristrasnog pravosudnog sistema, a nezavisnost pravosuđa nužan uslov bez koga ne možemo govoriti o vladavini prava.

Prema načelu podjele vlasti, izvršna, zakonodavna i sudska vlast predstavljaju tri odvojene i međusobno nezavisne grane vlasti. Ta međusobna nezavisnost različitih dijelova državne vlasti znači da nisu dozvoljene situacije prema kojima jedna vlast zadire u nadležnosti i prerogative drugih vlasti.

*Evropski sud za ljudska prava je u presudi Chevrol v. Francuska istakao da je poštovanje načela podjele vlasti ključno načelo efikasne demokratije, koje se ne može dovoditi u sumnju.*²

²Chevrol v. Francuska, ESLJP, Odluka od 13. februara 2003. godine

Obaveza poštovanja ljudskih prava uključuje i obvezu države da svoj sistem organizuje na način koji će obezbijediti dosljednu primjenu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, postojanje nezavisnog i nepristrasnog pravosuđa, kao i poštovanje načela vladavine prava i principa zakonitosti.

Načelo podjele vlasti je od presudnog značaja za ispravno djelovanje pravosudnog sistema, a postojanje nezavisne sudske vlasti nužan je uslov za pravilno funkcionisanje pravosuđa i osnovni element vladavine prava.

3.1.4 *Institucionalna nezavisnost sudstva*

Nezavisnost i nepristrasnost, iako blisko povezane, izražavaju dva različita koncepta, te svaki od ova dva koncepta ima svoje posebno značenje. Pojam «nezavisnost» odnosi se na odnos sudije i tijela vlasti, te podrazumjeva autonomiju određenog sudije da bez vanjskih uticaja riješi određeni slučaj, primjenom zakona na utvrđene činjenice. Nezavisnost pripada sudstvu kao instituciji (nezavisnost od ostale dvije grane državne vlasti naziva se «institucionalna nezavisnost»), ali i svakom pojedinom sudiji («individualna nezavisnost»). Pojam «nezavisnost» podrazumjeva da sudstvo kao cjelina, a ni sudije kao pojedinci, nisu podređeni drugim granama državne vlasti. Nasuprot tome, pojam «nepristrasnost» manifestuje odnos sudije prema konkretnom slučaju i njegovim učesnicima (strankama).

Pojam institucionalne nezavisnosti razrađen je u drugoj rečenici prvog načela *Osnovnih načela Ujedinjenih naroda*, gdje je naglašeno da je „*dužnost svih institucija omogućiti poštovanje načela nezavisnosti sudstva.*” To znači da sudstvo treba biti nezavisno od ostalih grana državne vlasti i to izvršne i zakonodavne koje su dužne, kao i sve ostale državne institucije, poštovati sudske odluke. Ova odredba je značajna zbog toga jer obavezuje sva druga državna tijela na izvršavanje sudske odluke. Takva nezavisnost u donošenju odluka ključna je za promociju vladavine prava i zaštitu ljudskih prava.

*Evropski sud za ljudska prava ističe da sud mora biti nezavistan kako od strane izvršne vlasti, tako i od stranaka u postupku.*³

Međunarodno pravo sadrži brojne odredbe koje se odnose na određene aspekte institucionalne nezavisnosti sudske vlasti. Pojam nezavisnosti podrazumjeva da sudska vlast ima isključivu nadležnost u svim pitanjima sudske prirode, kao i pravo suda da odluči spada li konkretno pitanje u sudsku nadležnost ili nadležnost drugog organa državne vlasti. Iz toga slijedi da sudske odluke ne mogu mijenjati druga tijela državne vlasti van pravosuđa, osim u slučajevima ublažavanja, promjene kazni ili pomilovanja. (*Osnovna načela nezavisnosti sudstva op.cit., načelo 3 i 4.*)

*„U slučaju kada je parlament donio zakon kojim je izuzeo iz sudske nadležnosti odlučivanje o zahtjevima za isplate naknade štete usmjerene protiv države, Evropski Sud je zaključio da je tim slučajem narušena nezavisnost sudske vlasti.”*⁴

U slučaju *Findlay v. Velika Britanija*, sud upozorava „*na opšteprihvaćeno načelo prema kojem sudske odluke ne smije mijenjati tijelo koje ne pripada sudskoj vlasti. Drugim riječima, to znači da nije moguće da državna tijela mijenjaju ili ukidaju odluke koje imaju status res judicata (presuđena stvar).* Sud smatra i da je u slučajevima u kojima su sudske odluke mijenjane od

³ *Ringeisen vs. Austrija*, EctHR odluka od 16.jula 1971.god.,serija A13, para.95

⁴ *Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, Odluka Evropskog suda za ljudska prava od 09.dec. 1994.godine)

*strane izvršnih ili administrativnih državnih organa, ozbiljno narušeno načelo sudske nezavisnosti.*⁵

3.1.5 Finansijska nezavisnost kao pretpostavka sudske nezavisnosti

Finansijska nezavisnost predstavlja značajan aspekt sudske nezavisnosti. Da bi svoje dužnosti obavljalo efikasno i korektno, pravosuđe je potrebno adekvatno financiranje. Nedovoljna sredstva, slabo finansiranje mogu otvoriti put korupciji u pravosuđu, te na taj način ugroziti nezavisnost i nepristrasnost pravosudnih institucija. Pri odlučivanju o visini budžeta koji se dodjeljuje pravosuđu, potrebno je konsultovati pravosudne institucije i asocijacije nosilaca pravosudnih funkcija, jer je njihovo neučestvovanje u donošenju budžeta još jedan faktor koji može ugroziti nezavisnost. Ovo iz razloga što je uskraćivanje finansiranja upravo jedan od najčešćih načina na koji se može kontrolisati rad nekih institucija.

Različiti međunarodni dokumenti naglašavaju potrebu da pravosuđe bude adekvatno financirano. Tako na primjer *UN-ovi osnovni principi* regulišu da je: *«dužnost svake države članice obezbijediti nužna sredstva kao bi se osigurao pravilan rad pravosuđa»*. *Evropska povelja o zakonu za sudije* navodi da *«država ima obavezu sudijama obezbijediti potrebna sredstva kako bi mogli obavljati svoju dužnost, a posebno kako bi slučajeve rješavali u razumnom roku.»*

3.1.6 Individualna (lična) nezavisnost sudije

Institucionalna nezavisnost sudova, kao jedan segment sudske nezavisnosti, sama za sebe nije dovoljna da obezbijedi pravično suđenje, ali predstavlja neophodan uslov da bi se obezbjedila individualna sudijska nezavisnost, kao drugi konstitutivni segment ove nezavisnosti.

Individualna (lična) nezavisnost se može posmatrati u tri dimenzije, koje se manifestuju u: sudijskom statusu, nezavisnosti u primjeni prava i garancijama nezavisnosti sudije.

Statusni elementi sudijske nezavisnosti, predviđeni međunarodnim standardima, su:

- a) stalnost sudijske funkcije (podrazumijeva da sudija ne može biti lišen sudijske funkcije ničijom samovoljom, nego samo iz zakonom utvrđenih razloga i samovoljnim podnošenjem ostavke) i
- b) nepokretnost sudijske funkcije (nemogućnost premještanja u drugi sud protiv svoje volje).

Nezavisnost u primjeni prava obuvata sve aspekte autonomnosti (odsustvo vanjskih uticaja) u primjeni zakona na utvrđene činjenice konkretnog slučaja. Najznačajnije garancije sudijske nezavisnosti odnose se na način izbora sudija, kriterije napredovanja u karijeri, materijalni položaj, sudijski imunitet, ograničenja u pogledu vanskudskih aktivnosti koje su nespojive sa sudske funkcijom, i dr.

Postoje brojni parametri koji determinišu sudijsku nezavisnost.

Kao opšti kriterij nezavisnosti, Evropski sud za ljudska prava navodi da se posebna pažnja treba obratiti na *«način izbora sudija, stalnost njihovog položaja, postojanje garancija za zaštitu od vanjskih pritisaka, kao i na pitanje postoji li stvarna i očita nezavisnost.»* Sud nadalje navodi kako *«nemogućnost izvršne vlasti da smjenjuje sudije se mora posmatrati kao posljedica njihove nezavisnosti.»* Sud također navodi kako sudija ili sud „ne samo da moraju ispuniti ove objektivne kriterije, nego moraju pokazivati i očiglednu nezavisnost”.

⁵ Findlay v. Velika Britanija op.cit, st. 77. Vidi također i Campbell i Fell v. Velika Britanija

Iz perspektive njihove lične nezavisnosti, jedan od osnovnih preduslova sudijske nezavisnosti, je to da sudije ne budu podređene zakonodavnoj, a posebno izvršnoj vlasti, kao i to da ne budu zaposlenici tih vlasti.

Takva nezavisnost ni u kom slučaju ne znači da sudije mogu rješavati slučajeve prema njihovim ličnim preferencijama. Naprotiv, sudije imaju pravo, ali i dužnost da slučajeve rješavaju na osnovu zakona, bez straha od odmazde.

Načelo 2. Osnovnih načela Ujedinjenih naroda navodi: « sudovi će odlučivati nepristrasno, na osnovu činjenica i u saglasnosti sa zakonom, bez ograničenja, neprimjerenih utjecaja, pritisaka, prijetnji». Različita tijela Ujedinjenih nacija više puta su pozvali države da preduzmu sve moguće mjere, kako bi omogućili sudijama da slobodno obavljaju svoju dužnost.

3.1.7 Nepristrasnost sudije

Pravo na pravično suđenje zahtijeva da sudija bude nepristrasan. Nepristrasnost zahtijeva da sudija nije opterećen predrasudama u vezi sa odlukom koju donosi, da ne dozvoli da prilikom suđenja bude opterećen vanjskim informacijama (bilo da se radi o stavu javnosti ili bilo kojem drugom pritisku), već da svoje mišljenje zasniva na onim činjenicama iznesenim na suđenju. Pravo na suđenje pred nepristrasnim sudom znači da sudije (ili porotnici) nemaju poseban interes u određenom slučaju, kao i da nemaju već formirano mišljenje o postupku ili strankama kao sudionicima tog postupka. O slučajevima se mora odlučiti na osnovu činjenica i u saglasnosti sa zakonom, bez izuzetka. Kako bi se postigla nepristrasnost, države, druge institucije i privatne stranke, imaju obavezu da se suzdrže od bilo kakvih pritisaka na sudiju, a sudije imaju dužnost da se ponašaju nepristrasno.

Osnovna načela Ujedinjenih naroda navode: „Sudska vlast, pred nju iznesene slučajeve rješava nepristrasno, na temelju činjenica i u skladu sa zakonom, bez ikakvih ograničenja, nedoličnih uticaja, pritisaka, prijetnji ili uplitanja, posrednih ili neposrednih, bilo od koga i iz bilo kojih razloga.” „ U skladu s Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, sudije jednako kao i ostali građani uživaju slobodu izražavanja, vjeroispovjesti, udruživanja i okupljanja; pod uslovom da se u ostvarivanju tih prava ponašaju tako da čuvaju dostojanstvo svog poziva kao i nezavisnost i nepristrasnost sudstva.”

Preporuka Vijeće Evrope je formulisala ovo načelo na sljedeći način: «Sudije moraju imati potpunu slobodu da slučajeve rješavaju nepristrasno, prema njihovoj savjesti i tumačenju činjenica, a u skladu sa zakonom.»

3.1.8 Stvarna i očigledna nepristrasnost

Pojam nepristrasan može se definisati kao odsustvo predrasuda, animoziteta ili simpatija prema jednoj od stranaka u postupku. Sudovi moraju biti stvarno nepristrasni, ali ta nepristrasnost mora biti i očigledna (vidljiva). Pojam nepristrasnosti, dakle, možemo posmatrati u objektivnom i subjektivnom smislu.

Evropski sud za ljudska prava ukazuje na razliku između subjektivnog pristupa sudijskoj nepristrasnosti, kojim se pokušava utvrditi lično uvjerenje sudije u konkretnom slučaju, i objektivnog pristupa, kojim se utvrđuje da li sudija pruža dovoljno garancija da se isključi bilo kakva sumnja u njegovu nepristranost. Prvi koncept nazivamo subjektivnom nepristranošću, a drugi objektivnom.

Suđenje se može smatrati pravičnim ne samo ukoliko je sudija nepristrasan, već i ukoliko ga stranke percipiraju nepristrasnim.

Evropski sud za ljudska prava ima veliki broj odluka u kojima objašnjava ovaj dvostruki karakter nepristrasnosti.

Prema stanovištu Suda, sudija ili sud može se smatrati nepristrasnim samo ako zadovoljava uslove objektivnog i subjektivnog testa nepristrasnosti.

Subjektivni test «sastoji se u tome pokušaju da se utvrde lična uvjerenja sudije koji sudi u određenom predmetu.»⁶ To ima za posljedicu da »nijedan sudija ne smije imati lične predrasude ili sklonosti prema jednoj od stranaka. Lična nepristrasnost se predmnijeva dok se ne dokaže suprotno.»⁷

Objektivni test nepristrasnosti sastoji se u tome da se utvrdi da li sudija pruža dovoljno garancija da se isključi svaka sumnja u njegovu pristrasnost.»⁸

Prema praksi ESLJP-a, ukoliko ne zadovolji kriterije oba ova testa, suđenje se neće smatrati pravičnim.

U slučaju Castillo Algar v. Španija, Sud je utvrdio da činjenica “da isti sudija koji je potvrdio osnovanost optužnice (utvrdivši da protiv optuženika postoji dovoljno dokaza) sjedi u vijeću koje odlučuje o meritumu, pruža dovoljno elemenata za sumnju u pristrasnost suda, a što predstavlja kršenje prava na suđenje pred nepristranim sudom.”*⁹

Koncept sudijske nepristrasnosti podrazumjeva i dužnost sudije da sam zatraži izuzeće iz slučaja za koji smatra da neće moći voditi na nepristrasan način.

Bangalorška načela ponašanja sudija pominju nepristrasnost kao temeljnu vrijednost, nerazdvojivu od pojma sudijske dužnosti.

3. 1. 9. Izuzeće

Koncept sudijske nepristrasnosti je u neraskidivoj vezi sa dužnošću sudije da se izuzme iz slučaja za koji smatra da neće moći voditi bez pristrasnosti. U takvim slučajevima, sudija ne bi trebao čekati da stranke zatraže njegovo izuzeće, već bi se sam trebao izuzeti.

Bangalorški principi ponašanja sudija¹⁵ spominju nepristrasnost kao osnovnu vrijednost nerazdvojivu od pojma sudijske dužnosti.

Načelo 2.5. objašnjava u kojim bi se slučajevima sudijske sami trebali izuzeti:

- 1.5 Sudija će se sam povući iz postupka kada ocijeni da nije sposoban nepristrasno odlučiti, odnosno kada se razumnom promatraču učini da sudija nije u mogućnosti donijeti nepristrasnu odluku. Takvi postupci uključuju, ali se ne ograničavaju samo na slučajeve...
 - 1.5.1 u kojima uređujući sudija gaji predrasude prema stranci u postupku, ili ima saznanja o činjenicama koje se u postupku tek trebaju dokazati.
 - 1.5.2 U kojima je sudija prethodno sudjelovao kao advokat ili svjedok
 - 1.5.3 u kojima sudija ili članovi njegove porodice imaju određeni interes.

Izuzeće se neće zahtijevati ukoliko se ne može osigurati suđenje od strane drugog sudije ili suda, ili ako bi zbog hitnih okolnosti, odgoda suđenja značila ozbiljnu nepravdu.¹⁶

⁶ Tierce i ostali v. San Marino, EctHRodluka od 25. srpnja 2000.godine

⁷ Daktaras v. Litva, ESLJP, Oodluka od 10. listopada 2000.godine

⁸ Padovani v. Italije EctHR odluka od 26.februara 1993.godine

¹⁵ Odbor za ljudska prava, rezolucija 2003/43)

¹⁶ Bangalorški principi o ponašanju sudija

3.2 Garancije sudijske nezavisnosti

3.2.1 Imenovanje i stručno usavršavanje

Kako bi se osigurala nezavisnost i nepristrasnost sudova, međunarodno pravo postavlja zahtjev državama da imenuju sudije prema strogom kriteriju selekcije i na transparentan način. U međunarodnom pravu ne postoji saglasnost o načinu imenovanja sudija. To je pitanje prepušteno diskreciji svake individualne države, uz uslov da selekcija bude temeljena na profesionalnim kvalifikacijama i moralnim kvalitetama kandidata.

Za postupak imenovanja sudija od presudnog značaja su dva ključna pitanja. Prvo se odnosi na kriterije koji se primjenjuju prilikom njihova imenovanja, a drugo pitanje se odnosi na tijelo koje bira i proceduru po kojoj se biraju nosioci pravosudnih funkcija.

3.2.1.1 Kriteriji imenovanja

Po ovom pitanju međunarodno pravo daje jasne smjernice. Sudije trebaju biti imenovane na osnovu njihovih stručnih kvalifikacija i u transparentnom postupku. Iako međunarodni standardi ne isključuju mogućnost imenovanja sudija od strane izvršne vlasti, ipak se preporučuje da se postupak imenovanja povjeri nezavisnom tijelu, kako u postupku imenovanja ne bi dolazili do izražaja politički interesi. Nezavisno od toga koje tijelo vrši imenovanje, postupak imenovanja uvijek mora garantovati da imenovani kandidat posjeduje potrebne sposobnosti i nezavisnost.

Kriteriji za imenovanje sudija treba da budu garancija priliva najboljih pravničkih kadrova u pravosudni sistem, kako u intelektualnom i stručnom, tako i u etičkom pogledu. Citirani ključni međunarodni dokumenti koji regulišu pitanje nezavisnosti pravosuđa, daju određene smjernice kao putokaz da se obezbijede najbolji kriteriji za izbor, kao garant profesionalizma u obavljanju pravosudnih dužnosti. Međunarodno pravo propisuje zabranu po kojoj se izbor ne smije temeljiti na diskriminirajućim kriterijima koji se odnose na pol, etničko ili društveno porijeklo, filozofska, politička mišljenja i vjerska uvjerenja.

UN-ovi Osnovni principi navode: „osobe birane na sudijske dužnosti trebaju imati moralne kvalitete i sposobnosti, kao i odgovarajuće pravno obrazovanje i kvalifikacije. Svi načini selekcije sudija moraju pružiti zaštitu protiv pogrešno motivisanih imenovanja. Kod izbora sudija ne smije biti diskriminacije na temelju rase, boje, pola, vjere, političkih mišljenja, nacionalnog ili društvenog statusa, vlasništva, rođenja, osim onih zahtjeva koji se tiču potrebe da sudija bude državljanin države u kojoj je biran.”

Evropska povelja o zakonima za sudije također isključuje postojanje neprimjerenih kriterija: «prema zakonima osnova za biranje sudija trebala bi biti njihova sposobnost da slobodno i nepristrano razmotre pravna pitanja koja im se upućuju, kao i to da na ta pitanja primjenjuju zakon, poštujući dostojanstvo svake osobe. Zakon ne dopušta da ijedan kandidat bude odbijen samo zbog svog pola, etničkog ili socijalnog porijekla, ili zbog njegovih filozofskih i političkih mišljenja, odnosno vjerskih uvjerenja.»

Preporuka Vijeća Evrope reguliše: «sve odluke koje se tiču profesionalne sudijske karijere moraju biti temeljene na objektivnim kriterijima, a izbor i sudijska karijera treba biti temeljena na zaslugama, uzimajući u obzir i kvalifikacije, moralne kvalitete, sposobnost i efikasnost.»

3.2.1.2 Postupak imenovanja

Što se tog pitanja tiče, međunarodni standardi ne određuju eksplicitno koje tijelo unutar države ima ovlaštenje da bira sudije i na koji način treba provesti izbor. Ipak, određeni broj međunarodnih instrumenata zahtijeva da se posebna pažnja obrati na izvjesne aspekte imenovanja, a to se posebno odnosi na ulogu izvršne i zakonodavne vlasti, kao i na karakteristike tijela zaduženog za imenovanje sudija. Preporučuje se da sudije bira tijelo sastavljeno od samih sudija ili tijelo nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti. Pri tome je važno naglasiti da svaka

procedura imenovanja mora garantovati sudsku nezavisnost i to i institucionalnu i individualnu, kao i nepristrasnost, kako objektivnu, tako i subjektivnu. Ovi zahtjevi proizlaze iz načela podjele vlasti i načela ravnoteže vlasti, koja predstavljaju neophodne garancije za obezbjeđenje sudijske nezavisnosti.

Takav zahtjev sadržan je i u *Evropskoj povelji o zakonima za sudije*: « U pogledu svih odluka koje se odnose na izbor, imenovanje, napredovanje i prestanka vršenja dužnosti sudije, nužno je konsultovati tijelo koje je nezavisno od izvršne ili zakonodavne vlasti, od čijeg članstva bar polovina čine sudije izabrane od strane svojih kolega, na način koji garantuje najširu predstavljenu sudstva»

Vijeće Evrope izložilo je detaljne smjernice u pogledu postupka imenovanja, kao i u pogledu tijela koje je nadležno za provođenje tog postupka:

«Tijelo zaduženo za donošenje odluka o izboru i karijeri sudija treba biti nezavisno od vlade i državne uprave. Kako bi se osigurala nezavisnost tog tijela, njegovi članovi trebaju biti birani od strane samih sudija, a ono mora imati ovlaštenje da samo propisuje proceduru po kojoj postupa.»

Vijeće napominje da politika po kojoj u nekim državama vlada imenuje sudije, ne mora nužno biti u suprotnosti s načelom nezavisnosti pravosuđa. U tom smislu Vijeće je navelo: «(...) tamo gdje postoje ustavne ili zakonske odredbe koje dopuštaju da sudije imenuje vlada, tamo trebaju biti i garancije koje osiguravaju da postupak imenovanja bude transparentan i nezavisan, te da će odluke o imenovanjima budu motivisane jedino, navedenim, objektivnim kriterijima.»

Evropski sud za ljudska prava se takođe bavio slučajevima u kojima je nezavisnost i nepristrasnost suda bila ugrožena, zbog načina imenovanja sudija.⁹

U nekim je zemljama uobičajeno da sudije biraju birači na izborima. Iako taj način izbora, na prvi pogled može izgledati demokratskiji i transparentniji, ipak on budi i mnoga pitanje u pogledu podobnosti izabranih kandidata. Baveći se analizom ovakve prakse izbora sudija u nekim američkim državama, *Odbor za ljudska prava* je izrazio svoju zabrinutost «zbog uticaja koji ovakav način izbora sudija ima na poštovanje prava navedenih u članu 14. Pakta (pravo na suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom)»

3.2.1.3. Stručno usavršavanje

Priroda sudijske profesije, pored nepristrasnosti, podrazumjeva, takođe i visok stepen stručnosti, radi čega nosioci sudijske funkcije odgovarajućom obukom moraju biti osposobljeni za tu dužnost. Na značaj stručnog usavršavanja sudija ukazuju i relevantni međunaroni dokumenti koji se bave pitanjem nezavisnosti sudija.

Tako Evropska povelja o zakonima za sudije reguliše da: “ Zakoni, takođe, osiguravaju i to putem odgovarajućeg školovanja na trošak države, pripremanje izabranih kandidata za efikasno obavljanje sudijske dužnosti. Tijelo opisano u članu 1.3 Povelje osigurava prikladnost nastavnih programa i organizacije koja će ih primjenjivati, a sve imajući u vidu zahtjeve sposobnosti i nepristrasnosti koji su neraskidivo povezani sa sudijskom dužnošću.“

⁹ Incal v. Turska; Sahiner protiv Turske odluka od 25. 09. 2001; Lauko v. Slovačka, odluka od 02. 09. 1998. godine

Nadalje *Vijeće Evrope, preporukom R(94)12*, u pogledu ovog pitanja naglašava potrebu da države članice trebaju da „osiguraju sudijama odgovarajuću obuku i to praktičnu obuku u sudovima i drugim tijelima prije njihovog imenovanja kao i tokom karijere. Takva obuka treba biti besplatna za sudije, a posebnu pažnju treba posvetiti pozitivnim pravnim propisima i pravnoj praksi. Tamo gdje je to moguće, obuka treba uključivati i studijske posjete evropskim i tijelima vlasti kao i sudovima“.

Evidentno je odsustvo univerzalnih principa o kojima bi se svi akteri edukacije nosilaca pravosudnih funkcija mogli složiti. Razlog za odsustvo međunarodnih standarda edukacije nosilaca pravosudnih funkcija je najvjerojatnije zbog činjenice da je ovaj vid usavršavanja pravnih profesionalaca relativno nov, jer je institucionaliziran u drugoj polovini 20. stoljeća. Prve škole za pravosuđe su krenule sa radom početkom 60-ih godina prošlog stoljeća.¹⁰ Ipak, Konsultativno vijeće evropskih sudija, tijelo u okviru Vijeća Evrope, koje okuplja sudije iz 47 država članica Vijeća Evrope, iako okuplja sudije iz različitih pravnih sistema (i romano-germanskog prava i anglosaksonskog), uspjelo je da postavi temelje za unificirani pristup pravosudnih treninga na tlu Evrope. Posebno je značajno Mišljenje br. 4 ovog tijela o prikladnoj početnoj i internoj obuci za sudije na nacionalnim i evropskom nivou, od 27. 09. 2003. U svim sistemima prava, pravosudna edukacija ima samo jedan cilj-sačiniti studenta ili profesionalca kompetentnim, nezavisnim i nepristrasnim tužiocem ili sudijom; ti su kvaliteti proklamovani Evropskom poveljom o zakonu za sudije.

3.2.2 Stalnost sudijske dužnosti i napredovanje u karijeri

Jedan od najvažnijih uslova sudijske nezavisnosti statusnog karaktera je stalnost sudijske dužnosti. Pojam stalnosti sudijske dužnosti se može posmatrati iz dva aspekta. Jedan aspekt se ogleda u dužini trajanja mandata, a drugi u garancijama da sudija protiv svoje volje ne može biti premješten u drugi sud, osim u izuzetnim, zakonom predviđenim slučajevima (nepokretnost sudijske dužnosti). Ukoliko sudije nemaju garantovanu stalnost sudijske dužnosti, to otvara prostor za uticaje sa strane, posebno od strane onih koji odlučuju o produženju njihovog mandata. Ova opasnost je naročito izražena u sistemima u kojima izvršna vlast ima odlučujuću ulogu u izboru i imenovanju sudija. U takvim sistemima postoji mogućnost da sudije popuste političkim pritiscima da bi bili ponovo izabrani, ugrožavajući tako svoju nezavisnost.

Drugi uslov statusnog jačanja sudijske nezavisnosti je uspostavljanje jasnog sistema napredovanja u struci. Sistem napredovanja zasnovan na stručnosti i godinama iskustva, jedino je prihvatljiv s aspekta objektivnosti. Bez obzira koji sistem izabrala, država je dužna obezbijediti napredovanje saglasno objektivnim kriterijima koje utvrđuje nezavisno tijelo.

Međunarodni standardi o nezavisnosti pravosuđa navode mnoge zahtjeve povezane sa stalnošću sudijske dužnosti.

Tako *UN Osnovni principi* regulišu da «*dužina trajanja sudskog mandata, nezavisnost sudija, osiguranje, adekvatna naknada za njihov rad, uslovi službe, visina penzije, starosna dob kao uslov penzionisanja, moraju biti određene zakonom.*» U pogledu stalnosti položaja, Načela određuju: «*sudijama se, bez obzira bili oni imenovani ili izabrani, mora garantovati stalnost sudijske dužnosti do sticanja uslova za penziju ili do isteka mandata na koji su izabrani (tamo gdje takav rok postoji).*» Premda u ovim odredbama nije nedvosmisleno navedeno kojem od dva sistema (bez ograničenja mandata, ili sa ograničenim mandatom) treba dati prednost, ipak se smatra da neograničeno trajanje sudijske dužnosti pruža više garancija za sudijsku nezavisnost.

¹⁰ 1959. Francuska Nacionalna škola za pravosuđe; 1960. SSR u Holandiji; 1963. Nacionalni pravosudni koledž u SAD.

Evropska povelja o zakonima za sudije uspostavlja princip da sudija, koji već radi na sudu, u pravilu ne može biti raspoređen na drugu sudijsku funkciju ili premjestiti bilo gdje, čak i ako to znači napredovanje, ukoliko on sam na to slobodno ne pristane. Izuzetak od tog pravila dopušten je samo u slučaju kada se određuje premještaj kao disciplinska mjera, odnosno u slučaju zakonite promjene sudskog sistema, te u slučaju privremenog rasporeda u drugi sud radi ispomoći, stim da je maksimalno trajanje takve dužnosti strogo ograničeno zakonom.

Važan element u obavljanju sudske dužnosti je i napredovanje. Kriteriji za napredovanje moraju biti objektivni.

UN osnovni principi regulišu da «*napredovanje sudija treba biti temeljeno na objektivnim faktorima, posebno imajući na umu sposobnosti, moralne kvalitete i iskustvo.*»

Evropska povelja o zakonima za sudije razmatra dva sistema sudijskog napredovanja i to sistem zasnovan na senioritetu (prema kojem sudije napreduju nakon što su proveli određeni vremenski period na nekom položaju, a još uvijek su sposobni obavljati svoju dužnost) i sistem napredovanja zasnovan na zaslugama. «*Kada nije temeljen na načelu senioriteta, model napredovanja temelji se isključivo na kvalitetama i zaslugama sudije, koje prema objektivnim kriterijima i razgovorom sa samim sudijom ocjenjuje jedan ili više sudija.*»

Odluku o napredovanju donosi i proglašava tijelo koje je nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti, a najmanje pola članova tog tijela čine sudije izabrane od samih sudija /Sudije koji nisu predloženi za napredovanje, moraju imati pravo žalbe tom istom tijelu).

3.2.3 Materijalni položaj / plata i socijalno osiguranje

Odredbe ovog poglavlja odnose se samo na profesionalne sudije.

Vijeće Evrope, preporukom R(94)12, ukazuje na potrebu da države obezbijede takav status i plate sudija koje će odgovarati dostojanstvu sudijske dužnosti i teretu odgovornosti.

Ovom pitanju, kao važnoj garanciji sudijske nezavisnosti, značajnu pažnju posvećuje *Evropska povelja o zakonu za sudije*. Tako Povelja predviđa da visina plate na koju sudije imaju pravo za obavljanje svojih profesionalnih sudijskih dužnosti, mora biti postavljena tako da ih štiti od pritisaka kojima je cilj uticati na sudijske odluke, kao i na njihovu nezavisnost i nepristrasnost. Visina plate jednog sudije, ako se uporedi s drugim, može varirati zavisno od dužine radnog staža, prirode posla koji sudija obavlja, te značaja dužnosti koje obavlja, a procjena o tome koje sudijske dužnosti znače i veću platu, mora se temeljiti na transparentnim mjerilima. Povelja predviđa da se zakonom profesionalnim sudijama garantuje zaštita od socijalnih rizika, kao što su bolest, materinstvo, invalidnost, starost i smrt.

U ovom kontekstu Povelja navodi da sudije koje su dostigle starost za penziju, nakon određenog vremena provedenog u sudstvu, moraju uživati penziju, čiji iznos mora biti što približniji iznosu njihove posljednje sudijske plate.

3.2.4 Odgovornost

Međunarodni dokumenti o nezavisnosti sudija značajnu pažnju posvećuju pitanju odgovornosti sudija. Pri tome se definišu oblici odgovornosti u vezi sa vršenjem sudijske dužnosti, a posebno apostrofira disciplinska odgovornost. U vezi sa ovim oblikom odgovornosti sadržane su preporuke u pogledu sastava tijela koje provodi disciplinski postupak, principima na kojima se zasniva pravednost procedure vođenja postupka, a posebno je naglašen princip zakonitosti disciplinskih sankcija.

3.2.5 *Međunarodni standardi odgovornosti*

Sudija se može razriješiti dužnosti samo nakon zakonito provedenog postupka. Sudije moraju uživati lični imunitet u građanskim parnicama za naknadu štete usljed neprimjerenih postupaka ili grešaka u vršenju sudijske dužnosti, što ne isključuje mogućnost provođenja disciplinskog postupka protiv sudije, pravo žalbe na takvu odluku sudije ili pravo na naknadu štete od države zbog takve sudijske odluke.

Država je dužna ustanoviti jasna pravila razrješenja. Odluku o tome da li određeno ponašanje predstavlja opravdan razlog za razrješenje mora donijeti nepristrasno tijelo nakon zakonito provedene rasprave.

Osnovna načela Ujedinjenih Naroda sadrže brojne odredbe o disciplinskom postupku i razrješenju sudija. Načelo 17. navodi: «*Optužba ili prigovor protiv sudije zbog obavljanja profesionalne dužnosti moraju biti razmotreni u kratkom roku uz poštovanje propisane procedure. Sudija ima pravo na pravično suđenje. Razmatranje žalbe u početnom stadiju neće biti otvoreno za javnost osim ako sam sudija ne zatraži drugačije.*»

Načelo 18. koje govori o razlozima razrješenja s dužnosti nabraja dozvoljene razloge za takvo razrješenje: «*Sudija se može razriješiti ili udaljiti s dužnosti samo zbog nesposobnosti da obavlja svoju dužnost ili zbog ponašanja koje ga čini nedostojnim obavljanja te dužnosti.*»

Nadalje, Osnovna načela Ujedinjenih naroda predviđaju obvezu zakonodavca da omogući sudiji žalbu na eventualne disciplinske sankcije. Načelo 20.: «*Odluke donesene u disciplinskom postupku, postupku razrješenja ili udaljenja s dužnosti moraju biti podvrgnute nezavisnoj ocjeni.*»

Treba istaći i da *Preporuka Vijeća Evrope o nezavisnosti pravosuđa* postavlja jasne smjernice u pogledu razrješenja sudija. Izabrane sudije ne mogu biti trajno udaljeni s dužnosti bez valjanog razloga sve do penzionisanja. Razlozi za razrješenje moraju biti precizno definisani zakonom, a odnose se na nesposobnost obavljanja sudijske dužnosti, učinjeno krivično djelo ili učinjeno teško disciplinsko djelo.

Nadalje, Vijeće utvrđuje jasna pravila postupka za razrješenje dužnosti, a posebno se bavi pitanjem formiranja posebnog tijela koje nadgleda rad sudija. «*Za provođenje disciplinskih mjera države bi trebale razmotriti formiranje posebnog tijela, čiji bi zadatak bio primjenjivati disciplinske sankcije i mjere, a čije bi odluke bile kontrolisane od strane viših sudskih tijela odnosno od strane najvišeg suda u zemlji. Zakonom treba predvidjeti odgovarajući postupak kako bi se sudijama protiv kojih se vodi postupak pružio barem minimum prava predviđenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao na primjer pravo da slučaj bude riješen u razumnom vremenskom roku, te pravo da iznesu svoju obranu.*»

Evropska povelja o zakonima za sudije uključuje detaljne odredbe o ovim pitanjima, posebno u pogledu sastava tijela koje bi trebalo upravljati ili učestvovati u postupku, u pogledu proceduralnih prava koje imaju sudije u postupku, kao i u pogledu zahtjeva da sankcija bude proporcionalna počinjenom djelu. „*Neizvršavanje dužnosti izričito definisanih zakonom, povlači za sobom primjenu sankcije i to na prijedlog, preporuku ili uz pristanak suda odnosno tijela sastavljenog od najmanje polovine izabраниh sudija, prema postupku koji određuje saslušanje stranaka, a u kojem sudija protiv kojeg se postupak vodi ima pravo na zastupanje. U zakonu je tačno određen raspon sankcija, a njihova primjena temelji se na načelu proporcionalnosti. Odluka izvršnog tijela, suda, odnosno tijela koje donosi sankciju, može se pobijati na višoj sudskoj instanci.*»

3.2.6 Osnovne slobode

Sudije uživaju iste osnovne slobode kao i svi ostali građani. Obzirom na njihovu ulogu u pravosudnom sistemu, sloboda izražavanja i pravo na udruživanje su od posebnog značaja. Prilikom ostvarivanja tih sloboda sudije moraju biti posebno oprezni, da ne bi ugrozili svoju nepristrasnost i nezavisnost.

Načelo 8 UN-ovih Osnovnih načela propisuje da, u skladu s Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, „sudije jednako kao i ostali građani uživaju slobodu izražavanja, vjeroispovjesti, udruživanja i okupljanja, pod uslovom da se u ostvarivanju tih prava ponašaju tako da čuvaju dostojanstvo svog poziva kao i nezavisnost i nepristrasnost sudstva.”

Ova odredba naglašava potrebu postojanja ovih ključnih prava i sloboda nužnih za zaštitu načela sudske nezavisnosti. Kao što se u načelima jasno navodi, ove slobode uživaju i svi ostali građani, ona su priznata gotovo svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Ipak, za sudije koji su garanti zaštite ljudskih prava i vladavine prava, ove slobode, svakako, imaju posebno značenje. Naročito su za obavljanje sudskog poziva važne sloboda udruživanja i sloboda izražavanja.

3.2.6.1 Sloboda udruživanja

Udruženja sudija imaju važnu ulogu u poštovanju načela nezavisnosti pravosuđa i načela vladavine zakona. Ta udruženja povezuju sudije i ujedno im omogućavaju da se organizuju kako bi odbranili svoju nezavisnost, te kako bi svoje dužnosti obavljali što efikasnije.

Evropska povelja o zakonima za sudije smatra da sudijska udruženja imaju ključnu važnost :«Profesionalne sudijske organizacije kojima se sve sudije mogu slobodno pridružiti, značajno doprinose zaštiti onih prava koja se navode u statutima tih organizacija, posebnu u odnosu na državna tijela koja donose odluke koje su bitne za položaj sudija.»

Vijeće Evrope je takođe sudijama priznalo pravo na udruživanje. *Preporuka R(94)12* » Sudije imaju pravo osnivati udruženja koja sama ili u saradnji s drugim tijelima štite njihovu nezavisnost, ali i interese struke općenito.»

3.2.6.2 Sloboda izražavanja

Sloboda izražavanja je ključna za obavljanje sudijskog poziva.

Pravo na slobodno izražavanje je priznato u najvažnijim dokumentima o zaštiti ljudskih prava, ali je ono predmet regulisanja i posebnih instrumenata koji se bave nezavisnošću pravosuđa. Jedan od najvažnijih je *Načelo 8 UN-ovih Osnovnih načela*:

„Ipak, to pravo nije neograničeno već je podložno određenim restrikcijama koje su vezane za sudijsku funkciju. U slučaju sudija, neograničeno pravo slobode izražavanja može ugroziti njihovu nezavisnost ili nepristrasnost.” (Npr. u slučaju kada sudija otkrije važne informacije o konkretnom slučaju jednoj od stranaka u postupku ili medijima). U tom smislu *Evropska povelja o zakonima za sudije* navodi kako se «sudije moraju suzdržati od svakog ponašanja, djelovanja ili izražavanja kojim bi narušili svoju nepristrasnost i nezavisnost.»

Bangalorška načela također pozivaju sudije na suzdržanost u slobodi izražavanja, kako ne bi ugrozili dužnost koju obavljaju.

Dakle, sudije mogu slobodno izražavati svoje mišljenje o svim pitanjima, ali se u isto vrijeme moraju suzdržati od davanja izjava koje bi kod objektivnog posmatrača mogle izazvati sumnju u nepristrasno i nezavisno suđenje.

3.3 Nezavisnost i nepristrasnost tužilaštava

NEZAVISNOST TUŽILACA

Poštovanje ljudskih prava i načelo vladavine prava, pretpostavlja postojanje nezavisnog i nepristrasnog tijela nadležnog za provođenje istrage i progona za krivična djela. Unutar tužilaštva kao institucije, svaki tužilac mora obavljati svoje profesionalne dužnosti na nepristrasan, nezavisan i objektivan način.

Za razliku od sudija i advokata, međunarodno pravo ne sadrži odredbe koje osiguravaju institucionalnu nezavisnost tužilaca. To zbog činjenice što su u nekim pravnim sistemima tužiocima imenovani od strane izvršne vlasti, ili se nalaze barem u izvjesnom odnosu zavisnosti o toj vlasti, što ima za posljedicu da je u nekim slučajevima njihova dužnost postupati po upustvima koje dobijaju od vlade. Iako nezavisnom tužilaštvu uvijek treba dati prednost u odnosu na ono koje pripada izvršnoj vlasti, država, u svakom slučaju, ima obavezu obezbijediti uslove da bi tužiocima mogli istrage provoditi nepristrasno i objektivno.

Međunarodni dokumenti koji regulišu ovu oblast definišu principe koji bi trebali biti zajednički za javna tužilaštva, sa preporukom državama članicama da ih ugradi u svoje zakonodavstvo i praksu u krivično-pravnom sistemu. Imajući u vidu raznolikost tužilačkih sistema, opšti je zaključak da nije lako razviti zajedničke međunarodne norme koje bi bile primjenjive za sve ili barem za većinu. Najveće razlike potiču od razlika između inkvizicijskog i adversarnog sistema krivičnog postupka. Razlike se ogledaju prvenstveno u odnosu tužilaca prema izvršnoj vlasti i ovi odnosi variraju od podređenosti izvršnoj vlasti do nezavisnosti od te vlasti.

Najvažniji međunarodni dokumenti su „Smernice o ulozi tužilaca usvojene od strane 8. Kongresa Ujedinjenih nacija o prevenciji zločina i o tretmanu prestupnika, Havana, Kuba, od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine“, (u daljem tekstu „Smjernice UN“) te „Preporuka (2000) 19 Savjeta ministara državama članicama o ulozi javnog tužilaštva u krivično-pravnom sistemu“ (u daljem tekstu „Preporuka Savjeta ministara“).

Smjernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca formulisane su da bi pomogle državama «da osiguraju i unaprijede efikasnost, nepristrasnost i pravičnost tužilaca u krivičnim postupcima.»

Smjernice utvrđuju načela koja su primjenjiva u svim pravnim sistemima bez obzira na vrstu tijela krivičnog progona. Tako smjernice ostaju neutralne o pitanjima kao što su procedura imenovanja i status tužilaca unutar svake pojedine države.

3.3.1 Nezavisnost /Odnos između javnih tužilaca i izvršne i zakonodavne vlasti/

U članu 11. Preporuka Savjeta ministara sadržan je zahtjev da „države treba da preduzmu odgovarajuće mere u cilju obezbeđenja da javni tužiocima imaju mogućnost da vrše svoje službene dužnosti i obaveze bez neopravdanog uplitanja ili neopravdane izloženosti parničnoj, krivičnoj ili drugoj odgovornosti“, a da javni tužiocima (član 12. Preporuke) „ne treba da se mješaju u nadležnost zakonodavne i izvršne vlasti“.

Odredba člana 14. reguliše da „u zemljama gde je javno tužilaštvo samostalno u odnosu na vladu, država treba da obezbedi da karakter i stepen njegove samostalnosti budu utvrđeni zakonom“, dok se članom 13. reguliše da tamo „gdje je javno tužilaštvo dio vlade ili je podređeno vladi, države treba da preduzmu efikasne mere kojima se obezbjeđuje da priroda i obim ovlašćenja vlade u odnosu na javno tužilaštvo bude utvrđeni zakonom, te da vlada vrši svoja ovlašćenja na transparentan način i u skladu sa međunarodnim sporazumima, domaćim zakonodavstvom i opštim pravnim principima ...“

3.3.2 *Nepristranost i objektivnost*

Preporuka Savjeta ministara u članu 24. kao ključne atribute tužilačke nepristrasnosti, identifikuje pošteno, nepristrasno i objektivno obavljanje dužnosti, poštovanje i zaštita ljudskih prava utvrđenih Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, te zalaganje da obezbijedi, što je moguće efikasnije funkcionisanje krivično-pravnog sistema. Nadalje, prema članu 25. „*javni tužioci treba da se uzdržavaju od diskriminacije na osnovu pola, rase, boje, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja, zdravlja, hendikepiranosti ili drugog statusa*“.

Pored toga, *Preporuka Savjeta ministara*, između ostalog pred javne tužice postavlja zahtjev da trebaju obezbediti jednakost pred zakonom (član 26.), moraju nastojati da zaštite princip jednakosti strana u postupku (član 29.), da ne smiju iznositi dokaze protiv osumnjičenih za koje znaju ili osnovano smatraju da su pribavljeni metodama suprotnim zakonu (član 28.), tužioci treba da uzmu u obzir interese svedoka, naročito da preduzimaju ili podržavaju preduzimanje mera kojima se štiti njihov život, bezbjednost i privatnost, ili da obezbijede preduzimanje takvih mera (član 33.), da moraju obezbijediti sudsku kontrolu mjera koje ugrožavaju osnovna prava i slobode osumnjičenog (član 31.).

Preporukom Savjeta ministara (član 35.) se obavezuju države „*da obezbede da prilikom vršenja svojih dužnosti, javni tužioci budu obavezani "kodeksom ponašanja"*. Kršenje tok kodeksa može dovesti do odgovarajućih sankcija. Rad javnih tužilaca treba da podliježe redovnoj internoj reviziji“, a u članu 36.a) se propisuje „*Da bi rad javnih tužilaca bio pošten, dosljedan i efikasan, države moraju nastojati da:*

- *daju primarni značaj hijerarhijskom načinu organizacije, ne dozvoljavajući, međutim, da takav način organizacije dovede do nastanka neefikasnih i opstruktivnih birokratskih struktura;*
- *utvrde opšte smjernice za primenu mera kriminalne politike;*
- *utvrde opšte principe i mjerila koji će se primjenjivati u vidu preporuka, na osnovu kojih će se donositi odluke u pojedinačnim predmetima, da bi se spriječilo samovoljno donošenje odluka. „*

3.3.3 *Postupak i kriteriji za imenovanje tužilaca*

Preporuka Savjeta ministara u članu 5. a) obavezuje države da preduzmu mere kojima se obezbeđuje: „ *da se zapošljavanje, unapređivanje i premještanje javnih tužilaca vrši u skladu sa poštenim i nepristrasnim postupkom koji sadrži mere obezbjeđenja protiv bilo kakvog pristupa kojim se favorizuje interes određenih grupa i kojim se isključuje diskriminacija po bilom kom osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.*“

Smjernice UN-a ne određuju samo jedan tip postupka za imenovanje tužilaca. Ipak, kao posljedica opštih i posebnih standarda zaštite ljudskih prava, UN-ove smjernice sadrže jasna pravila o prihvatljivim kriterijima za izbor tužilaca. Tako država bez obzira na proceduru koju je usvojila mora osigurati da «*osobe izabrane za tužioce moraju biti osobe s moralnim kvalitetama i sposobnostima, te odgovarajućim obrazovanjem i kvalifikacijama.*» Nadalje, kriterij izbora ne smije biti diskriminatorski i mora «*pružati sigurnost protiv imenovanja zasnovanih na pristranosti, predrasudama, isključujući mogućnost diskriminacije na temelju rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkih ili drugih uvjerenja, nacionalnog, socijalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja, ekonomskog ili drugog statusa.*»

3.3.4 Garancije za obavljanje dužnosti tužilaca

Kako bi tužioci mogli pravilno obavljati svoje profesionalne dužnosti, međunarodno pravo predviđa brojne garancije koje država treba pružiti.

Najvažniju takvu garanciju predstavlja dužnost države da *«osigura tužiocima obavljanje njihove profesionalne dužnosti bez straha, zapreka, maltretiranja, nepriličnih uplitanja odnosno neopravdanih izlaganja civilnim, krivičnim ili drugim vrstama odgovornosti»*(smjernica 4.).

Fizičko nasilje je posebno ozbiljan način zastrašivanja tužilaca. Upravo zbog toga Smjernice UN-a navode kao posebnu obvezu države da zaštiti tužioca i članove njegove porodice *«onda kada je kao posljedica obavljanja njegove profesionalne dužnosti ugrožena njihova lična sigurnost.»* (smjernica 5.). *Preporuka Savjeta ministara u članu 5.g)* nalaže državama da preduzmu mere kojima se obezbeđuje da javni tužioci, zajedno sa svojim porodicama, imaju fizičku zaštitu vlasti, kada je njihova lična bezbednost ugrožena kao posledica ispravnog vršenja njihovih dužnosti.

Ostale garancije za pravilno obavljanje tužilačke dužnosti uključuju *«razumne uslove službe, odgovarajuću naknadu, stalnost službe, penziju, te određenu dob za penzionisanje.»* Ovi zahtjevi bit će *«određeni zakonom ili pisanim pravilnicima.»*(6.smjernica).

Tužioci kao i sudije moraju napredovati prema objektivnim kriterijima, posebno *«na temelju profesionalnih kvalifikacija, sposobnosti, moralnih kvaliteta i iskustva»* Postupak unapređenja mora biti pravičan i nepristrasan (7.smjernica).

Preporuka Savjeta ministara u članu 5.b) i c) reguliše da *“kretanje u službi javnih tužilaca, njihova unapređenja i premeštanje budu određeni poznatim i objektivnim kriterijumima, kao što su sposobnost i iskustvo, te da premeštaj javnih tužilaca takođe bude određen potrebama službe”,* a u tački d.) istog člana obavezuje *“države da obezbjede da javni tužioci imaju odgovarajuće uslove službe kao što su plata, stalnost zaposlenja i penzija, primereno značaju njihove uloge, i odgovarajuću starosnu granicu za penzionisanje i ovi uslovi su određeni zakonom;”*

3.3.5 Sloboda izražavanja i udruživanja

Tužioci, kao i svi ostali građani imaju pravo na slobodu izražavanja, uvjerenja, udruživanja i okupljanja. U ostvarivanju tih prava tužioci će se ponašati u skladu sa zakonom i priznatim standardima profesionalne etike. Tužioci su slobodni osnivati i pridružiti se profesionalnim udruženjima i drugim organizacijama koje zastupaju njihove interese, kako bi unaprijedili svoju obuku i obrazovanje, te zaštitili svoj položaj.

Smjernica 8. UN-ovih Smjernica reguliše da: *«tužioci kao i svi ostali građani imaju pravo na slobodu izražavanja uvjerenja, udruživanja i okupljanja. Posebno, oni imaju pravo učestvovati u javnim raspravama o pitanjima prava i pravosuđa, te unapređivanja zaštite ljudskih prava. Takođe, oni imaju pravo osnivati ili pridružiti se mjesnim, nacionalnim ili međunarodnim organizacijama i odlaziti na njihove sastanke bez da zbog toga trpe profesionalna ograničenja zbog zakonito provedenih mjera ili članstva u zakonom dopuštenim organizacijama. U ostvarivanju ovih prava, tužioci će se ponašati u skladu sa zakonom i priznatim standardima etike.»*

U pogledu slobode udruživanja, smjernica 9. UN-ovih Smjernica uključuje odredbu identičnu onoj koja je sadržana u UN-ovim standardima za sudije: *«Tužioci imaju slobodu osnovati i pridružiti se profesionalnim udruženjima ili drugim organizacijama kako bi zaštitili svoje interese, unaprijedili svoje stručno obrazovanje i zaštitili svoj status.»*

Preporuka Savjeta ministara u članu 6. propisuje da *„države takođe treba da preduzmu mere da javni tužioci imaju efektivno pravo na slobodu izražavanja, uverenja, udruživanja i okupljanja. Posebno moraju imati pravo da učestvuju u raspravama o pitanjima koja se tiču zakona, sprovođenja pravde i unpređivanja i zaštite ljudskih prava, kao i da pristupaju ili osnivaju lokalne, nacionalne ili međunarodne organizacije i prisustvuju njihovim sastancima kao privatna*

lica, bez da trpe posledice na profesionalnom planu uslijed njihovih zakonitih aktivnosti ili članstva u zakonitim organizacijama. Ova prava se mogu ograničiti samo ukoliko je to propisano zakonom i neophodno radi očuvanja ustavnog¹ položaja javnih tužilaca. Treba da postoji odgovarajući pravni lijek za slučajeve kada dođe do kršenja gore navedenih prava.“

3.3.6 Profesionalne dužnosti

Citirani međunarodni dokumenti propisuju da dužnosti tužioca moraju biti strogo odvojene od sudijskih dužnosti, te se naglašava da tužioci imaju aktivnu ulogu u krivičnim postupcima, uključujući krivično gonjenje, a tamo gdje je to u skladu sa zakonom i nacionalnom praksom, vodiće i istražni postupak, nadzirati zakonitost tog postupka i obavljati druge dužnosti kao predstavnici javnog interesa.

Kao ključni faktori pravosudnog sistema, tužioci imaju velik broj dužnosti koje moraju obavljati na nepristrasan i objektivan način izbjegavajući političku, socijalnu, vjersku, rasnu, kulturnu, polnu ili bilo koju drugu vrstu diskriminacije. Nepristrasnost predstavlja vodeće načelo za pravilno obavljanje tužilačke funkcije. Nadalje, tužioci imaju posebnu obavezu zaštite ljudskih prava, kao i osiguranja zakonitog procesa i pravilne primjene pravde.

Smjernica 12. *UN-ovih Smjernica*: „Tužioci moraju saglasno zakonu obavljati svoje dužnosti pravično, dosljedno i efikasno, poštovati i štiti ljudsko dostojanstvo, te podržavati zaštitu ljudskih prava, osiguravajući na taj način zakonitost postupka i pravilno funkcioniranje krivičnog pravosuđa“

Smjernica 16. *UN-ovih Smjernica*: „Tužioci moraju posebnu pažnju obratiti na slučajeve kršenja ljudskih prava i to u smislu provođenja istrage i dokazivanja takvih slučajeva. Jednako tako, tužioci moraju odbiti one dokaze: »za koje znaju ili imaju osnovane sumnju da su pribavljeni na nezakonit način, grubim kršenjem optuženikovih ljudskih prava, posebno onih koji uključuju mučenje ili okrutno, nehumano i degradirajuće ponašanje ili druga kršenja ljudskih prava«. U tim slučajevima, tužioci moraju obavijestiti sud o postojanju takvih dokaza i « preduzeti sve potrebne mjere kako bi odgovorne za takvo kršenje prava priveli pravdi ». Takvi principi postupanja sadržani su i članu 28. *Preporuke Savjeta ministara*.

U slučajevima kršenja ljudskih dužnost je javnog tužioca osigurati hitnu, iscrpnu i nepristrasnu istragu.

Tužioci imaju aktivnu ulogu u krivičnom postupku. Iako je sadržaj njihove profesionalne dužnosti različit u različitim pravnim sistemima, u smjernici 11. Osnovnih načela UN-a navedene su osnovne dužnosti tužioca: «Tužioci moraju imati aktivnu ulogu u krivičnom pravosuđu, uključujući funkciju krivičnog progona, a tamo gdje je to u skladu sa zakonom i pravnom tradicijom imaju i ulogu u istrazi krivičnih djela, kao i nadzor nad izvršenjem sudskih odluka i obavljanja ostalih dužnosti u svojstvu zastupnika javnog interesa.»

Prema odredbama *UN-ovih smjernica*, «kancelarija javnog tužioca mora biti odvojena od sudskih institucija». Član 17 *Preporuke Savjeta ministara* takođe sadrži zahtjev da „države naročito treba da osiguraju da ista osoba ne može istovremeno da obavlja dužnost javnog tužioca i sudije.“ Iako je ova odredba vrlo nedvosmislena, ipak u nekim sistemima, tužioci imaju i određena ovlaštenja koja inače spadaju u nadležnost sudova- određivanje pritvora ili prikupljanje dokaza. U slučaju kada zakon predviđa ovakva rješenja, važno je da ona budu ograničena na prethodni postupak i istragu, dakle stadije koje prethode suđenju, te da budu provedena nepristrasno i uz poštovanje prava osumnjičenih. Odluke tužioca u tim slučajevima uvijek moraju biti razmotrene od strane nezavisnog suda.

Jedna od ključnih odredbi kojom se uređuje položaj tužioca sadržana je u smjernici 15. *UN-ovih smjernica*: «Tužioci moraju posvetiti dužnu pažnju progonu krivičnih djela koje počinje javni službenici, posebno onih povezanih s korupcijom, zloupotrebom ovlaštenja, teškim kršenjem ljudskih prava i drugih krivičnih djela regulisanih međunarodnim pravom, a tamo gdje su na to ovlašteni zakonom odnosno pravnom tradicijom, provodit će i istragu takvih krivičnih djela», dok

član 16. *Preporuke Savjeta ministara* takođe reguliše da „*Javni tužioci, u svakom slučaju, treba da budu u poziciji da bez smetnje gone državne funkcionere za dela koja učine, naročito korupciju, nezakonitu upotrebu vlasti, ozbiljne povrede ljudskih prava i druga krivična dela prema međunarodnom pravu.*“

Navedene odredbe jasno ukazuje na značaj koji tužioci imaju u očuvanju načela vladavine prava i načela da se zakon jednako primjenjuje na sve građane, posebno na one koji obavljaju javne funkcije.

Postoje sistemi u kojima tužioci imaju neograničena diskreciona ovlaštenja koja se uglavnom odnose na istragu krivičnih djela i podizanje optužnica. Smjernica 17. *UN-ovih Smjernica* propisuje da: «*zakoni ili pisani pravilnici moraju sadržavati jasne smjernice za unapređivanje pravičnosti i dosljednosti u donošenju odluka u postupku krivičnog progona, uključujući i pitanje odustanka od optužbe.*»

Ostale dužnosti tužioca uključuju: nepokretanje, odnosno obustavu postupka u slučaju neosnovanih optužbi; vođenje računa o položaju osumnjičenog i žrtve, uzimanja u obzir svih okolnosti bez obzira idu li ili ne idu u prilog osumnjičenog; držati sve informacije do kojih u obavljanju službe dođe povjerljivima, osim ako zakon nalaže suprotno, uzimati u obzir žrtvu i u slučaju kada njezini interesi mogu biti ugroženi, obezbijediti da bude obaviještena o svojim pravima shodno Deklaraciji o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti; saradivati s policijom, sudovima, advokatima, pravobraniocima i drugim državnim agencijama ili institucijama (smjernice 13. i 14. *UN-ovih smjernica*)

3.3.7 Disciplinska odgovornost tužilaca

Disciplinski postupci protiv tužilaca moraju pružati garancije za donošenje objektivne odluke. Oni moraju biti ustanovljeni u skladu sa zakonom, kodeksom profesionalnog ponašanja i drugim utvrđenim standardima etike.

UN-ove smjernice utvrđuju jasne kriterije u pogledu osnova za pokretanje disciplinskog postupka, kao i garancija koje tužioci uživaju tokom samog postupka.

Što se tiče razloga za pokretanje postupka, Smjernica 21. utvrđuje: «*disciplinski prekršaji će biti određeni u zakonu ili na zakonu zasnovanim pravilnicima.*» Te odredbe moraju jasno utvrditi koja ponašanja se smatraju povredom profesionalne dužnosti i koje su sankcije predviđene za te povrede. Ova smjernica sadrži načela koja se primjenjuju unutar disciplinskog postupka, pa tako propisuje da će: «*žalbe i prigovori na rad tužilaca biti razmotrene brzo i pravedno, u odgovarajućem postupku.*» Nadalje, tužioci imaju pravo na pravično saslušanje, a «*odluka (donesena u tom postupku) mora biti podvrgnuta nezavisnom preispitivanju.*» Smjernica 22. utvrđuje da ishod postupka mora predstavljati «*objektivnu procjenu i odluku.*»

Preporuka Savjeta ministara u članu 5. reguliše da: „*disciplinski postupak protiv javnih tužilaca se uređuje zakonom i treba da garantuje poštenu i objektivnu procjenu i odluku koja treba da bude podvrgnuta nezavisnoj i nepristrasnoj reviziji, a javni tužioci moraju imati pristup odgovarajućem žalbenom postupku, uključujući po potrebi i pristup sudu, ukoliko je ugrožen njihov pravni status .*“

4 USTAVNA POZICIJA NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA

U nastavku je pregled relevantnih odredaba Ustava Bosne i Hercegovine, Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, Ustava Republike Srpske i Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, koje su od značaja za nezavisnost pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini.

U *Ustavu Bosne i Hercegovine*, koji je donesen u okviru Aneksa IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, potpisanog 21.11.1995. godine, nisu sadržane odredbe koje eksplicitno govore o nezavisnosti sudova. Međutim kako je u članu II Ustava određeno da će se prava i slobode zagarantovane Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini, te da će Konvencija i njeni protokoli imati prednost u odnosu na sve druge zakone, to se na ovaj način, posrednim putem, kroz Konvencijske odredbe, nezavisnost sudova uvodi kao ustavni princip.

Nasuprot tome, ustavi Federacije BiH i Republike Srpske, te Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, nezavisnost sudova uvode kao ustavni princip, zasnovan na načelu podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Tako član 121. *Ustava Republike Srpske* propisuje: „*Sudsku vlast vrše sudovi. Sudovi su samostalni i nezavisni i sude na osnovu Ustava i zakona*”, a član 121.a *ovog ustava propisuje* „*Sudstvo je samostalno i nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti u Republici Srpskoj.*” Član 4 *Ustava Federacije BiH* propisuje „*Sudska vlast Federacije samostalna je i nezavisna. Sudska vlast je samostalna i nezavisna od izvršne i zakonodavne vlasti Federacije.*” Član 62. *Statuta Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* propisuje „*Sudstvo Distrikta je nezavisno, a čine ga Osnovni sud i Apelacioni sud.*”

Ovi, entitetski, ustavi uspostavljaju Visoko sudsko i tužilačko vijeće, kao tijelo koje će obezbijediti samostalnost, nezavisnost, nepristrasnost, stručnost i efikasnost sudstva i tužilačke funkcije.

Tako odredba člana 121.a *Ustava Republike Srpske* propisuje: „*Visoko sudsko i tužilačko vijeće Republike Srpske osigurava samostalnost, nezavisnost, nepristrasnost, stručnost i efikasnost sudstva i tužilačke funkcije u Republici Srpskoj. Nadležnosti Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, između ostalog, uključuju imenovanje, provođenje disciplinskog postupka i razrješenje sudija, osim sudija Ustavnog suda Republike Srpske i obuhvataju i javne tužioce i zamjenike javnih tužilaca u Republici Srpskoj. Sastav i dodatne nadležnosti Visokog sudskog i tužilačkog vijeća utvrđuju se zakonom.*” Na identičan način ovu instituciju u Federacije BiH, reguliše *Ustav Federacije BiH* u članu C/4.

Nadalje odredbe entitetskih ustava sadrže određene mehanizme zaštite sudijske nezavisnosti u vidu: stalnosti sudijske funkcije, materijalnih garancija u obliku zabrane umanjavanja plata i drugih naknada za vrijeme vršenja sudijske funkcije, imunitet od krivične i građanske odgovornosti za izraženo mišljenje prilikom donošenja odluke, te zabranu vršenja javnih funkcija koje su nespojive sa sudijskom.

Član 127. *Ustava Republike Srpske* propisuje: „*Sudije, osim rezervnih sudija, imenuju se doživotno, ukoliko ovim ustavom nije drugačije utvrđeno, osim ako ne podnesu ostavku, ako se ne penzionišu ili ne budu razriješeni s razlogom od Visokog sudskog i tužilačkog vijeća u skladu sa zakonom. Sudijama, isto tako, može izuzetno prestati sudijska funkcija kao rezultat procesa odabira, nakon reorganizacije sudova za vrijeme prelaznog perioda, kako se utvrđuje zakonom kojim se osniva Visoko sudsko i tužilačko vijeće Republike Srpske. Navršenje starosne dobi*”

propisane za obavezan odlazak u penziju za sudije utvrđuju se zakonom. Uslovi obavljanja funkcije za sudije, uključujući i imunitet, utvrđuju se zakonom. Plata i druge naknade sudiji ne mogu biti umanjene za vrijeme vršenja sudijske funkcije, osim kao posljedica disciplinskog postupka u skladu sa zakonom. Sudija ne može vršiti javnu funkciju, niti bilo kakav posao koji donosi zaradu, a koji su zakonom utvrđeni kao nespojivi sa sudijskom funkcijom."

Član 6. Ustava Federacije BiH propisuje: "Sudije Vrhovnog suda, osim rezervnih sudija, imenuju se doživotno, ukoliko ovim ustavom nije drugačije utvrđeno, osim ako ne podnesu ostavku, ako se ne penzionišu ili ne budu s razlogom smijenjeni od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, u skladu sa zakonom. Sudijama Vrhovnog suda takođe može izuzetno prestati sudijska funkcija kao rezultat procesa odabira nakon reorganizacije Vrhovnog suda za vrijeme prelaznog perioda, kako se utvrđuje zakonom kojim se osniva Visoko sudsko i tužilačko vijeće Federacije. Navršenje starosne dobi propisane za obavezan odlazak u penziju za sudije Vrhovnog suda utvrđuje se zakonom". Istu odredbu za kantonalne sudove ovaj ustav sadrži u članu V/11, te za opštinske sudove u članu VI/7, stim što ove odredbe regulišu i to da se uslovi obavljanja funkcije, uključujući i imunitet, za sudije kantonalnih i opštinskih sudova utvrđuju zakonom Federacije, a da plata i druge naknade sudiji ne mogu biti umanjene za vrijeme vršenja sudijske funkcije, osim kao posljedica disciplinskog postupka u skladu sa zakonom.

Član 66. Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine propisuje da su sudije i javni tužioci stiču doživotno imenovanje i mogu biti razriješeni samo pod uslovima propisanim zakonom. Sudije i javni tužioci se penzionišu kad napune sedamdeset(70) godina.

Član 7. opštih Ustavnih odredbi o sudovima Federacije, regulišu da "plata i druge naknade sudiji ne mogu biti umanjene za vrijeme vršenja sudijske funkcije, osim kao posljedica disciplinskog postupka u skladu sa zakonom. Plata i drugi uslovi obavljanja funkcije, uključujući i imunitet, za sve sudije sudova Federacije utvrđuju se zakonom."

Član 126. Ustava Republike Srpske propisuje: "Niko ko učestvuje u suđenju ne može biti pozvan na odgovornost u krivičnom ili građanskom postupku za mišljenje izraženo prilikom donošenja sudske odluke, a u postupku pokrenutom zbog krivičnog djela učinjenog u vršenju sudijske funkcije, ne može biti pritvoren bez odobrenja Visokog sudskog i tužilačkog vijeća", a Član 5. Ustava Federacije BiH propisuje: „Sudije sudova Federacije neće biti krivično gonjeni, niti odgovorni u građanskom postupku za bilo koju radnju učinjenu u vršenju svoje funkcije."

Član 68. Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine: sudije, sudije porotnici i javni tužioci ne mogu biti krivično, ni građanskopravno odgovorni za djela počinjena i mišljenja izražena u vršenju svojih dužnosti.

Kada je u pitanju ustavna pozicija tužilaštava u Bosni i Hercegovini, značajno je istaći da samo Ustav Republike Srpske sadrži izričite odredbe o nezavisnosti tužilaštava propisujući u članu 128. : "Javno tužilaštvo je samostalan državni organ koji goni učiniocima krivičnih i drugih po zakonu kažnjivih djela i ulaže pravna sredstva radi zaštite zakonitosti. Osnivanje, organizacija i nadležnosti javnog tužilaštva uređuju se zakonom. Javno tužilaštvo vrši svoju funkciju na osnovu ustava i zakona", te u članu 129. da je funkcija javnog tužioca stalna i da „javni tužilac ne može obavljati službu ili posao koji su zakonom utvrđeni kao nespojivi sa njegovom funkcijom”.

Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine takođe sadrži odredbe o nezavisnosti tužilaštva, propisujući u članu 63. da je: "Javno tužilaštvo je nezavisno od sudstva i policije Distrikta, te da goni počiniocima krivičnih djela i obavlja ostale funkcije nepristrasnom skladu sa Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine, ovim Statutom i zakonima Distrikta."

5 DOMAĆE ZAKONODAVSTVO

ZAKON O VISOKOM SUDSKOM I TUŽILAČKOM VIJEĆU BOSNE I HERCEGOVINE¹¹

5.1 Garancije nezavisnosti pravosudnih institucija

5.1.1 Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine/ VSTV BiH/

Ustavna pozicija i nadležnost

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, kao nezavisno i samostalno tijelo, zaduženo da obezbijedi održavanje nezavisnog, nepristrasnog i profesionalnog pravosuđa, formirano je 01. juna 2004. godine, kada je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donijela Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću (u daljem tekstu: Zakon o VSTV-u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 25/04), u skladu sa članom IV 4. a) Ustava Bosne i Hercegovine, a nakon što su entiteti prenijeli svoju nadležnost u ovoj oblasti na državni nivo.

Član 1. stav 2. ovog zakona propisuje da je VSTV nezavisan organ Bosne i Hercegovine, a u članu 3. se navodi da VSTV kao nezavisan i samostalan organ ima zadatak da obezbijedi nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe, kako je propisano u članu 17. Zakona o VSTV-u. U tom članu su taksativno propisane najznačajnije nadležnosti. Dakle, VSTV je zajednički organ sudijske i tužilačke zajednice, koji je garant nezavisnosti ovih pravosudnih institucija u BiH.

Odredbe o VSTV ne sadrži Ustav Bosne i Hercegovine, tako da ustavni osnov za donošenje zakona koji reguliše osnivanje, strukturu i nadležnosti ovog tijela na nivou Bosne i Hercegovine, egzistira u pomenutom prenosu entitetskih nadležnosti, koji prenos nije pratilo i pozicioniranje ove institucije u ustav države. Postojeće stanje ustavne regulacije ovog tijela je takvo da entitetski ustavi još uvijek sadrže odredbe o entitetskim Visokim sudskim i tužilačkim vijećima, premda ta vijeća faktički ne egzistiraju od stupanja na snagu Zakona o VSTV-u BiH, dok, nasuprot tome, postojeće VSTV-e BiH još uvijek nije ugrađeno u Ustav BiH, pa će to biti neophodno učiniti u postupku predstojećih ustavnih promjena.

Broj članova struktura članstva, način izbora i mandat članova VSTV-a su regulisani zakonom.

Prema članu 4 Zakona o VSTV-u BiH, Vijeće čini petnaest (15) članova:

- (a) jedan (1) član koji je sudija Suda Bosne i Hercegovine, kojeg biraju sudije tog suda;
- (b) jedan (1) član koji je tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva;
- (c) jedan (1) član koji je sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, kojeg biraju sudije tog suda;

¹¹ Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 25/04), koji je stupio na snagu 1.6.2004. godine, Zakon o izmjenama Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH, broj 93/05), koji je stupio na snagu 7.1.2006. godine i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH, broj 15/08) proglašenog Odlukom Visokog predstavnika od 15.6.2007. godine („Službeni glasnik BiH, broj 48/07), koji je stupio na snagu 3.7.2007. godine.

- (d) jedan (1) član koji je tužilac Federalnog tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva;
- (e) jedan (1) član koji je sudija Vrhovnog suda Republike Srpske, kojeg biraju sudije tog suda;
- (f) jedan (1) član koji je tužilac Republičkog tužilaštva Republike Srpske, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva;
- (g) jedan (1) član koji je sudija kantonalnog ili opštinskog suda iz Federacije Bosne i Hercegovine, kojeg biraju sudije kantonalnih i opštinskih sudova iz Federacije Bosne i Hercegovine pismenim glasanjem koje organizuje predsjednik Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine;
- (h) jedan (1) član koji je tužilac kantonalnog tužilaštva iz Federacije Bosne i Hercegovine, kojeg biraju kantonalni tužioci iz Federacije Bosne i Hercegovine pismenim glasanjem koje organizuje glavni tužilac Federalnog tužilaštva Federacije Bosne i Hercegovine;
- (i) jedan (1) član koji je sudija okružnog ili osnovnog suda iz Republike Srpske, kojeg biraju sudije okružnih i osnovnih sudova Republike Srpske pismenim glasanjem koje organizuje predsjednik Vrhovnog suda Republike Srpske;
- (j) jedan (1) član koji je tužilac okružnog tužilaštva iz Republike Srpske, kojeg biraju okružni tužioci Republike Srpske pismenim glasanjem koje organizuje glavni tužilac Republičkog tužilaštva Republike Srpske;
- (k) jedan (1) član koji je sudija ili tužilac, kojeg bira Pravosudna komisija Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- (l) jedan (1) član koji je advokat, kojeg bira Advokatska komora Federacije Bosne i Hercegovine;
- (m) jedan (1) član koji je advokat, kojeg bira Advokatska komora Republike Srpske;
- (n) jedan (1) član, kojeg bira Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a koji ne obavlja pravosudnu funkciju i nije iz reda poslanika Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine; i
- (o) jedan (1) član, kojeg bira Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na prijedlog ministra pravde Bosne i Hercegovine, a koji ne obavlja pravosudnu funkciju i nije član Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Članovi VSTV-a imenuju se na mandat od četiri (4) godine i mogu biti na toj dužnosti samo dva (2) uzastopna mandata od po četiri godine.

Predsjednik i potpredsjednici VSTV-a biraju se prostom većinom glasova članova prisutnih i koji su glasali. Mandat predsjednika traje četiri (4) godine.

Nadležnost

Članom 17. Zakon o VSTV-u BiH su taksativno propisane nadležnosti ovog tijela, koje se prvenstveno odnose na pitanja imenovanja sudija i tužilaca, odlučivanja o napredovanju, premještaju i odsustvima sudija i tužilaca, pitanja koja se odnose na budžet, etičke kodekse, disciplinsku odgovornost i razrješenje, edukaciju sudija i tužilaca, poslova sudske i tužilačke uprave koji se odnose na utvrđivanja kriterija za ocjenjivanja rada, sistematizaciju sudijskih i tužilačkih mjesta, te korištenja informacione tehnologije u sudovima i tužilaštvima.

U segmentu koji se odnosi na pitanje imenovanja, kretanja u službi i druga statusna pitanja, VSTV ima nadležnosti da:

- imenuje sudije, uključujući predsjednike sudova, sudije porotnike i dodatne sudije u sve sudove na državnom, entitetskom, kantonalnom, okružnom, osnovnom i opštinskom nivou

u Bosni i Hercegovini, uključujući Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, sa izuzetkom ustavnih sudova entiteta Bosne i Hercegovine;

- imenuje glavne tužioce, zamjenike glavnog tužioca i tužioce u sva tužilaštva na državnom, entitetskom, kantonalnom i okružnom nivou u Bosni i Hercegovini, uključujući i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine;
- imenuje stručne saradnike u osnovnim i opštinskim sudovima (ova nadležnost je određena entitetskim Zakonom o sudovima, a procedura izbora je detaljno regulisana Poslovnikom o radu VSTV-a)
- daje prijedloge nadležnim organima u vezi sa predlaganjem i izborom sudija Ustavnog suda Republike Srpske i imenovanjem sudija u Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine;
- odlučuje o privremenom udaljenju od vršenja dužnosti sudija, sudija porotnika, dodatnih sudija i tužilaca, odlučuje o pitanjima nespojivosti drugih dužnosti koje sudije i tužiocima obavljaju s dužnostima sudija i tužilaca, odlučuje o privremenom upućivanju sudija i tužilaca u drugi sud ili tužilaštvo, te odlučuje o odsustvima sudija i tužilaca;

Po pitanju disciplinske odgovornosti sudija i tužilaca, nadležnost VSTV-a se ogleda u sljedećem:

- prima pritužbe protiv sudija i tužilaca, vodi disciplinske postupke, utvrđuje disciplinsku odgovornost i izriče disciplinske mjere sudijama, sudijama porotnicima, dodatnim sudijama i tužiocima, te odlučuje o žalbama disciplinskim postupcima

U oblasti edukacije VSTV ima nadležnost da:

- nadzire stručno usavršavanje sudija i tužilaca i savjetuje entitetske Centre za edukaciju sudija i tužilaca i Pravosudnu komisiju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u vezi sa usvajanjem programa stručnog usavršavanja sudija i tužilaca;
- određuje minimalan obim stručnog usavršavanja koji svaki sudija i tužilac mora ostvariti u toku godine;
- određuje početnu obuku za osobe koje su izabrane za sudije ili tužioce i nadzire ostvarivanje takve obuke;
- odobrava godišnji izvještaj upravnih odbora entitetskih centara za edukaciju sudija i tužilaca i Pravosudne komisije Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u dijelu koji se odnosi na početnu obuku i stručno usavršavanje sudija i tužilaca;

U pogledu budžetskih pitanja pravosudnih institucija VSTV ima nadležnost da:

- učestvuje, prema vlastitoj ocjeni, u procesu izrade godišnjih budžeta za sudove i tužilaštva;
- daje prijedloge, prema vlastitoj ocjeni, u vezi s godišnjim budžetom predloženim od strane državnih tijela i/ili vlada za sudove i tužilaštva;
- daje i iznosi, prema vlastitoj ocjeni, prijedloge za izmjenu budžeta predloženih od strane državnih organa i/ili vlada i/ili Pravosudne komisije Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine nadležnim zakonodavnim organima;
- prikuplja i analizira izvještaje, kao i potrebne informacije o budžetu i prihodima za sudove i tužilaštva kako bi se obezbijedili statistički podaci za tužilaštva;
- zalaže se za adekvatno i kontinuirano finansiranje sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini;

U oblasti pravosudne uprave nadležnost VSTV-a se ogleda u tome da:

- učestvuje u izradi nacrtâ i odobrava Pravilnike poslovanju za sudove i tužilaštva u Bosni i Hercegovini;
- pokreće, nadgleda i koordinira projekte koji se odnose na poboljšanje pitanja vezanih za upravljanje sudovima i tužilaštvima, uključujući traženje finansijskih sredstava iz domaćih i međunarodnih izvora;
- utvrđuje kriterije za ocjenjivanje rada sudija i tužilaca;
- utvrđuje kriterije za rad sudova i tužilaštava i pokreće istrage koje se odnose na postupanje u oblasti uprave ili finansija;
- utvrđuje broj sudija, tužilaca i zamjenikâ glavnog tužioca za sudove i tužilaštva iz njegove nadležnosti, nakon konsultacija s predsjednikom suda ili glavnim tužiocem, tijelom nadležnim za budžet, i nadležnim ministarstvom pravde;
- vodi, koordinira i nadgleda korištenje informacione tehnologije u sudovima i tužilaštvima da bi se u tom pogledu postigla i održala uniformnost u sudovima i tužilaštvima u cijeloj zemlji. Sudovi i tužilaštva mogu uvoditi automatizovane sisteme praćenja i registracije predmeta ili slične sisteme, uključujući sisteme podrške i pohranjivanja podataka, samo uz prethodno odobrenje Vijeća;

5.1.2 Imenovanje nosilaca pravosudnih funkcija

Pored toga što je Zakonom o VSTV-u izbor nosilaca pravosudnih funkcija i odlučivanje o krucijalnim pitanjima njihovog statusnog karaktera, povjereno tijelu koje je samostalno i nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti, ovaj zakon predviđa jasne kriterije za izbor, zasnovane na stručnim kvalifikacijama i sposobnostima kandidata, koji se prvenstveno odnose na stručno znanje, radno iskustvo i radne rezultate (član 43. Zakona). Pri tome se određeno radno iskustvo zahtjeva kao obavezan uslov, a dužina tog vremena je određena u srazmjeri sa nivoom pravosudne instance i kategorijom pravosudne funkcije (sudijska ili tužilačka). U stavu 2. ovog člana propisuje se: „Vijeće treba obezbijediti da se primjenjuju odgovarajuće ustavne odredbe kojim se uređuju jednaka prava i zastupljenost konstitutivnih naroda i ostalih. Imenovanja na svim nivoima pravosuđa takođe treba da imaju za cilj i postizanje jednakosti polova.“

Osim toga, Zakon obezbjeđuje transparentnost postupka kroz javno oglašavanje upražnjenih pravosudnih pozicija (član 36.), te proceduru u postupku imenovanja koja uključuje intervju sa komisijom VSTV-a, odnosno podvijećem za predlaganje kandidata na sudijska i tužilačka mjesta, koja rangira kandidate po sposobnosti, podobnosti i stručnosti (član 37. i član 38.).

U članu 23. Zakona se definišu stručne sposobnosti i precizira da su sudije i tužioci osobe koje se odlikuju profesionalnom nepristrasnošću, visokim moralnim kvalitetima i dokazanim stručnim sposobnostima, te da imaju odgovarajuću obuku i stručnu spremu.

Zakon predviđa kao mogućnost i kvalifikaciono testiranje kandidata u pismenoj formi, radi provjere stručnosti (član 39). Na osnovu člana 39. stav 1. i člana 58. Poslovnika VSTV BiH donesen je Pravilnik o kvalifikacionom i pismenom testiranju kandidata za poziciju nosilaca pravosudnih funkcija u BiH („Službeni glasnik BiH 78/14, 45/15, 48/16, 12/18 i 51/18) kao i katalog ispitnih oblasti za testiranje.¹² Njima je uvedena novina u proceduri imenovanja nosilaca

¹² Dostupno na: http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=21648 (očitanje 19. 04. 2019.)

pravosudnih funkcija – postupak kvalifikacionog i pismenog testiranja.¹³ Kvalifikaciono testiranje provodi se za:

- kandidate koji ne obavljaju dužnost sudije ili tužioca, a prijave se za poziciju sudije ili tužioca u pravosuđu Bosne i Hercegovine bilo kojeg nivoa;
- kandidate koji obavljaju dužnost sudije ili tužioca i koji se prijave na poziciju sudije ili tužioca u pravosuđu Bosne i Hercegovine bilo kojeg nivoa, a nemaju ocjenu rada za posljednje tri godine;
- kandidate za koje se provodi pismeno testiranje, a to su:
 - a.) kandidati koji ne obavljaju dužnost sudije i tužioca, a prijave se na poziciju sudije okružnog ili kantonalnog suda, entitetskih vrhovnih sudova, Suda BiH, Višeg privrednog suda, Apelacionog suda Brčko distrikta BiH,
 - b.) kandidati koji ne obavljaju dužnost sudije i tužioca, a prijave se za poziciju tužioca entitetskih tužilaštava i Tužilaštva BiH.

Izuzetno, za kandidate koji u posljednje tri godine nisu ocijenjeni zbog odsustva sa funkcije sudije ili tužioca, odnosno kandidate sudije i tužioce u penziji koji mogu biti imenovani na mjesta dodatnih sudija do navršene starosne dobi do 72 godine, ne provodi se kvalifikacioni odnosno pismeni test, a u obzir se uzima ocjena rada za posljednje tri godine koje su prethodile odsustvu odnosno prestanku funkcije.

5.1.3 *Stalnost pravosudne funkcije*

Kako je već naglašeno, pri obradi garancija sudijske nezavisnosti po međunarodnim standardima, stalnost pravosudne funkcije nesumljivo predstavlja jednu od najvažnijih pretpostavki nezavisnosti. U tom smislu Zakon o VSTV-u pruža visok stepen zaštite svim sudijama i tužicima, kada propisuje da se na ove funkcije biraju na neograničen mandat. Odgovarajuće zakonske odredbe za sudije i tužioce različitih nivoa imaju identičan tekst u pogledu ovog pitanja i to sljedeće sadržine: “*Sudije (odnosno tužioci) se imenuju na mandat neograničenog trajanja, stim što im mandat može prestati u slučaju da podnesu ostavku, navrše starosnu dob propisanu za obavezan odlazak u penziju ili budu razriješeni dužnosti iz razloga utvrđenih zakonom*”.

Starosna dob za obavezan odlazak u penziju za sudije i tužioce imenovane od strane Vijeća je, prema odredbi člana 90. Zakona, navršenih sedamdeset (70) godina života.

Razlozi za razrješenje, kao osnov prestanka mandata za vršenje dužnosti, odredbom člana 88. Zakona se svode na slučajeve njegovog razrješenja od strane Vijeća kao rezultat disciplinskog postupka, te slučajeve kada se dokaže, na osnovu medicinske dokumentacije, da je trajno izgubio radnu sposobnost za vršenje dužnosti sudije ili tužioca.

Zakon u odredbama člana 50; 51; i 52. predviđa, kao izuzetak, mogućnost privremenog upućivanja sudije u drugi sud istog ili nižeg nivoa, jasno definišući uslove takvog upućivanja s aspekta razloga, dužine trajanja i procedure, a pri tome praveći distinkciju između situacija u kojima sudija pristaje na upućivanje i onih u kojim pristanka nema.

Za privremeno upućivanje tužilaca, Zakon sadrži upućujuću odredbu na Zakone o tužiocima koji se primjenjuje na tužilaštvo o kojem je riječ.

¹³ Venecijanska komisija je u tački 91 Mišljenja o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini od 15 i 16. 06. 2012. istakla potrebu uvođenja obaveznih pismenih ispita u konkursnu proceduru.

5.1.4 *Imunitet sudija i tužilaca*

Zakon o VSTV-u pruža ličnu zaštitu sudijama i tužiocima od odgovornosti u krivičnom i građanskom postupku, za izneseno mišljenje u okviru obavljanja svojih dužnosti.

Tako odredba člana 87.ovog zakona propisuje: ” *Sudija ili tužilac ne može biti krivično gonjen, uhapšen ili zadržan u pritvoru, niti može odgovarati u građanskom postupku za mišljenja koja daje ili za odluke koje donesi u okviru svojih službenih dužnosti.*”

Posjedovanje imuniteta, prema istoj zakonskoj odredbi, neće spriječiti ili odgoditi istragu u krivičnom ili građanskom postupku koja se o nekoj stvari, u skladu sa zakonom, vodi protiv sudije ili tužioca.

5.1.5 *Disciplinska odgovornost*

Citirani međunarodni dokumenti, u kojima su sadržane preporuke u pogledu standarda za unaprjeđenje nezavisnosti sudstva, značajnu pažnju posvećuju pitanju garancija koje obezbjeđuju zakonitost i pravednost postupka utvrđivanja disciplinske odgovornosti sudija. Na ovom mjestu se nećemo detaljno baviti svim aspektima ovog instituta u svjetlu postojećih normativnih rješenja u BiH (Zakon o VSTV i Poslovnik o radu VSTV-a), ali je svakako značajno apostrofirati ona zakonska rješenja koja odražavaju najviše međunarodne standarde zaštite pravičnosti i zakonitosti.

Ovdje se prije svega imaju u vidu kriteriji za *sastav disciplinskih komisija*, kao nezavisnih tijela, koji osiguravaju da u disciplinskim postupcima koji se vode protiv sudija, većina članova komisije, i u prvom i u drugom stepenu, budu sudije, a u disciplinskim postupcima koji se vode protiv tužilaca, većina članova komisije, i u prvom i u drugom stepenu, budu tužioci. Obezbijedena je višestепенost u odlučivanju po disciplinskim tužbama, pa je tako dozvoljena žalba Drugostepenoj disciplinskoj komisiji na odluku Prvostepene disciplinske komisije. Protiv odluke Drugostepene disciplinske komisije o izricanju disciplinske mjere može se uložiti žalba Vijeću kao cjelini. Sudija ili tužilac koji je razriješen dužnosti odlukom Vijeća, može uložiti žalbu Sudu Bosne i Hercegovine jedino iz razloga ako je Vijeće, prilikom vođenja disciplinskog postupka, nakon kojeg je uslijedila odluka o mjeri razrješenja dužnosti, učinilo materijalnu povredu pravila postupka predviđenih ovim zakonom ili ako je Vijeće, prilikom vođenja disciplinskog postupka, nakon kojeg je uslijedila odluka o mjeri razrješenja dužnosti, pogrešno primijenilo zakon.

Princip povjerljivosti važi za sve postupke i radnje koje su preduzete prije nego što Ured disciplinskog tužioca podnese zvaničnu tužbu, osim ako se sudija ili tužilac, na kojeg se navodi odnose u pisanoj formi, ne odrekne prava na povjerljivost, a nakon toga postupak se vodi na transparentan način.

Članom 68. Zakona garantuju se prava: da na propisan način bude upoznat s navodima o disciplinskom prekršaju i dokazima koji ukazuju na te navode, kao i pravo da odgovor, pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnom i nepristrasnom, zakonom ustanovljenom komisijom, pravo da ne daje odgovor na pitanja koja bi ga mogla izložiti krivičnom gonjenju i pravo da prisustvuje svakoj raspravi, te da se brani od optužbi uz pomoć branioca po svom izboru, pravo da odluke budu javno objavljene i/ili na neki način dostupne javnosti;

U zakonu su tačno propisana obilježja disciplinskog prekršaja, određene sankcije po vrsti, a njihova primjena temelji se na načelu proporcionalnosti.

5.1.6 Adekvatno finansiranje kao bitna pretpostavka nezavisnosti pravosudnih institucija

Već je apostrofirana važnost adekvatnog finansiranja pravosudnih institucija s aspekta mehanizama koji obezbjeđuju nezavisnost. U tom smislu je takođe naglašen značaj učešća pravosudnih institucija u kreiranju budžeta koji im dodjeljuje izvršna vlast.

U okviru nadležnosti VSTV-a propisanim zakonom, predviđena je generalno obaveza ovog tijela da se zalaže se za adekvatno i kontinuirano finansiranje sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini. U okviru te obaveze preciziraju se i konkretne aktivnosti u vidu učešća (prema vlastitoj ocjeni), u procesu izrade godišnjih budžeta za sudove i tužilaštva te da daje i iznosi (prema vlastitoj ocjeni), prijedloge za izmjenu budžeta predloženih od strane državnih organa i/ili vladai/ili Pravosudne komisije Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, nadležnim zakonodavnim organima. Ovakav oblik involviranosti VSTV-a, ne pruža prostor za značajniji uticaj kod odlučivanja o visini budžeta, ali sigurno predstavlja jedan značajan vid intervencije pravosuđa u nastojanju da se obezbjeđi adekvatno finansiranje pravosudnih institucija, koje će im omogućiti efikasno obavljanje dužnosti.¹⁴

Plate sudija i tužilaca su regulisane posebnim zakonima, pa kada se imaju u vidu utvrđeni iznosi plata za pojedine nivoe pravosudnih institucija, zatim predviđeni mehanizam njihovog usklađivanja sa prosječnom platom u BiH, te ustavni princip po kome plata i druge naknade sudiji ne mogu biti umanjene za vrijeme vršenja sudijske funkcije, onda ovakav vid materijalnog obezbjeđenosti predstavlja značajnu garanciju individualne nezavisnosti nosilaca pravosudnih funkcija,

Pitanja za razmišljanje i diskusiju:

- Održivost i prihvatljivost rješenja po kome je VSTV zajedničko tijelo sudija i tužilaca ?
- Da li postojeća struktura VSTV-a, s obzirom na stepen i način zastupljenosti sudija, zadovoljava preporučene standarde međunarodnim dokumentima?
- Da li je zakonodavna i izvršna vlast na odgovarajući način involvirana u izbor sudija i tužilaca ?

5.2 ZAKON O CENTRU ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA U FEDERACIJI BiH¹⁵ I ZAKON O CENTRU ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA U REPUBLICI SRPSKOJ¹⁶

CENTRI ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA

Do donošenja Zakona o Centrima za edukaciju sudija i javnih tužilaca na entitetskom nivou, edukacija je sprovedena pretežno kroz seminare i druge aktivnosti organizovane od strane Udruženja sudija i tužilaca i pojedinih međunarodnih organizacija. Obuka lica koja se namjeravaju baviti profesijom sudije ili tužioca ostvarivana je gotovo isključivo kroz obuku pripravnika, koji su se, radeći u sudovima i tužilaštvima, osposobljavali za polaganje pravosudnog ispita ili kroz, s vremena na vrijeme organizovane, cikluse seminara za pripremu za polaganje pravosudnog ispita.

¹⁵ Službene novine FBiH broj : 24/02, 40/02, 59/02 i 21/03

¹⁶ Službeni glasnik Republike Srpske broj: 34/02, 49/02, 77/02 i 30/07

Centri su osnovani kao javne institucije, sa nadležnošću da obezbijede održivu, kvalitetnu i standardizovanu stalnu i početnu edukaciju, koja je vitalan element u obezbjeđenju uspjeha tekuće reforme pravosudnog sistema i dugoročnog edukovanja sudija i tužilaca, kao i sudija za prekršaje. U Zakonu definisani cilj Centra je da, pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog savjeta, obezbijedi da se programi edukacije za sudije i tužioce utvrđuju i sprovode u smislu kriterija otvorenosti, stručnosti i nepristrasnosti, koji čine sastavni dio vršenja sudijske i tužilačke funkcije. Zakon, uz obavezu da se obezbijede odgovarajući uslovi za obuku sudija i tužilaca, sadrži i korelativnu obavezu Centara da oni budu u toku sa izmjenama zakona, sudske prakse, društvenih trendova itd.

Organi upravljanja su Upravni odbori Centara, sastavljeni pretežno od predstavnika iz pravosuđa i dijelom iz reda istaknutih pravnih stručnjaka izvan pravosuđa. Organi rukovođenja Centara su direktori. Obje entitetske institucije su javne ustanove, koje dobijaju sredstva iz budžeta odgovarajućeg entiteta.

Rad Centara za edukaciju u oba entiteta Bosne i Hercegovine provodi se na usklađen način, sa ciljem dostizanja jednakih standarda. Radi utvrđivanja i usklađivanja zajedničkih programa edukacije i ostalih zajedničkih aktivnosti, Upravni odbor održava redovne zajedničke sastanke, najmanje dva puta godišnje, sa organom upravljanja odgovarajućeg Centra u Federaciji Bosne i Hercegovine i odgovarajućeg tijela u Distriktu Brčko, te po potrebi može sa tim organima zaključivati i sporazume o ovakvim zajedničkim programima.

Centri organizuju godišnje stručno usavršavanje sudija i tužilaca (koje je obavezno), pod nadzorom Savjeta, izrađuju nastavni plan i program i sprovode nastavu za stručno usavršavanje, garantujući sudijama i javnim tužiocima održavanje i proširivanje njihovog znanja iz: oblasti tehnike, kulture i društvenih odnosa, koje je neophodno za obavljanje njihove funkcije. Centri treba da obezbijede da se sudijama i tužiocima pruža nastava iz oblasti tumačenja i primjene materijalnih i procesnih zakona, etičkih standarda, najnovijih naučnih i stručnih dostignuća u oblasti prava, sudske i tužilačke prakse drugih zemalja, te drugih oblasti koje određuju Upravni odbori. Savjet, u saradnji sa Upravnim odborima, određuje minimalne uslove stručnog usavršavanja koje svaki sudija i javni tužilac mora ispuniti u toku godine, kako bi zadovoljio ovu profesionalnu obavezu.

Centri za edukaciju, prema Zakonu, treba da sprovode i obuku lica koja namjeravaju da se bave profesijom sudije ili tužioca. Prema Zakonu o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine, Savjet, kako je već naglašeno u prethodnom izlaganju, određuje početnu obuku za lica koja su izabrana za sudije ili tužioce i nadzire ostvarivanje takve obuke. **Centri za edukaciju sudija i tužilaca, na osnovu entitetskih Zakona o sudovima, utvrđuju Program početne obuke sudijskih pripravnika, na osnovu koje se odvija edukacija ovih kategorija.**

5.3 ZAKON O PRAVOSUDNOJ KOMISIJI BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE¹⁷

Pravosudna komisija Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komisija) obezbjeđuje nezavisno i nepristrasno Sudstvo Distrikta, Tužilaštvo Distrikta, Pravobranilaštvo Distrikta i Kancelariju za pravnu pomoć (u daljnjem tekstu: Pravosuđe).

Članovi Komisije su:

- predsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine ili sudija tog suda koga on odredi kao svog zamjenika;
- predsjednik Apelacionog suda Distrikta;

¹⁷ („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 19/07 od 09.7.2007.godine)

- predsjednik Osnovnog suda Distrikta;
- glavni tužilac Distrikta;
- direktor Kancelarije za pravnu pomoć Distrikta;
- pravobranilac Brčko distrikta Bosne i Hercegovine;
- **dva građanina Distrikta**, koji nisu bili članovi političkih stranaka u četverogodišnjem periodu koji je prethodio njihovom imenovanju u Komisiju, nisu članovi političkih stranaka i nisu na bilo koji način uključeni u bilo kakvu političku aktivnost; koji nisu javni zaposlenici ili zvaničnici Distrikta, nisu zaposleni u Skupštini Distrikta, Pravosuđu kao ni članovi njihovog porodičnog domaćinstva.

Nadležnost Komisije u odnosu na sudije i tužioce se ogleda u sljedećem: obezbjeđuje nezavisnost Osnovnog i Apelacionog suda, Tužilaštva Distrikta i stručnih saradnika u pravosuđu i Tužilaštvu Distrikta, priprema i dostavlja Skupštini zakone koji se odnose na organizaciju i rad Apelacionog i Osnovnog suda, Tužilaštva Distrikta, priprema i predlaže Skupštini onaj dio budžeta kojim se obezbjeđuju operativni troškovi za rad Apelacionog i Osnovnog suda, Tužilaštva Distrikta, izabire člana za Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH; donosi ili daje saglasnost na pravilnike kojima se reguliše rad Apelacionog i Osnovnog suda, Tužilaštva Distrikta, koordinira projekte koje je pokrenulo Vijeće, a koji se odnose na poboljšanje rada sudova i Tužilaštva i efikasnost upravljanja predmetima, te imenuje i razrješava stručne saradnike i pripravnike u Osnovnom i Apelacionom sudu, Tužilaštvu Distrikta.

PODMODUL II - ORGANIZACIJA PRAVOSUĐA U BiH

ORGANIZACIONA STRUKTURA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA NA SVIM NIVOIMA

Stvarna nadležnost u organizaciji pravosuđa u Bosni i Hercegovini, podijeljena je između države, s jedne strane i entiteta i Brčko Distrikta, s druge strane. Kada su u pitanju tužilačke organizacije u Federaciji BiH, ta nadležnost u organizaciji ovih organa je podijeljena između Federacije i kantona.

I ORGANIZACIONA STRUKTURA SUDOVA

Na državnom nivou, sudsku vlast vrše Ustavni sud Bosne i Hercegovine, čije je osnivanje, sastav, nadležnost i način izbora sudija regulisano Ustavom BiH, te Sud Bosne i Hercegovine, kao redovan sud, koji osnovan Zakonom o sudu Bosne i Hercegovine¹⁸.

U daljem izlaganju ćemo se fokusirati na osnovne informacije organizacije i nadležnosti redovnih sudova, s obzirom na ciljnu grupu korisnika kojima je modul namjenjen. Pri tome se

¹⁸Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine nametnut je odlukom Visokog predstavnika i objavljen u "Službenom glasniku BiH" br. 29/00. Tekst zakona usvojen od strane Parlamentarne skupštine BiH objavljen je u "Službenom glasniku BiH" br. 16/02, a izmjene zakona su objavljene u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine br., 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07, **49/09, 74/09 i 97/09**.

nećemo, na ovom mjestu, upuštati u kritičku ocjenu funkcionalnosti postojeće organizacije, ali to pitanje se sigurno nameće kao izazov za raspravu koju želimo podstaći među učesnicima seminara koji će se održati pri realizaciji programa početne obuke. Svakako da je pitanje unaprjeđenja postojeće organizacije izvan mandata i moći odlučivanja pravosudne zajednice, međutim konstruktivna rasprava unutar ove zajednice, koja bi apostrofirala slabosti postojeće organizacije, bez sumnje može biti podsticajna nadležnoj zakonodavnoj vlasti da se u okviru referme sektora pravde opredjeli na izmjene koje će pravosudni sistem učiniti funkcionalnijim.

1 SUD BOSNE I HERCEGOVINE

U članu 1. Zakona o sudu Bosne i Hercegovine se definiše razlog osnivanja ovog suda, preciziranjem da je osnivanje ovog suda inspirisano potrebom da se osigura efikasno ostvarivanje nadležnosti države Bosne i Hercegovine i poštovanje ljudskih prava i vladavine zakona na njenoj teritoriji.

1.1 Nadležnost

1.1.1 U krivičnoj oblasti Sud je nadležan za:

- krivična djela utvrđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine i drugim zakonima Bosne i Hercegovine,
- krivična djela utvrđena zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kada ta krivična djela:
 - a) ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost, nacionalnu sigurnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine;
 - b) mogu imati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice na privredu Bosne i Hercegovine, ili mogu izazvati druge štetne posljedice za Bosnu i Hercegovinu ili mogu izazvati ozbiljnu ekonomsku štetu ili druge štetne posljedice izvan teritorije datog entiteta ili Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

U nadležnosti Suda je takođe da:

- a) zauzima konačan i pravno obavezujući stav vezan za provođenje zakona Bosne i Hercegovine i međunarodnih ugovora na zahtjev bilo kojeg suda entiteta ili bilo kojeg suda Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kojem je povjereno provođenje zakona Bosne i Hercegovine;
- b) donosi praktična uputstva za primjenu krivičnog materijalnog prava Bosne i Hercegovine iz nadležnosti Suda u vezi s krivičnim djelima genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i kršenje zakona i običaja rata, te pojedinačnom krivičnom odgovornošću vezano za ova djela, po službenoj dužnosti ili na zahtjev bilo kojeg entitetskog suda ili suda Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine.

- c) odlučuje o pitanjima koja se tiču provođenja međunarodnih i međuentitetskih krivičnih propisa, uključujući i odnose sa Interpolom i drugim međunarodnim policijskim organima, kao što su transfer osuđene osobe, izručenje i predaja osoba, koji se zahtijevaju od bilo kojeg organa na području Bosne i Hercegovine od strane druge države, odnosno međunarodnog suda ili tribunala;
- d) rješava sukob nadležnosti između sudova entiteta, između sudova entiteta i Suda Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te između Suda Bosne i Hercegovine i bilo kojeg drugog suda;
- e) odlučuje o ponavljanju krivičnog postupka za krivična djela predviđena zakonima države Bosne i Hercegovine.

1.1.2 Upravna nadležnost

Sud je nadležan da odlučuje po tužbama protiv konačnih upravnih akata, odnosno kada se radi o upravnoj šutnji, institucija Bosne i Hercegovine i njenih tijela, javnih agencija, javnih korporacija, institucija Distrikta Brčko i drugih organizacija utvrđenih zakonom države Bosne i Hercegovine, donesenih u vršenju javnih ovlaštenja. (**član 8. stav 1**)

Sud je naročito nadležan da:

- a) ocjenjuje zakonitost pojedinačnih i opštih izvršnih upravnih akata donesenih na osnovu državnog zakona, pri vršenju javnih funkcija organa vlasti Bosne i Hercegovine iz **stava 1. člana 8.**, za koje zakonom nije predviđeno sudsko ispitivanje;
- b) rješava imovinske sporove između države i entiteta, između države i Distrikta Brčko, između entiteta, između entiteta i Distrikta Brčko i između institucija Bosne i Hercegovine koje su povezane sa vršenjem javnih ovlaštenja;
- c) rješava sukob nadležnosti između sudova iz entiteta, i sudova entiteta i sudova Distrikta Brčko, te između Suda Bosne i Hercegovine i bilo kojeg drugog suda;
- d) odlučuje o ponavljanju postupka u sporovima iz **člana 8.** stava 1 tačaka a) i b) ovog stava.

1.1. Apelaciona nadležnost

Sud je nadležan da odlučuje po:

- žalbama protiv presuda ili odluka koje donese Krivično odjeljenje Suda BiH;
- žalbama protiv presuda ili odluka koje donese Upravno odjeljenje Suda BiH;
- vanrednim pravnim lijekovima protiv pravosnažnih odluka koje su donijela odjeljenja Suda, osim zahtjeva za ponavljanje postupka.

Sud je takođe nadležan i za:

- rješavanje po prigovorima koji se odnose na kršenje izbornog zakona i dodatnih propisa i uputstava koje donosi Stalna izborna komisija;
- rješavanje u svim drugim predmetima kada je to predviđeno zakonom Bosne i Hercegovine.

1.2 Unutrašnja organizacija suda

Sud ima opštu sjednicu i tri odjeljenja.

Opštu sjednicu Suda čine sve sudije Suda. Na opštoj sjednici odluke se donose većinom glasova svih sudija Suda.

Sudska odjeljenja su:

1. krivično odjeljenje, koje se sastoji od najmanje deset sudija
2. upravno odjeljenje, koje se sastoji od najmanje pet sudija.
3. apelaciono odjeljenje (uključujući nadležnost po žalbi u postupku provođenja izbora), koje se sastoji od najmanje deset sudija.

Odjeljenja sude u vijećima sastavljenim od po troje sudija. Krivično odjeljenje i Apelaciono odjeljenje imaju po tri odjela, u skladu s odredbama Zakona. U skladu sa Poslovníkom Suda, predsjednik Suda je nadležan da sudije raspoređuje na opšte i posebne zadatke u bilo koje odjeljenje, vijeće ili predmet, osim ako zakonom nije drugačije propisano.

Krivično odjeljenje se sastoji od tri odjela:

- a) Odjel I. za ratne zločine
- b) Odjel II. za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju,
- c) Odjel III. za sva ostala krivična djela iz nadležnosti Suda

Sudije pojedinci iz svojih odjela mogu obavljati i dužnosti sudije za prethodni postupak ili sudije za prethodno saslušanje.

Odjelom III. Krivičnog odjeljenja predsjedava predsjednik kojeg biraju sve sudije Odjela III., na mandat od pet godina.

Upravno odjeljenje u svom sastavu ima parnični referat i jedno vijeće.

Upravno odjeljenje se sastoji od najmanje pet sudija i to jedno upravno vijeće koje čine troje sudija, parnični referat i izvršni referat. Upravno odjeljenje vodi predsjednik kojeg biraju sve sudije tog odjeljenja na mandat od pet (5) godina

Apelaciono odjeljenje sastoji se od tri odjela

- a) Odjel I. odlučuje po žalbama na odluke Odjela I. Krivičnog odjeljenja
- b) Odjel II. odlučuje po žalbama na odluke Odjela II. Krivičnog odjeljenja,
- c) Odjel III. odlučuje po žalbama na odluke Odjela III. Krivičnog odjeljenja i na odluke Upravnog odjeljenja. Odjel III. također rješava po prigovorima koji se odnose na kršenje izbornog zakona i dodatnih propisa i uputstava koje donosi Stalna izborna komisija;

Odjelom III. Apelacionog odjeljenja predsjedava predsjednik kojeg biraju sve sudije Odjela, na mandat od pet godina.

Uspostavljanje novih sudskih odjela bilo je popraćeno uspostavljanjem posebnog sistema podrške novoformiranim odjelima. U decembru 2004. godine potpisan je Sporazum između Predsjedništva Bosne i Hercegovine i Visokog predstavnika za BiH kojim se uspostavlja Ured registrara kao međunarodna organizacija sa mandatom za upravljanje i pružanje podrške novouspostavljenim odjelima Suda BiH, Odjelu I i Odjelu II Krivičnog i Apelacionog odjeljenja. Odjelu III Krivičnog i Apelacionog odjeljenja i Upravnom odjeljenju podršku je nastavio pružati Zajednički sekretarijat.

U okviru Suda BiH postoje trenutno odjeljenja nadležna za obavljanje opštih administrativno-tehničkih i pravnih poslova, materijalno-finansijskih poslova i poslova pravne podrške sudijama, dakle svih onih poslova koji su neophodni za zakonito, blagovremeno i efikasno funkcioniranje sudskih odjela i Suda u cjelini.. To su Zajednički sekretarijat i Ured registrara.

Zajednički sekretarijat pruža podršku Upravnom odjeljenju i odjelima za opšti kriminal Krivičnog i Apelacionog odjeljenja.

Ured registrara pruža podršku Odjelu za ratne zločine i Odjelu za organizirani, privredni kriminal i korupciju Krivičnog i Apelacionog odjeljenja Suda.

Registar rukovodi Uredom registrara Odjela I. i Odjela II. Krivičnog i Apelacionog odjeljenja, i nadležan je, u saradnji s predsjednikom Suda, za upravljanje i pružanje usluga administrativne, pravne i druge podrške Odjelu I. i Odjelu II. Krivičnog i Apelacionog odjeljenja.

Važno je istaći i veliki doprinos Međunarodne zajednice, od početka 2004. godine, koji se manifestovao prvenstveno kroz angažman međunarodnih sudija, koji su svojim iskustvom i znanjem doprinijeli izgradnji modernog i efikasnog Suda koji u svom radu primjenjuje najviše međunarodne standarde. Od 2005. godine ta pomoć je realizovana i putem međunarodnog Ureda registrara. Odlukom Visokog predstavnika od 14. 12. 2009. godine, kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine i kojom se naređuje organima vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da uslovi za prestanak međunarodnog prisustva prijenosom pozicija na državljane Bosne i Hercegovine budu ispunjeni, sa navedenim Zakonom, kao sastavnim dijelom odluke, regulisani su rokovi za produženje mandata međunarodnih sudija koji su sudili u predmetima ratnih zločina u prvom stepenu. Prijelazni period u kojem se još uvijek mogao imenovati izvjestan broj međunarodnih sudija u Sud, kako bi radili na predmetima dodijeljenim Odjelu I za ratne zločine Krivičnog i Apelacionog odjeljenja, trajao je do 31. 12. 2012. godine.

2 ORGANIZACIJA I NADLEŽNOST SUDOVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

2.1 Organizacija i područje djelovanja sudova

Organizacija, nadležnost, finansiranje, pravosudna uprava i druga pitanja od značaja za organizaciju i funkcionisanje opštinskih sudova, kantonalnih sudova i Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vrhovni sud Federacije), uređeni su Zakonom o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine¹⁹.

Ovaj zakon reguliše da su sudovi, samostalni i nezavisni organi od zakonodavne i izvršne vlasti, te da vrše sudsku vlast u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija).

Prema Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, sudsku funkciju u Federaciji vrše Ustavni i Vrhovni sud, kao sudovi Federacije, te kantonalni i opštinski sudovi.

Dakle redovni sudovi u Federaciji su organizovani u tri nivoa i to kao opštinski, kantonalni sudovi i Vrhovni sud Federacije.

Opštinski sudovi obrazuju se za područje jedne ili više opština u kantonu. Kantonalni sudovi obrazuju se za područje jednog kantona, a Vrhovni sud Federacije je najviši žalbeni sud u Federaciji.

Sudovi obavljaju poslove iz svoje nadležnosti u svom sjedištu. Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana, opštinski sudovi mogu poslove iz svoje nadležnosti obavljati i izvan svog sjedišta suda, u prekršajnim odjeljenjima izvan sjedišta suda, kao i u drugim mjestima na sudskim danima, u skladu sa zakonom. Vrhovni sud Federacije i kantonalni sudovi mogu poslove iz svoje nadležnosti obavljati van svog sjedišta iz razloga efikasnosti, smanjenja troškova ili iz drugih opravdanih razloga.

Odjeljenje izvan sjedišta suda obrazuje se i ukida ovim Zakonom.

Odjeljenje izvan sjedišta suda trajno je smješteno u mjestu koje se nalazi na području suda, ali izvan njegovog sjedišta.

U odjeljenju izvan sjedišta suda sud, po pravilu, obavlja sve poslove iz svoje nadležnosti za područje za koje je odjeljenje obrazovano.

¹⁹ Zakon o sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 7/13 i 52/14)

2.1.1 Sjedište i područje opštinskih sudova.

Opštinski sudovi u Unsko-sanskom kantonu su: 1) Opštinski sud u Bihaću za područje opština Bihać i Bosanski Petrovac; 2) Opštinski sud u Bosanskoj Krupi za područje opština Bosanska Krupa i Bužim. Opštinski sud u Bosanskoj Krupi ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Bužimu, za područje opštine Bužim; 3) Opštinski sud u Cazinu za područje opštine Cazin; 4) Opštinski sud u Sanskom Mostu za područje opština Sanski Most i Ključ. Opštinski sud u Sanskom Mostu ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Ključu za područje opštine Ključ.; 5) Opštinski sud u Velikoj Kladuši za područje opštine Velika Kladuša.

Opštinski sud u Posavskom kantonu je Opštinski sud u Orašju za područje opština Orašje, Domaljevac-Šamac i Odžak.

Opštinski sudovi u Tuzlanskom kantonu su: 1) Opštinski sud u Gračanici za područje opština Gračanica i Doboj- Istok; 2) Opštinski sud u Gradačcu za područje opština Gradačac; 3.) Opštinski sud u Srebreniku za područje opštine Srebrenik; 4) Opštinski sud u Kalesiji za područje opština Kalesija, Teočak i Sapna; 5) Opštinski sud u Tuzli za područje opština Tuzla i Čelić; 6) Opštinski sud u Živinicama za područje opština Živinice i Kladanj. Opštinski sud u Živinicama ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Kladnju za područje opštine Kladanj; 7.) Opštinski sud u Lukavcu za područje opštine Lukavac; 8.) Opštinski sud u Banovićima za područje opštine Banovići.

Opštinski sudovi u Zeničko-dobojskom kantonu su: 1) Opštinski sud u Kaknju za područje opštine Kakanj; 2) Opštinski sud u Tešnju za područje opština Tešanj, Usora i Doboj-Jug; 3) Opštinski sud u Visokom za područje opština Visoko, Vareš, Olovo i Breza. Opštinski sud u Visokom ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Olovu za područje opštine Olovo; 4) Opštinski sud u Zavidovićima za područje opština Zavidovići i Maglaj. Opštinski sud u Zavidovićima ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Maglaju, za područje opštine Maglaj; 5) Opštinski sud u Zenici za područje opštine Zenica; 6) Opštinski sud u Žepču, za područje opštine Žepče.

Opštinski sud u Bosanskopodrinjskom kantonu – Goražde je Opštinski sud u Goraždu za područje opština Goražde, Pale-Prača i Foča-Ustikolina.

Opštinski sudovi u Srednjobosanskom kantonu su: 1) Opštinski sud u Travniku za područje opština Travnik. Opštinski sud u Travniku ima odjeljenje van sjedišta suda i to odjeljenje u Vitezu za područje opštine Vitez i područje opštine Busovača, te odjeljenje u Novom Travniku za područje opštine Novi Travnik; 2) Opštinski sud u Bugojnu za područje opština Bugojno, Gornji Vakuf-Uskoplje, Donji Vakuf; 3) Opštinski sud u Kiseljaku za područje opština Kiseljak, Fojnica i Kreševo. 4.) Opštinski sud u Jajcu za područje opština Jajce i Dobretići.

Opštinski sudovi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu su: 1) Opštinski sud u Mostaru za područje Grada Mostara; 2) Opštinski sud u Konjicu za područje opština Konjic i Jablanica. Opštinski sud u Konjicu ima odjeljenje izvan sjedišta suda u Prozor-Rami za područje opštine Prozor-Rama; 3) Opštinski sud u Čapljini za područje opština Čapljina, Stolac, Neum i Ravno. 4.) Opštinski sud u Čitluku za područje opštine Čitluk.

Opštinski sudovi u Zapadnohercegovačkom kantonu su: 1) Opštinski sud u Širokom Brijegu za područje opština Široki Brijeg i Posušje; 2) Opštinski sud u Ljubuškom za područje opština Ljubuški i Grude.

Opštinski sud u Kantonu Sarajevo je Opštinski sud u Sarajevu za područje opština: Stari Grad Sarajevo, Centar Sarajevo, Novo Sarajevo, Novi Grad Sarajevo, Ilijaš, Vogošća, Hadžići, Ilidža i Trnovo.

Opštinski sud u Kantonu 10 je Opštinski sud u Livnu za područje opština: Livno, Glamoč, Drvar, Bosansko Grahovo, Tomislavgrad i Kupres. Opštinski sud u Livnu ima odjeljenje izvan sjedišta

suda u Drvaru, za područje opština Drvar i Bosansko Grahovo i odjeljenje u Tomislavgradu, za područje opština Tomislavgrad i Kupres.

Opštinski sudovi sa privrednim odjeljenjima: U privrednim predmetima opštinski sudovi u kojima se obrazuju privredna odjeljenja mjesno su nadležni za područje cijelog kantona. Privredna odjeljenja obrazuju se u opštinskim sudovima u: Bihaću, Orašju, Tuzli, Zenici, Goraždu, Travniku, Mostaru, Širokom Brijegu, Sarajevu i Livnu.

Opštinski sudovi koji odlučuju o prekršajima iz oblasti poreza i carina : Postupak u prekršajnim predmetima iz oblasti poreza i carina vrše opštinski sudovi u: Bihaću, Orašju, Tuzli, Zenici, Goraždu, Travniku, Mostaru, Širokom Brijegu, Sarajevu i Livnu, za područje cijelog kantona.

Opštinski sudovi koji vrše poslove upisa u registar: Poslove upisa u registre pravnih lica vrše opštinski sudovi u: Bihaću, Orašju, Tuzli, Zenici, Goraždu, Travniku, Mostaru, Širokom Brijegu, Sarajevu i Livnu za područje cijelog kantona.

2.1.2 Sjedište i područje kantonalnih sudova

Kantonalni sudovi su:

- 1) Kantonalni sud u Bihaću za područje Unsko-sanskog kantona;
- 2) Kantonalni sud u Odžaku za područje Posavskog kantona;
- 3) Kantonalni sud u Tuzli za područje Tuzlanskog kantona;
- 4) Kantonalni sud u Zenici za područje Zeničko-dobojskog kantona;
- 5) Kantonalni sud u Goraždu za područje Bosanokopodrinjskog kantona - Goražde;
- 6) Kantonalni sud u Novom Travniku za područje Srednjobosanskog kantona;
- 7) Kantonalni sud u Mostaru za područje Hercegovačko-neretvanskog kantona;
- 8) Kantonalni sud u Širokom Brijegu za područje Zapadnohercegovačkog kantona;
- 9) Kantonalni sud u Sarajevu za područje Kantona Sarajevo i
- 10) Kantonalni sud u Livnu za područje Kantona 10.

2.1.3 Sjedište i područje Vrhovnog suda Federacije :

Vrhovni sud Federacije ima sjedište u Sarajevu i nadležan je za područje cijele Federacije.

2.2 Stvarna nadležnost

2.2.1 Opštinski sud je nadležan:

1) *U krivičnim predmetima:*

- a) da u prvom stepenu sudi: - za krivična djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do 10 godina, ako posebnim zakonom nije određena nadležnost drugog suda; - za krivična djela za koja je posebnim zakonom određena nadležnost opštinskog suda; - za krivična djela za koja je Sud Bosne i Hercegovine prenio nadležnost na opštinski sud; - u svim krivičnim postupcima protiv maloljetnika;

- b) da postupa tokom istrage i nakon podizanja optužnice u skladu sa zakonom;
 - c) da odlučuje o vanrednim pravnim lijekovima kad je to zakonom predviđeno;
 - d) da odlučuje o brisanju osude i prestanku mjera sigurnosti i pravnih posljedica osude, na osnovu sudske odluke i
 - e) da postupa po molbama za pomilovanje u skladu sa zakonom.
- 2) *U građanskim predmetima* da u prvom stepenu sudi:
- a) u svim građanskim sporovima i
 - b) u vanparničnom postupku.
- 3) *U prekršajnim predmetima* da u prvom stepenu sudi:
- a) u svim prekršajnim predmetima i
 - b) odlučuje o zahtjevima za ponavljanje prekršajnog postupka.
- 4) *U privrednim predmetima* opštinski sudovi koji imaju privredna odjeljenja u prvom stepenu sude:
- a) u sporovima koji se odnose na prava i obaveze po osnovu pravnog prometa roba, usluga, vrijednosnih papira, vlasničkih i drugih stvarnih prava na nekretninama, te na prava i obaveze proistekle iz vrijednosnih papira u kojima su obje stranke u postupku pravno lice ili fizičko lice koje, u svojstvu samostalnog poduzetnika ili u drugom svojstvu, obavlja privrednu ili drugu registriranu djelatnost u vidu osnovnog ili dopunskog zanimanja;
 - b) u sporovima koji se odnose na brodove i na plovidbu na moru i unutrašnjim vodama, te u sporovima na koje se primjenjuje plovidbeno pravo, osim sporova o prevozu putnika;
 - c) u sporovima koji se odnose na avione, te u sporovima na koje se primjenjuje vazduhoplovno pravo, osim sporova o prevozu putnika;
 - d) sporove iz autorskog prava, srodnih prava i prava industrijske svojine;
 - e) sporove nastale povodom djela za koja se tvrdi da predstavljaju nelojalnu konkurenciju ili monopolistički sporazum;
 - f) u postupku stečaja i likvidacije, u skladu sa zakonom, kao i u svim sporovima koji nastanu u toku i povodom provođenja postupka stečaja i likvidacije.
- 5) *U drugim predmetima*:
- a) da vodi izvršni postupak, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - b) da određuje mjere osiguranja, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - c) da rješava u posebnim postupcima, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - d) da obavlja zemljišno-knjižne poslove u skladu sa zakonom;
 - e) da pruža pravnu pomoć sudovima u Bosni i Hercegovini;
 - f) da vrši poslove međunarodne pravne pomoći, ako zakonom nije određeno da neke od tih poslova vrši kantonalni sud;
 - g) da vrši poslove upisa u registre pravnih lica i
 - h) da vrši druge poslove određene zakonom.

2.2.2 Kantonalni sud je nadležan:

1) Prvostepena nadležnost:

- a) da sudi za krivična djela za koja je zakonom propisana kazna zatvora više od 10 godina ili dugotrajni zatvor, ako zakonom nije određena nadležnost drugog suda;
- b) da postupa u toku istrage i nakon podizanja optužnice u skladu sa zakonom;
- c) da sudi za krivična djela za koja je Sud Bosne i Hercegovine prenio nadležnost na kantonalne sudove i
- d) da odlučuje u svim upravnim sporovima, kao i o zahtjevima za zaštitu sloboda i prava utvrđenih ustavom, ako su takve slobode i prava povrijeđeni konačnim pojedinačnim aktom ili radnjom službenog lica u organima uprave, odnosno odgovornog lica u preduzeću, ustanovi ili drugom pravnom licu kada za zaštitu tih prava nije osigurana druga sudska zaštita.

2) Drugostepena nadležnost

- a) da odlučuje o žalbama protiv odluka opštinskih sudova, b) da odlučuje po žalbama izjavljenim na rješenja o prekršajima,
- c) da odlučuje o drugim redovnim i vanrednim pravnim lijekovima, ako je to određeno zakonom.

3) Ostalo

- a) da rješava o sukobu mjesne nadležnosti između opštinskih sudova sa područja kantona;
- b) da odlučuje o prijenosu mjesne nadležnosti sa jednog opštinskog suda na drugi opštinski sud na području kantona;
- c) da odlučuje o brisanju osude i prestanku mjera sigurnosti i pravnih posljedica osude na osnovu sudske odluke;
- d) da postupa po molbama za pomilovanje u skladu sa zakonom;
- e) da rješava o priznavanju odluka stranih sudova, stranih trgovačkih sudova i stranih arbitraža;
- f) da pruža međunarodnu pravnu pomoć u krivičnim predmetima i
- g) da obavlja druge poslove određene zakonom.

2.2.3 Vrhovni sud Federacije nadležan je:

- a) da odlučuje o redovnim pravnim lijekovima protiv odluka kantonalnih sudova, ako je to zakonom određeno;
- b) da odlučuje o vanrednim pravnim lijekovima protiv pravosnažnih odluka sudova kada je to zakonom određeno;
- c) da odlučuje o pravnim lijekovima protiv odluka svojih vijeća, ako zakonom nije drugačije određeno;
- d) da rješava sukobe nadležnosti između kantonalnih i opštinskih sudova sa područja različitih kantona, ako zakonom nije drugačije određeno;
- e) da odlučuje o prenošenju mjesne nadležnosti sa jednog suda na drugi sud, kada je to određeno zakonom i
- f) da obavlja druge poslove utvrđene zakonom, osim onih iz nadležnosti Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine.

3 ORGANIZACIJA I NADLEŽNOST SUDOVA U REPUBLICI SRPSKOJ

Zakonom o sudovima Republike Srpske²⁰ uređeni su organizacija, nadležnost i funkcionisanje osnovnih sudova, okružnih sudova, **okružnih privrednih sudova, Višeg privrednog suda i Vrhovnog suda** Republike Srpske.

3.1 Organizacija i područje djelovanja sudova

Sudsku vlast u Republici Srpskoj vrše sudovi opšte nadležnosti i posebne nadležnosti. Sudovi opšte nadležnosti su osnovni sudovi, okružni sudovi i Vrhovni sud. Sudovi posebne nadležnosti su okružni privredni sudovi i Viši privredni sud. Osnovni sudovi osnivaju se za područje jedne ili više opština, a okružni sudovi osnivaju se za područje dva ili više osnovnih sudova. Okružni privredni sudovi, kao prvostepeni, osnivaju se za područje koje pokrivaju okružni sudovi. Viši privredni sud, kao drugostepeni, osniva se za teritoriju Republike Srpske. Vrhovni sud je najviši sud u Republici Srpskoj.

Sudovi obavljaju poslove iz svoje nadležnosti u svom sjedištu.

Izuzetno, osnovni sudovi mogu poslove iz svoje nadležnosti obavljati i van svog sjedišta u odjeljenjima van sjedišta suda, u prekršajnim odjeljenjima izvan sjedišta suda, kao i u drugim mjestima na sudskim danima, u skladu sa zakonom.

Sud može odrediti da se održavaju sudski dani, radi vođenja postupaka ili obavljanja drugih poslova u mjestima koja se nalaze na području suda, ali van njegovog sjedišta, odnosno odjeljenja van sjedišta suda.

3.1.1 *Sjedište i područje osnovnih sudova*

Osnovni sudovi su:

Osnovni sud u Banjoj Luci za područje grada Banja Luka i opštine Laktaši;

Osnovni sud u Bijeljini za područje grada Bijeljina i opština Ugljevik i Lopare;

Osnovni sud u Višegradu za područje opština Višegrad, Rudo, Rogatica i Ustiprača;

Osnovni sud u Vlasenici za područje opština Vlasenica, Šekovići, Han Pijesak i Milići;

Osnovni sud Gradišci za područje opština Gradiška i Srbac;

Osnovni sud u Derventi za područje opština Derвента i Brod;

Osnovni sud u Doboju za područje grada Doboj i opštine Petrovo i Stanari;

Osnovni sud u Zvorniku za područje grada Zvornik i opštine Osmaci;

Osnovni sud u Kotor Varoši za područje opština Kotor Varoš, Čelinac i Kneževo;

Osnovni sud u Modriči za područje opština Modriča, Vukosavlje, Šamac, Pelagićevo i Donji Žabar;

²⁰ Zakon o sudovima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/2012, 14/2014 – odluka Ustavnog suda, 44/2015, 39/2016 – odluka Ustavnog suda i 100/2017).

Osnovni sud u Mrkonjić Gradu za područje opština Mrkonjić Grad, Šipovo, Jezero, Istočni Drvar, Drinić, Kupres u Republici Srpskoj i Ribnik;

Osnovni sud u Novom Gradu za područje opština Novi Grad, Kostajnica i Krupa na Uni;

Osnovni sud u Prijedoru za područje grada Prijedor i opština Oštra Luka;

Osnovni sud u Prnjavoru za područje opštine Prnjavor;

Osnovni sud u Sokocu za područje opština Sokolac, Istočni Stari Grad, Pale, Istočno Novo Sarajevo, Istočna Ilidža i Trnovo;

Osnovni sud u Tesliću za područje opštine Teslić;

Osnovni sud u Trebinju za područje grada Trebinje i opština Ljubinje, Berkovići, Bileća, Istočni Mostar, Nevesinje i Gacko;

Osnovni sud u Foči za područje opština Foča, Kalinovik i Čajniče;

Osnovni sud u Srebrenici za područje opština Srebrenica i Bratunac;

Osnovni sud u Loparama, za područje Lopare;

Osnovni sud u Srpcu, za područje opštine Srbac;

Osnovni sud u Brodu, za područje opštine Brod;

Osnovni sud u Šamcu, za područje opština Šamac, Pelagićevo i Donji Žabar;

Osnovni sud u Kozarskoj Dubici, za područje opštine Kozarska Dubica;

Osnovni sud u Nevesinju, za područje opštine Nevesinje, Gacko, Berkovići i Istočni Mostar;

Osnovni sud u Rogatici, za područje opštine Rogatica;

Osnovni sud u Laktašima, za područje opštine Laktaši i

Osnovni sud u Istočnom Novom Sarajevu, za područje opština Istočna Ilidža, Istočno Novo Sarajevo i Trnovo;

Osnovni sudovi koji odlučuju o prekršajima iz oblasti poreza i carina

U prekršajnim predmetima iz oblasti poreza i carina mjesno su nadležna prekršajna odjeljenja osnovnih sudova u **Banjoj Luci, Prijedoru, Bijeljini, Zvorniku, Doboju, Trebinju i Sokocu.**

Odjeljenja osnovnih sudova van sjedišta suda su:

Osnovni sud u Bijeljini ima odjeljenje van sjedišta suda u Loparama za područje opštine Lopare;

Osnovni sud u Višegradu ima odjeljenje van sjedišta suda u Rogatici za područje opštine Rogatica;

Osnovni sud u Gradišci ima odjeljenje van sjedišta suda u Srpcu za područje opštine Srbac;

Osnovni sud u Derventi ima odjeljenje van sjedišta suda u Brodu za područje opštine Brod;

Osnovni sud u Modriči ima odjeljenje van sjedišta suda u Šamcu za područje opština Šamac, Pelagićevo i Donji Žabar;

Osnovni sud u Sokocu ima odjeljenje van sjedišta u Istočnom Novom Sarajevu za područje opština Istočno Novo Sarajevo, Istočna Ilidža i Trnovo i u Palama za područje opština Pale i Istočni Stari Grad;

Osnovni sud u Trebinju ima odjeljenje van sjedišta suda u Nevesinju za područje opština Nevesinje, Gacko i Istočni Mostar.

3.1.2 *Sjedište i područje okružnih sudova*

Okružni sudovi su:

Okružni sud u Banjoj Luci za područje Osnovnih sudova u Banjoj Luci, Gradišci, Kotor Varoši, Prnjavoru, Mrkonjić Gradu, a za osnovne sudove u Laktašima i Srpcu, kada počnu sa radom, kada se ispune materijalne i druge pretpostavke za rad ovih sudova;

Okružni sud u Bijeljini za područje Osnovnih sudova u Bijeljini, Zvorniku i Srebrenici, a za Osnovni sud u Loparama, kada počne sa radom, kada se ispune materijalne i druge pretpostavke za rad ovog suda;

Okružni sud u Doboju za područje Osnovnih sudova u Doboju, Derventi, Modriči, Tesliću, a za osnovne sudove u Brodu i Šamcu, kada počnu sa radom, kada se ispune materijalne i druge pretpostavke za rad ovih sudova;

Okružni sud u Trebinju za područje Osnovnih sudova u Trebinju i Foči, a za Osnovni sud u Nevesinju, kada počne sa radom, kada se ispune materijalne i druge pretpostavke za rad ovog suda;

Okružni sud u Istočnom Sarajevu za područje Osnovnih sudova u Sokocu, Višegradu i Vlasenici, a za Osnovni sud u Rogatici i Osnovni sud u Istočnom Novom Sarajevu, kada počnu sa radom, kada se ispune materijalne i druge pretpostavke za rad ovih sudova;

Okružni sud u Prijedoru, za područje osnovnih sudova u Prijedoru i Novom Gradu, a za i Osnovni sud u Kozarskoj Dubici, kada počne sa radom, kada se ispune materijalne druge pretpostavke za rad ovog suda;

Okružni sud u Zvorniku, za područje osnovnih sudova u Zvorniku i Srebrenici.

3.1.3. *Sjedište i područje okružnih privrednih sudova*

Okružni privredni sudovi su:

Okružni privredni sud u Banjoj Luci, za područje koje pokriva Okružni sud u Banjoj Luci;

Okružni privredni sud u Bijeljini, za područje koje pokriva Okružni sud u Bijeljini;

Okružni privredni sud u Doboju, za područje koje pokriva Okružni sud u Doboju;

Okružni privredni sud u Trebinju, za područje koje pokriva Okružni sud u Trebinju;

Okružni privredni sud u Istočnom Sarajevu, za područje koje pokriva Okružni sud u Istočnom Sarajevu;

Okružni privredni sud u Prijedoru, za područje koje pokriva Okružni sud u Prijedoru i

Okružni privredni sud u Zvorniku, za područje koje pokriva Okružni sud u Zvorniku.

3.2 Stvarna nadležnost

3.2.1 Osnovni sud je nadležan:

1. U krivičnim predmetima:

a) da u prvom stepenu sudi:

-za krivična djela za koja je zakonom propisana kao glavna kazna novčana kazna ili kazna zatvora do 10 godina, ako posebnim zakonom nije određena nadležnost drugog suda;

-za krivična djela za koja je posebnim zakonom određena nadležnost osnovnog suda;

-za krivična djela za koja je Sud Bosne i Hercegovine prenio nadležnost na osnovni sud;

- u svim krivičnim postupcima protiv maloljetnika;

b) da postupa tokom istrage i nakon podizanja optužnice u skladu sa zakonom;

c) da odlučuje o vanrednim pravnim lijekovima kad je to zakonom predviđeno;

d) da odlučuje o brisanju osude i prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude, na osnovu sudske odluke; i

e) da postupa po molbama za pomilovanje u skladu sa zakonom;

2. U građanskim predmetima da u prvom stepenu sudi:

a) u svim građanskim sporovima; i

b) u vanparničnom postupku.

3. U prekršajnim predmetima da u prvom stepenu odlučuje:

a) u svim prekršajnim predmetima;

b) da odlučuje o zahtjevima za ponavljanje prekršajnog postupka.

4. U drugim predmetima:

a) da provodi izvršni postupak, ako zakonom nije drugačije određeno;

b) da određuje mjere obezbjeđenja, ako zakonom nije drugačije određeno;

c) da rješava u posebnim postupcima, ako zakonom nije drugačije određeno;

d) da pruža pravnu pomoć sudovima u Bosni i Hercegovini;

e) da vrši poslove međunarodne pravne pomoći, ako zakonom nije određeno da neke od tih poslova vrši okružni sud;

f) da vrši **poslove upisa registracije udruženja građana; i**

g) da vrši druge poslove određene zakonom.

3.2.2 Okružni sud je nadležan:

1. Prvostepena nadležnost

- a) da sudi za krivična djela za koja je zakonom propisana kazna zatvora preko 10 godina ili dugotrajni zatvor, ako zakonom nije određena nadležnost drugog suda;
- b) da postupa u toku istrage i nakon podizanja optužnice u skladu sa zakonom;
- c) da sudi za krivična djela za koja je Sud Bosne i Hercegovine prenio nadležnost na
okružne sudove; i
- d) da odlučuje u svim upravnim sporovima i to prema sjedištu prvostepenog upravnog organa, kao i o zahtjevima za zaštitu sloboda i prava utvrđenih ustavom, ako su takve slobode i prava povrijeđeni konačnim pojedinačnim aktom ili radnjom službenog lica u organima uprave, odnosno odgovornog lica u preduzeću, ustanovi ili drugom pravnom licu, kada za zaštitu tih prava nije obezbijeđena druga sudska zaštita.

Posebno odjeljenje za organizovani i najteže oblike privrednog kriminala (Posebno odjeljenje) , formirano u okviru Okružnog suda u Banjoj Luci, nadležno je na čitavoj teritoriji Republike Srpske, za postupanje u slučajevima predviđenim članom 3. Zakona o suzbijanju organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala, bez obzira na propisanu kaznu za pojedino krivično djelo, odnosno u svim slučajevima kada je od glavnog specijalnog tužioca donijeta odluka o preuzimanju predmeta.

2. Drugostepena nadležnost

- a) da odlučuje o žalbama protiv odluka osnovnih sudova;
- b) da odlučuje o drugim redovnim i vanrednim pravnim lijekovima, ako je to određeno zakonom

3. Ostalo

- a) da rješava o sukobu mjesne nadležnosti između osnovnih sudova sa svog područja u skladu sa zakonom;
- b) da odlučuje o prenosu mjesne nadležnosti sa jednog osnovnog suda na drugi osnovni sud na svom području;
- c) da odlučuje o brisanju osude i prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude, na osnovu sudske odluke;
- d) da postupa po molbama za pomilovanje u skladu sa zakonom;
- e) da rješava o priznavanju odluka stranih sudova, stranih trgovačkih sudova i stranih arbitraža;
- f) da pruža međunarodnu pravnu pomoć u krivičnim predmetima; i
- g) da vrši druge poslove određene zakonom.

U sastavu Okružnog suda u Banjoj Luci postoji posebno samostalno specijalizovano odjeljenje, sa stvarnom i mjesnom nadležnošću za teritoriju Republike Srpske za krivična djela propisana posebnim zakonom.

3. 2. 3. Okružni privredni sud je nadležan:

1. Prvostepena nadležnost

- a.) da odlučuje u parničnim i vanparničnim sporovima koji se odnose na prava i obaveze po osnovu pravnog prometa robe, usluga, vrijednosnih papira, vlasničkih i drugih stvarnih prava po nekretninama, kao i na prava i obaveze proistekle iz vrijednosnih papira, u kojima su obje stranke u postupku pravno ili fizičko lice, koje u svojstvu samostalnog preduzetnika i u drugom svojstvu obavlja privrednu ili drugu registrovanu djelatnost u vidu osnovnog ili dopunskog zanimanja;
- b.) da odlučuje u sporovima koji nastanu u primjeni Zakona o privrednim društvima ili bilo kojeg drugog propisa koji se odnosi na organizaciju i status privrednih društva, rješavanje sporova nastalih između članova privrednog društva međusobno, te između članova društva i privrednog društva, a tiču se položaja članova u privrednom društvu, upravljanja privrednim društvom i vođenja poslova koji proizlaze iz njihovog položaja u društvu;
- c.) da odlučuje u sporovima koji se odnose na brodove i na plovidbu na unutrašnjim vodama, kao i u sporovima na koje se primjenjuje plovidbeno pravo, osim sporova o prevozu putnika;
- d.) da odlučuje u sporovima koji se odnose na avione, kao i u sporovima na koje se primjenjuje vazduhoplovno pravo, osim sporova o prevozu putnika;
- e.) da odlučuje u sporovima iz autorskog prava, srodnih prava i prava industrijske svojine;
- f.) da odlučuje u sporovima povodom djela za koje se tvrdi da predstavljaju nelojalnu konkurenciju ili monopolistički sporazum;
- g.) da odlučuje u postupcima stečaja i likvidacije, u skladu sa zakonom, kao i svim sporovima koje nastanu u toku i povodom sprovođenja postupka stečaja i likvidacije;
- h.) da odlučuje u poslovima registracije pravnih lica ili samostalnih preduzetnika uređenih Zakonom o upisu poslovnih subjekata u sudski registar;
- i.) da odlučuje o sprovođenju izvršnog postupka po pravosnažnim izvršnim sudskim odlukama privrednih sudova;
- j.) da odlučuje o sprovođenju izvršnog postupka po vjerodostojnim ispravama u kojima su obje stranke u postupku pravna lica ili fizička lica koja u svojstvu samostalnog preduzetnika ili u drugom svojstvu obavljaju privrednu ili drugu registrovanu djelatnost u vidu osnovnog ili dopunskog zanimanja i po izvršnim notarskim ispravama u kojima su obje stranke u postupku pravna lica;
- k.) da odlučuje o određivanju mjera obezbjeđenja;
- l.) da odlučuje o pružanju pravne pomoći sudovima u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini iz svoje nadležnosti;
- lj.) da odlučuje o obavljanju poslova međunarodne pravne pomoći iz svoje nadležnosti;
- m.) da odlučuje o sporovima koji nastanu stranim ulaganjem i
- n.) da odlučuje o obavljanju i drugih poslova uređenih zakonom.

3. 2. 4. Viši privredni sud je nadležan:

- a.) da odlučuje o žalbama protiv odluka okružnih privrednih sudova, a u prvom stepenu i o drugim stvarima određenim zakonom;
- b.) da odlučuje o sukobu nadležnosti i o prenošenju nadležnosti okružnih privrednih sudova;
- c.) da utvrđuje pravne stavove radi jedinstvene primjene zakona iz nadležnosti okružnih privrednih sudova i
- d.) da obavlja i druge poslove određene zakonom.

3. 2. 5. Vrhovni sud je nadležan:

- a.) da odlučuje o redovnim pravnim lijekovima protiv odluka okružnih sudova, ako je to zakonom određeno;
- b.) da odlučuje o vanrednim pravnim lijekovima protiv pravosnažnih odluka sudova kada je to zakonom određeno;
- c.) da odlučuje o pravnim lijekovima protiv odluka svojih vijeća, ako zakonom nije drugačije određeno;
- d.) da zauzima, na opštoj sjednici (način rada opšte i proširene sjednice uređuje pravilnikom predsjednik Vrhovnog suda), načelne stavove radi usaglašavanja sudske prakse o pitanjima za koja ocijeni da su od značaja za jedinstvenu primjenu zakona u Republici Srpskoj;
- e.) da rješava sukobe nadležnosti između sudova, ako zakonom nije drugačije određeno;
- e.) da odlučuje o prenošenju mjesne nadležnosti s jednog suda na drugi sud, kada je to određeno zakonom;
- f.) da razmatra aktuelna pitanja sudske prakse, analizira potrebe za stručnim usavršavanjem sudija, stručnih saardnika i viših stručnih saardnika i obavlja druge poslove određene zakonom.

4. ORGANIZACIJA SUDOVA BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakonom o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine²¹ se uređuju opšte nadležnosti, organizacija sudova, unutrašnja organizacija, nadležnost, izuzeće sudija i službenika, javnost rada, finansiranje sudova i druga pitanja od značaja za funkcionisanje sudova Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: sudovi).

○ Organizacija sudova

Sudovi u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine su Osnovni sud i Apelacioni sud

Osnovni sud i Apelacioni sud osnivaju se za područje Distrikta u skladu sa Statutom. Sudovi mogu poslove iz svoje nadležnosti obavljati i izvan svog sjedišta iz razloga efikasnosti, smanjenja troškova ili drugih praktičnih razloga.

○ Nadležnost sudova

Osnovni sud je nadležan

- U krivičnim predmetima:
 - a) da u prvom stepenu sudi: za sva krivična djela i za krivična djela za koja je Sud Bosne i Hercegovine prenio nadležnost na Osnovni sud;
 - b) da postupa tokom istrage i nakon podizanja optužnice u skladu sa zakonom;
 - c) da odlučuje o brisanju osude i prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude, na osnovu sudske odluke;
 - d) da postupa po molbama za pomilovanje u predmetima iz svoje nadležnosti u skladu sa zakonom.
- *U prekršajnim predmetima:*
 - da preduzima sve zakonom predviđene radnje u rješavanju prekršajnih predmeta;
 - da preduzima zakonom predviđene radnje za izvršenje izrečenih prekršajnih sankcija.
- *U građanskim predmetima da u prvom stepenu sudi:*
 - u svim građanskim sporovima;

²¹ Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 19/07 od 09.7.2007.godine)

- u vanparničnom postupku;
 - u upravnim sporovima;
 - u svim privrednim sporovima;
 - u postupku stečaja i likvidacije, u skladu sa zakonom, kao i u svim sporovima koji nastanu u toku i povodom provođenja postupka stečaja i likvidacije;
 - u sporovima za ocjenu ustavnosti i zakonitosti.
- ***U drugim predmetima:***
 - a) da provodi izvršni postupak;
 - b) da određuje mjere obezbjeđenja, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - c) da rješava u posebnim postupcima, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - d) da obavlja zemljišnoknjižne poslove, ako zakonom nije drugačije određeno;
 - e) da pruža pravnu pomoć sudovima u Bosni i Hercegovini;
 - f) da vrši poslove međunarodne pravne pomoći;
 - g) da vodi registar pravnih subjekata ako je to zakonom utvrđeno;
 - h) da postupa po zahtjevu za ostvarivanje prava na pravnu pomoć u skladu s članovima 13-21 Zakona o Kancelariji za pravnu pomoć Brčko distrikta BiH;
 - i) da vrši druge poslove određene zakonom.

 - ***Apelacioni sud je nadležan da odlučuje o:***
 - redovnim pravnim lijekovima izjavljenim na odluke Osnovnog suda i
 - vanrednim pravnim lijekovima izjavljenim na pravosnažne sudske odluke.

U postupku odlučivanja po vanrednim pravnim lijekovima neće učestvovati sudija koji je učestvovao u rješavanju po žalbi.

Sudovi Distrikta nadležni su da odlučuju da li je bilo koji zakon Distrikta, podzakonski akt ili bilo koji drugi pravni akt bilo koje institucije Distrikta u skladu sa Statutom. Sudovi Distrikta nadležni su da odlučuju da li je bilo koji podzakonski akt Distrikta ili bilo koji drugi pravni akt bilo koje institucije Distrikta u skladu sa bilo kojim zakonom Distrikta. Sudovi Distrikta nadležni su da odlučuju o sukobu nadležnosti između sudova Distrikta i druge institucije Distrikta ili između institucija Distrikta u skladu sa ovim Statutom. Postupci za usklađenost pravnih akata propisuju se posebnim zakonom.

II ORGANIZACIONA STRUKTURA TUŽILAŠTAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Kao što smo naglasili u uvodnom dijelu ovog poglavlja koje obrađuje organizacionu strukturu pravosuđa u Bosni i Hercegovini, nadležnost za regulisanje ove oblasti je podjeljena između različitih nivoa zakonodavne vlasti. Definisana je tako što se nadležnosti države Bosne i Hercegovine ograničava isključivo na formiranje Tužilaštva Bosne i Hercegovine, kao organa sa specifičnom nadležnošću, dok je u nadležnost entiteta i Brčko Distrikta BiH ostavljeno da ovo pitanje uredi na svojoj teritoriji. Unutar Federacije BiH, zakonodavna nadležnost po ovom pitanju je podjeljena između Federacije i njenih deset kantona.

1. TUŽILAŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE

Zakonom o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine²² osnovano je Tužilaštvo Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: "Tužilaštvo"), kao samostalan i poseban organ Bosne i Hercegovine, sa sjedištem u Sarajevu.

Zakon reguliše da se poslovi Tužilaštva vrše se u skladu sa Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine, a obavljaju ih glavni tužilac Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: glavni tužilac), četiri zamjenika glavnog tužioca Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: zamjenici glavnog tužioca) i određeni broj tužilaca Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: tužioci).

U sklopu Tužilaštva osnovani su *Posebni odjel za ratne zločine, kao i Posebni odjel za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju* (u daljem tekstu: posebni odjeli). Posebne odjele čine rukovodilac odjela i tužioci. Zamjenici glavnog tužioca obavljaju dužnost rukovodilaca posebnih odjela (u daljem tekstu: rukovodioci posebnih odjela). Rukovodioci posebnih odjela imaju zamjenike, koji se biraju iz reda tužilaca posebnih odjela.

○ **Nadležnost**

Tužilaštvo je organ nadležan za sprovođenje istrage za krivična djela za koja je nadležan Sud Bosne i Hercegovine, te za gonjenje počinitelaca pred Sudom Bosne i Hercegovine, u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine i drugim primjenjivim zakonima.

Tužilaštvo je organ nadležan za primanje zahtjeva za međunarodnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima, u skladu sa zakonima, multilateralnim i bilateralnim sporazumima i konvencijama, uključujući i zahtjeve za izručenje ili predaju traženih lica od strane sudova ili organa na području Bosne i Hercegovine i drugih država, odnosno Međunarodnih sudova ili Tribunala. U slučaju da je za sprovođenje zahtjeva potrebna sudska odluka, Tužilaštvo je ovlašteno da podnese zahtjev za donošenje takve odluke.

Posebni odjeli, između ostalog, preduzimaju zakonom određene mjere za ispitivanje i gonjenje počinitelaca krivičnih djela ratnih zločina, organiziranog kriminala, privrednog kriminala i

²² Zakon o tužilaštvu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 9/04, 35/04, 61/04 i 97/09)

korupcije predviđenih zakonom, kada je u navedenim zakonima za ta djela predviđena nadležnost Suda Bosne i Hercegovine;

○ **Unutrašnja organizacija**

Pravilnikom Tužilaštva se, između ostalog, reguliše organizacija Tužilaštva, broj administrativno-tehničkog osoblja i uslovi obavljanja tih poslova. Unutrašnju organizaciju Posebnog odjela uređuje rukovodilac svakog od posebnih odjela internim pravilnikom Posebnog odjela.

5. ORGANIZACIJA TUŽILAŠTVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Tužilaštva u Federaciji Bosne i Hercegovine su organizovana kao Federalno tužilaštvo i kantonalna tužilaštva.

○ **Federalno tužilaštvo**

Federalno Tužilaštvo je osnovano Zakonom o federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine²³, i ima nadležnost za cijelu teritoriju Federacije.

Funkciju Federalnog tužilaštva vrši glavni federalni tužilac i zamjenici glavnog federalnog tužioca, te federalni tužioci. Glavni federalni tužilac ima dva zamjenika glavnog federalnog tužioca, a broj federalnih tužioca određuje Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.

Federalno tužilaštvo vrši svoju funkciju u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i Ustavom Federacije, a na osnovu zakona Bosne i Hercegovine i Federacije.

▪ **Nadležnost**

Federalno tužilaštvo je samostalno državno tijelo koje, u okviru prava i dužnosti Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija) preduzima zakonom određene mjere u pogledu istražnih radnji i gonjenja potencijalnih učinilaca krivičnih djela i privrednih prijestupa, i vrši druge poslove određene federalnim zakonom.

²³Visoki predstavnik za BiH Odlukom donosi zakon o Federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine kojom osniva Federalno tužilaštvo FBiH na privremenoj osnovi ("Službene novine FBiH" broj: 42/02). Parlament Federacije na sjednici održanoj 25.03.2003. godine i na sjednici Doma naroda od 28.03.2003. godine donosi zakon o Federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine kojim je osnovano Federalno tužilaštvo FBiH i isti je pravni sljednik Federalnog tužilaštva - tužiteljstva Sarajevo od 01.03.2003. godine (Zakon objavljen u "Službene novine FBiH" broj 19/03).

U okviru svojih nadležnosti, Federalno tužilaštvo štiti ostvarivanje ljudskih prava i građanskih sloboda garantovanih ustavima Bosne i Hercegovine i Federacije, kao i prava i interese pravnih lica u skladu sa zakonom, te obezbjeđuje ustavnost i zakonitost.

U ostvarivanju funkcije gonjenja za krivična djela Federalno tužilaštvo FBiH je nadležno da postupa pred Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o sudovima u FBiH (Službene novine FBiH broj: 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 7/13 i 52/14) i to:

- a) da postupa u redovnim pravnim lijekovima protiv odluka kantonalnih sudova, ako je to zakonom određeno;
- b) da postupa kod odlučivanja o vanrednim pravnim lijekovima protiv pravosnažnih odluka sudova, kada je to zakonom određeno;
- c) da postupa kod rješavanja sukoba nadležnosti između kantonalnih i opštinskih sudova sa područja različitog kantona, ako zakonom nije drugačije određeno;
- d) da postupa kod odlučivanja radi prenošenja mjesne nadležnosti sa jednog suda na drugi sud, kada je to određeno zakonom;
- e) da postupa kod odlučivanja i o drugim poslovima utvrđenim zakonom, osim onih iz nadležnosti Ustavnog suda FBiH;

Glavni federalni tužilac nadzire rad kantonalnih tužilaštava u cilju garantovanja zakonitosti i efikasnosti postupaka. Na zahtjev glavnog federalnog tužioca, kantonalna tužilaštva dostavljaju izvještaje o predmetima sa detaljnim opisom preduzetih mjera. Glavni kantonalni tužioci redovno, a najmanje jednom u šest mjeseci, Federalnom tužilaštvu podnose izvještaje o stanju kriminaliteta i rješavanju predmeta.

U okviru nadzornih ovlaštenja glavni federalni tužilac može davati obavezna uputstva kantonalnim tužilaštvima upogledu rada, preduzimanja određenih radnji te zazimaju zajedničke stavove po pojedinim predmetima.

○ **Kantonalna tužilaštva**

U Federaciji Bosne i Hercegovine, pored Federalnog tužilaštva, postoji i deset kantonalnih tužilaštava. Osnovana su odlukom Visokog predstavnika u toku 2002.godine donošenjem, Zakona o kantonalnom tužilaštvu za svaki kanton, na privremenoj osnovi, koje zakone su kasnije usvojile skupštine kantona u neizmjenjenom obliku.

▪ **Nadležnost**

Kantonalno tužilaštvo (u daljem tekstu: Tužilaštvo) je samostalno državno tijelo koje, u okviru prava kantona preduzima zakonom određene mjere u pogledu istražnih radnji i gonjenja osoba za koje se sumnja da su počinile krivična djela i privredne prestupe, te vrši druge poslove određene federalnim i kantonalnim zakonom. Funkciju Tužilaštva obavlja glavni kantonalni tužilac, zamjenici glavnog kantonalnog tužioca i kantonalni tužioci.

▪ **Organizacija**

Tužilaštvo se uspostavlja sa jurisdikcijom za cijelu teritoriju Kantona.

Na prijedlog glavnog tužioca i nakon što sasluša glavnog tužioca Federacije i Vladu Kantona, Visoko sudsko i tužilačko vijeće odlučuje o uspostavljanju ili prestanku rada područnih tužilaštava Tužilaštva u opštinama Kantona. Područna tužilaštva se mogu otvoriti samo ukoliko postoji hitna i neophodna potreba za takvim područnim tužilaštvom. Kantonalno tužilaštvo i područna tužilaštva predstavljaju jedinstveno organizaciono tijelo. Područno tužilaštvo se uspostavlja kako bi se zagarantirala efikasnost predmetnog postupka.

Pravilnikom Tužilaštva, koji donosi glavni tužilac, po odobrenju Kolegija tužilaca i Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, uređuje se organizacija tužilaštva, broj administrativno-tehničkog osoblja, te uslovi za obavljanje tih poslova.

Kao što je već naglašeno, kantonalna tužilaštva su osnovana sa mjesnom nadležnošću za područje svakog od deset kantona, pa slijedom toga, postoje sljedeća kantonalna tužilaštva:

- 1). Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona;²⁴
- 2). Kantonalno tužilaštvo Posavskog kantona;²⁵
- 3). Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona;²⁶
- 4). Kantonalno tužilaštvo Zeničko-dobojskog kantona;²⁷
- 5). Kantonalno tužilaštvo Bosansko-podrinjskog kantona - Goražde;²⁸
- 6). Kantonalno tužilaštvo Srednjobosanskog kantona;²⁹
- 7). Kantonalno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona;³⁰
- 8). Kantonalno tužilaštvo Zapadnohercegovačkog kantona;³¹
- 9). Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo³²
- 10). Kantonalno tužilaštvo Kantona 10.³³

²⁴ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Unsko-sanskog kantona ("Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona", broj 11/03),

²⁵ Zakon o kantonalnom tužiteljstvu Posavskog kantona ("Narodne novine Županije posavske" broj 6/02)

²⁶ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Tuzlanskog kantona ("Službene novine Tuzlanskog kantona", broj 6/03),

²⁷ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Zeničko-dobojskog kantona ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj 5/03 i 11/07),

²⁸ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ("Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona", broj 14/02)

²⁹ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Srednjobosanskog kantona ("Službene novine Srednjobosanskog kantona", broj 12/02, 14/02 i 8/05),

³⁰ Zakon o kantonalnom tužilaštvu Hercegovačko-neretvanskog kantona, ("Službene novine Hercegovačko-neretvanskog. kantona", broj 1/03),

³¹ Zakon o Županijskom tužiteljstvu Županije Zapadnohercegovačke ("Narodne novine Županije zapadnohercegovačke", broj 8/05)

³² Zakon o kantonalnom tužilaštvu Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo, broj 20/02, 22/02 i 30/08).

Područne kancelarije imaju sljedeća kantonalna tužilaštva:

Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona ima podružnu kancelariju u Sanskom Mostu, a Kantonalno tužilaštvo Hercegovačko-neretvanskog kantona ima podružnu kancelariju u Konjicu.

6. ORGANIZACIJA TUŽILAŠTVA U REPUBLICI SRPSKOJ

o Tužilaštva u Republici Srpskoj

Tužilaštva u Republici Srpskoj su Republičko tužilaštvo i okružna tužilaštva. Osnovana su Zakonom o javnim tužilaštvima Republike Srpske.³⁴

Republičko tužilaštvo osniva se za teritoriju Republike Srpske, a okružna tužilaštva za područje okružnih sudova.

Na prijedlog glavnog okružnog tužioca, a nakon pribavljene saglasnosti Vlade Republike Srpske i mišljenja Visokog sudskog i tužilačkog savjeta, ukoliko postoji hitna i neodložna potreba, glavni republički tužilac može donijeti odluku o uspostavljanju ili ukidanju podružnih kancelarija okružnog tužilaštva u određenim opštinama. Okružna tužilaštva i područne kancelarije predstavljaju jedinstveni organizacioni organ.

Funkciju tužilaštva vrši glavni republički javni tužilac, zamjenik glavnog republičkog javnog tužioca, zamjenik glavnog republičkog javnog tužioca – specijalni tužilac i republički javni tužioci. Funkciju tužilaštva vrše i glavni okružni javni tužilac, zamjenik glavnog okružnog javnog tužioca i okružni javni tužilac u okružnim javnim tužilaštvima.

▪ Okružna tužilaštva :

1. Okružno tužilaštvo u Banjoj Luci, za područje Okružnog suda u Banjoj Luci,
2. Okružno tužilaštvo u Bijeljini, za područje Okružnog suda u Bijeljini,
3. Okružno tužilaštvo u Doboju, za područje Okružnog suda u Doboju,
4. Okružno tužilaštvo u Istočnom Sarajevu, za područje Okružnog suda u Istočnom Sarajevu,
5. Okružno tužilaštvo u Trebinju, za područje Okružnog suda u Trebinju.
6. Okružno tužilaštvo u Prijedoru, za područje Okružnog suda u Prijedoru.

33 Zakon o kantonalnom tužiteljstvu Hercegbosanske županije ("Narodne novine Hercegbosanske županije", broj 12/03)

³⁴ Zakon o javnim tužilaštvima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 69/16).

Slijedeća okružna tužilaštva imaju *podružne kancelarije*:

1. za Okružno tužilaštvo u Banjoj Luci, jedna područna kancelarija u Prijedoru, jedna u Mrkonjić Gradu i jedna u Gradišci;
2. za Okružno tužilaštvo u Bijeljini, jedna područna kancelarija u Srebrenici;
3. za Okružno tužilaštvo u Istočnom Sarajevu, jedna podružna kancelarija u Višegradu i jedna u Vlasenici;
4. za Okružno tužilaštvo u Trebinju, jedna podružna kancelarija u Foči.

Odredbe člana 24. stav 2. shodno se primjenjuju na ukidanje podružnih kancelarija iz stava 2. ovog člana.

○ **Nadležnost**

Tužilaštva sprovode istražne radnje i gone potencijalne učinioce krivičnih djela u skladu sa zakonom Republike Srpske i ulažu pravna sredstva za zaštitu zakonitosti i ustavnosti. Republičko tužilaštvo postupa pred svim sudovima Republike Srpske, a takođe i pred Ustavnim sudom Republike Srpske, kada Glavni republički tužilac pokrene postupak za ocjenu ustavnosti zakona Republike Srpske koji se primjenjuju u krivičnim postupcima, ukoliko se u praksi postavi pitanje ustavnosti.

Glavni republički tužilac rješava o sukobu nadležnosti između okružnih tužilaštava.

Nadzire rad okružnih tužilaštava u cilju garantovanja zakonitosti i efikasnosti postupka, a na njegov zahtjev, okružna tužilaštva dostavljaju izvještaje o predmetima sa detaljnim opisom preduzetih mjera. U okviru ovog djelokruga rada, glavni republički tužilac može davati opšta ili pojedinačna obavezna uputstva okružnim tužilaštvima, sprovoditi krivične istrage i gonjenje pred okružnim i osnovnim sudovima kad god smatra da okružna tužilaštva ne primjenjuju Krivični zakon Republike Srpske ili da se gonjenje krivičnih djela ne može efikasno sprovesti u nadležnosti okružnog tužilaštva. Glavni republički tužilac predmete ili radnje iz djelokruga jednog javnog tužilaštva može povjeriti drugom okružnom tužilaštvu. Bez obzira na nadležnost određenog okružnog tužilaštva, glavni republički tužilac može povjeriti pojedine predmete pojedinim glavnim tužiocima, zamjenicima glavnih tužilaca ili tužiocima.

7. TUŽILAŠTVO BRČKO DISTRIKTA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakonom o tužilaštvu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine³⁵ se uređuju opšte nadležnosti i ovlaštenja Tužilaštva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Tužilaštvo Distrikta), dužnosti i odgovornosti tužilaca, službenika i namještenika, unutarnja organizacija i poslovanje, javnost rada, finansiranje i druga pitanja od značaja za funkcionisanje Tužilaštva Distrikta.

Ovim zakonom je regulisano da je Tužilaštvo Distrikta samostalan i nezavisan organ koji u okviru Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Brčko distrikt) preduzima propisane mjere i radnje u otkrivanju i gonjenju počinitelaca krivičnih djela i privrednih prijestupa, te vrši druge poslove određene zakonom.

Svoju funkciju će obavljati u skladu sa Ustavom i Statutom Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Statut), te na temelju zakona Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta.

U okviru svojih nadležnosti Tužilaštvo Distrikta štiti ostvarivanje ljudskih prava i građanskih sloboda garantovanih Ustavom Bosne i Hercegovine i Statutom Brčko distrikta, kao i ostvarivanje prava i interesa pravnih lica utvrđenih zakonom, te osigurava statutarnost i zakonitost.

Tužilaštvo Distrikta se osniva i uspostavlja s jurisdikcijom za teritoriju Brčko distrikta.

U ispunjavanju svoje funkcije Tužilaštvo Distrikta sudjeluje u postupcima pred Apelacionim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i pred Osnovnim sudom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

U obavljanju svoje osnovne funkcije otkrivanja i gonjenja počinitelaca krivičnih djela Tužilaštvo Distrikta sprovodi istragu, podiže i zastupa optužne akte, podnosi pravne lijekove i vrši druge poslove za koje je zakonom ovlašten.

Funkciju Tužilaštva Distrikta ostvaruju, odnosno vrše glavni tužilac Tužilaštva Distrikta, (u daljnjem tekstu: glavni tužilac), zamjenik glavnog tužioca Tužilaštva Distrikta (u daljnjem tekstu: zamjenik glavnog tužioca) i tužioci Tužilaštva Distrikta (u daljnjem tekstu: tužioci).

Kada je zakonom i unutrašnjim aktom Tužilaštva Distrikta propisano da određene poslove vrši kolegij Tužilaštva Distrikta onda takav kolegij čine glavni tužilac, zamjenik glavnog tužioca i tužioci.

Glavnog tužioca, zamjenika glavnog tužioca i tužioce bira i imenuje, odnosno razrješava Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.

³⁵ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 19/07 od 09.7.2007.godine

8. MEĐUSOBNI ODNOSI PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Iz prikazane organizacije pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini vidljiva je kompleksnost pravosudnog sistema koji u suštini čine četiri odvojena sudska i tužilačka sistema. To je odraz složene političke organizacije zemlje, koja u svom sastavu ima dva entiteta i Brčko Distrikt sa značajnim stepenom autonomije, koja uključuje i nadležnost ovih teritorijalnih jedinica da na svojoj teritoriji uspostave i organizuju pravosudni sistem. Dakle, podijeljena je nadležnost između države Bosne i Hercegovine, entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, u organizovanju pravosudnog sistema.

Pri tome je nadležnost države BiH svedena na osnivanje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovine (kao redovnog suda specijalizovane nadležnosti) i Tužilaštva Bosne i Hercegovine. Najznačajniju nadležnost imaju entiteti u kojima sudski sistem pored Ustavnih sudova čine i tri nivoa redovnih sudova (opštinski, odnosno osnovni sudovi; kantonalni/županijski, odnosno okružni sudovi i Vrhovni sudovi entiteta), a tužilaštva su organizovana na dva nivoa i to na kantonalnom/županijskom, odnosno okružnom i Federalnom, odnosno Republičkom nivou. Pravosudni sistem Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine čine dva suda i to Osnovni sud, koji ima svu prvostepenu nadležnost i Apelacioni sud, koji odlučuje po žalbama na sve odluke Osnovnog suda, te Tužilaštvo Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Ovako uspostavljeni pravosudni sistem odražava četiri odvojena i hijerarhijski međusobno nepovezana sistema.

Međutim, određenu nadležnost Sud Bosne Hercegovine ima prema entitetskim sudovima i sudovima Distrikta, pa tako:

- a) rješava sukob nadležnosti između sudova entiteta, između sudova entiteta i Suda Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te između Suda Bosne i Hercegovine i bilo kojeg drugog suda;
- b) zauzima konačan i pravno obavezujući stav vezan za provođenje zakona Bosne i Hercegovine i međunarodnih ugovora na zahtjev bilo kojeg suda entiteta ili bilo kojeg suda Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kojem je povjereno provođenje zakona Bosne i Hercegovine;
- c) nadležan je za donošenje praktičnih uputstava za primjenu krivičnog materijalnog prava Bosne i Hercegovine iz nadležnosti Suda u vezi s krivičnim djelima genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i kršenje zakona i običaja rata, te pojedinačnom krivičnom odgovornošću vezano za ova djela, po službenoj dužnosti ili na zahtjev bilo kojeg entitetskog suda ili suda Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine također, ima apelacionu nadležnost u pitanjima koja su sadržana u Ustavu Bosne i Hercegovine, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini.³⁶

Ustav Bosne i Hercegovine je dao mogućnost bilo kom redovnom sudu u BiH da Ustavnom sudu BiH postavi preliminarno pitanje ustavnosti neke odredbe/zakona od čije primjene zavisi odluka tog suda. Svaki sud u BiH može zatražiti od Ustavnog suda Bosne i Hercegovine da ocijeni da li je zakon koji on treba da primijeni u konkretnom slučaju u saglasnosti sa Ustavom i zakonima Bosne i Hercegovine, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i opštim pravilima međunarodnog prava.³⁷ U odluci broj U 5/10 od 26. 11. 2010. godine došlo je do promjene³⁸

³⁶ Član VI/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine.

³⁷ Član VI.3.c) Ustava Bosne i Hercegovine.

aktivne legitimacije za podnošenje zahtjeva za konkretnu/incidentnu ocjenu ustavnosti zakona. Do ove odluke, aktivnu legitimaciju za podnošenje zahtjeva za konkretnu/incidentnu ocjenu ustavnosti imali su predsjednici sudova, na inicijativu postupajućeg sudije ili bez te inicijative. Ustavni sud BiH je promijenio taj stav i odlučio da svaki sudija, koji postupa u predmetu, s obzirom da je on *dominus litis*, ima takođe pravo da prekine konkretan slučaj, te pokrene konkretnu/incidentnu ocjenu ustavnosti pred Ustavnim sudom BiH. Ukoliko se radi o sudskim vijećima, ovakve odluke bi trebale da, u skladu sa svojim procesnim pravilima, donesu vijeća, a zahtjev formalnopravno treba da potpiše predsjednik vijeća.

Ovdje ukratko trebamo objasniti i odnos pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini i evropskih pravosudnih institucija (Vijeća Evrope čiji je Bosna i Hercegovina član i Evropske unije, za koju je Bosna i Hercegovina predala „zahtjev za članstvo“).

U skladu sa članom II/2 Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je nadređena svim drugim zakonima u BiH i direktno se primjenjuje u pravnom sistemu BiH. Član II/6 Ustava BiH obavezuje sve institucije da primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode iz člana II/2 Ustava BiH. Ovo znači da svaki redovni sud u BiH, kada postupa u konkretnim slučajevima, mora voditi računa o tome da li je pravni osnov, koji mora u konkretnom slučaju primijeniti, u skladu sa ustavnim principima. Prema tome, redovni sudovi moraju znati Ustav BiH, Evropsku konvenciju, sudsku praksu Ustavnog suda BiH i praksu ESLJP.

Neposredno dejstvo prava Evropske unije ne postoji u državama kandidatkinjama (osim Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju). Primarno pravo Evropske unije (Ugovor o EU, Ugovor o funkcionisanju EU, Povelja o osnovnim pravima EU) ima dejstvo u pravu BiH. Tipičan primjer je Zakon o konkurenciji BiH, koji propisuje da se Konkurencijsko vijeće, „u svrhu ocjene datog slučaja, može koristiti sudskom praksom Evropskog suda pravde i odlukama Evropske komisije“.³⁹

³⁸ Uporediti: Odluku Ustavnog suda BiH broj U-11/05 od 26. 5 2006. godine.

³⁹ Član 43. Zakona o konkurenciji Bosne i Heregovine („Službeni glasnik BiH“ broj 48/05, 76/07 i 80/09).

PODMODUL III- PROFESIONALNI I ETIČKI STANDARDI

Iustitia nihil experit praemil.
Pravda ne traži nikakvu nagradu

Uvod

„Ovlaštenja koja su povjerena sudijama strogo su povezana sa vrijednostima pravde, istine i slobode. Standardi ponašanja koji se primjenjuju na sudije proizašli su iz tih vrijednosti i predstavljaju preduslov za povjerenje u sprovođenju pravde.

Povjerenje u pravosudni sistem je još važnije, s obzirom na povećanu globalizaciju sporova i široko cirkuliranje presuda. Osim toga, u državi u kojoj postoji vladavina prava, javnost ima pravo da očekuje uspostavljanje opštih principa, koji su dosljedni ideji o poštenom suđenju i garantovanju osnovnih prava. Obaveze koje su na sudijama definisane su kako bi garantovale njihovu objektivnost i efikasnost u radu.“

KVES Mišljenje broj 3.⁴⁰

1 ETIKA NOSILACA PRAVOSUDNIH DUŽNOSTI

Razmišljanja o etici nosilaca dužnosti u pravosuđu vijekovima, a posljednjih desetak godina intenzivno, zaokupljaju brojne zemlje s različitim pravosudnim sistemima. U razmatranje te teme uključile su se i međunarodne organizacije i sačinjene su norme koje otada služe kao osnov, tačnije kao smjernice za izradu kodeksa sudijske etike u državama na svim kontinentima. Iako se većina tih tekstova odnosi na profesionalne i etičke standarde sudija, glavna načela na koja se pozivaju odnose se i na javno tužilaštvo.

Potpuno je jasna potreba da se uredi principi u kojim trebaju djelovati i koje moraju poštovati nosioci pravosudnih dužnosti. Sudije odlučuju o životu i smrti, o pravu i obavezama, o lišenju slobode, o pravima iz rada, uređuju porodične odnose, utvrđuju pravo vlasništva, nema pore života koju ne dotiče i ne prožima pravosuđe. I bez obzira na mogući prigovor da sudija rješava u okviru zakona primjenom norme, ostaje činjenica iskazana u latinskoj maksimi: *Homo sum: humani nihil a me alienum puto*.⁴¹, da je sudija /tužilac čovjek izložen svim iskušenjima života

⁴⁰ Savjet Evrope, Konsultativno vijeće evropskih sudija, Mišljenje br.3 „O principima i pravilima profesionalnog ponašanje sudija, a posebno eticim nekompatibilnom ponašanju i objektivnosti“ /skraćeno KVES/.

⁴¹ Terentio: Čovjek sam i mislim da mi ništa ljudsko nije tuđe

kojim su izloženi drugi ljudi oko njega. Može li sudija u postupku koristiti lično „prethodno znanje“, ili mora cijeliti samo pružene dokaze, smije li ukazati na očigledne propuste ili one druge, manje vidljive, kako izbjeći zamku prepričavanja aktuelnih događaja, čiji se epilog odvija u sudnici, kako spriječiti taštinu i ostati skroman, a istovremeno izbjeći sitne usluge onih koji te usluge mogu da pruže...? Smije li i u kojoj mjeri sudija/tužilac iskazivati svoje političko opredjeljenje, u koju vrstu udruženja može pristupiti? Mogu li supružnici učestvovati u istom sporu, jedno kao sudija, a drugo kao tužilac? Mnogo je pitanja, a odgovor na ta pitanja daje javno mnijenje. Ono je pružilo ovlaštenja sudiji da primjenjuje zakone, ono očekuje pravdu, ono traži da sudija bude lice i naličje pravde. Javno mnijenje je tužiocu dalo pravo da traži one koji svoja ponašanja ne mogu da usklade sa pravilima zajednice, ono očekuje da se takvi brzo i efikasno izvede pred sud i ne prašta propuštanje i aljkavost, neodlučnost ili povlačenje pred pritiskom. *Ovlaštenja koja su povjerena sudijama strogo su povezana sa vrijednostima pravde, istine i slobode*.⁴²

Mandat koji su nosioci funkcija u pravosuđu primili od naroda zahtjeva da svoje zadatke obavljaju na javan način i da to čine uvijek i bez uslova. Kada se u pravu govori o pravdi, gotovo je postala izreka jedan sud odnosno misao izrečena u presudi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud) koja kaže „*pravda se ne treba samo provesti, već se mora vidjeti da se ona provodi*“⁴³, Ova je izreka podesna i za oblast etike. Istog tipa je i tvrdnja da sudija mora biti nepristrasan i mora ostavljati dojam nepristrasnosti, kao što sudija ne samo da mora biti častan, nego mora i izgledati takav. Sudija u svakom trenutku i na svakom mjestu mora biti svjestan važnosti dužnosti koju obavlja, ne smije biti pristrasan i to se mora vidjeti na njemu. Javnost to zahtijeva.

Obaveza javnosti rada pravosuđa ne može se ostaviti na milost i nemilost narodnim sankcijama, jer bi dovela u pitanje kredibilitet i legitimitet pravosuđa. Dakle, pravosuđe mora sebi obezbijediti jasna i poznata etička pravila kao i disciplinski sistem koji provode lica istog ranga i to na javnosti dostupan način, a sve u cilju održavanja povjerenja javnosti u pravosudni sistem, koji tako učvršćuje svoj legitimitet i legitimitet nosilaca pravosudnih dužnosti.

Stoga je, za sve nosioce pravosudnih dužnosti kao i za one koji se spremaju da se bave ovom djelatnošću, neophodno da usvoje etičke i profesionalne principe propisane za sudije i tužioce, da ovladaju prethodnim znanjima koja će im omogućiti da bolje upoznaju sebe i svoje karakterne crte, svoje navike i suoče se sa svojim svoje predrasudama, da bi ojačali i ovladali i svojim duhom i svojim karakterom, da bi naučili kontrolisati svoje ponašanje, da bi u svakom trenutku i na svakom mjestu bili svjesni činjenice da sredina u kojoj se kreću i žive u njima vidi i traži pravdu.

⁴² KVES Mišljenej broj 3(8)

⁴³) Evropski sud: De Cubber protiv Belgije, presuda od 26. oktobra 1984. godine, serija broj 86, stav 26.).

2 POJMOVI KOJE JE POTREBNO OBJASNITI

U govornom jeziku različitih država se koriste termini “etika” i “deontologija” mada bez poznavanja razlike između ova dva pojma. Kako pokrivaju različita područja, potrebno je precizirati njihov obim i granice jednog naspram drugom, ali također i naspram drugih pojmova koji su im bliski.

2.1 Nekoliko riječi o moralu, etici, deontologiji, odgovornosti

Moral se odnosi na običaje, navike i posebno pravila ponašanja koja su prihvaćena i uobičajena u nekom društvu, skup dobrih običaja koji omogućavaju povoljan i skladan opstanak pojedinca i društva. Pretpostavlja određeno obilježje društveno poželjnog ponašanja. Moral je razvojnog karaktera i nepostupanje po moralnoj normi, samo po sebi ne predstavlja osnov za izricanje bilo kakvih kazni. Moralna pitanja se odnose na univerzalna obavezna ponašanja, kao što je na primjer dužnost ne lagati, koja nisu ograničena na jedno ili neko posebno društvo.

Etika (grč. ethos-običaj) dio filozofije koji poručava i procjenjuje moralne vrijednosti (šta je dobro ili šta nije, šta treba da bude ili šta ne treba da bude), porijeklo i načela moralnosti.⁴⁴, Etika definiše obaveze i vrijednosti koje nije sve moguće sistematizovati, a nepostupanje po etičkom principu takođe za posljedicu nema kaznu.

Etika pretpostavlja “*određeno obilježje društvenog ponašanja koje karakteriše blagonaklonost i poštenje: mješavinu zahtjeva prema samom sebi i blagosti prema drugima*”.⁴⁵, Pravila koja uspostavlja etika nisu obavezna pravila ponašanja, već smjernice kojima je cilj povećati profesionalnost, a u slučaju nosilaca pravosudnih dužnosti, poboljšati njihovu sposobnost kvalitetnog suđenja.⁴⁶,

⁴⁴ Milan Vujaklija: Leksikon stranih riječi

⁴⁵ Stoffel-
Munck,
teoretičar,

⁴⁶ Normativna etika uključuje otkrivanje moralnih normi koje regulišu ispravno i neispravno ponašanje. Zlatno pravilo je klasičan primjer normativnog načela: Ponašaj se prema drugima onako kako želiš da se oni ponašaju prema tebi. (Pošto ne želim da mi neko ukrade auto bilo bi pogrešno da ja ukradem bilo čiji auto. Pošto bih želio da me ljudi nahrane, ako gladujem, onda bih trebao nahraniti ljude koji gladuju) Rezonovanjem na ovaj način teoretski mogu odrediti da li je bilo koji mogući postupak ispravan ili neispravan. Tako bi, imajući u vidu Zlatno pravilo, također bilo neispravno lagati, uznemiravati, nanijeti zlo, napasti ili počiniti ubistvo. Zlatno pravilo je primjer normativne teorije koja uspostavlja *jedno načelo* po kojem sudimo sva djela. Druge normativne teorije se baziraju na *skup* bazičnih načela ili na skup dobrih karakternih osobina. Primijenjena etika je grana etike koja se bavi analizom specifičnih kontroverznih moralnih pitanja kao što su pobačaj, prava životinja ili eutanazija. Da bi se neko pitanje moglo smatrati pitanjem primjenjene etike mora zadovoljiti dva osnovna uslova: a) mora biti kontroveržno i b) mora biti suštinski moralno. Svakog dana u medijima se raspravlja o čitavom nizu osjetljivih pitanja kao što su : prava homoseksualaca, prisilna hospitalizacija duševnih bolesnika, kapitalistička nasuprot socijalističke poslovne prakse, privatizacija ili ušteda energije. Iako su sva ta pitanja kontroverzna i bitno utiču na društvo nisu sva moralna pitanja. Neka od njih su samo pitanja socijalne politike. Pitanja socijalne politike i su odvojene. Na primjer godinama se vodi žustra rasprava oko legalizacije prostitucije, pojačana nakon pojave trgovine ljudima na ovom području. Istovremeno, mnogi smatraju da je seksualni promiskuitet nemoralan, ali istovremeno ne misle da bi trebali postojati socijalne politike koje regulišu seksualno ponašanje kao ni zakoni koji bi ljude kažnjavali zbog promiskuiteta. Da bi neko pitanje bilo pitanje primijenjene etike ono mora biti više od pitanja socijalne politike, mora biti i pitanje morala. morala često se preklapaju kao u slučaju krivičnih djela koja su istovremeno i društveno zabranjena i nemoralna.

Etika nosilaca pravosudnih dužnosti odražava zahtjeve i ideal pravilnog i profesionalnog ponašanja koja se stavljaju pred sudije i tužioce kako od njih samih tako i od javnosti koja im je povjerila ta ovlaštenja.

Prema zaključcima KVES-a iz 2002.god. etičke norme: *“izražavaju sposobnost profesije da razmatra svoju ulogu u okviru vrijednosti povezanih s očekivanjima javnosti i dodijeljenim ovlaštenjima. To su norme samokontrole, pri čemu je nužno prepoznati da se zakon ne primjenjuje automatizmom, već da njegova primjena proizlazi iz realne sposobnosti procjene i da sudijama donosi odgovornost naspram sebe samih i naspram građana”*.

Deontološka etika ili **deontologija** (na grčkom: *deon* znači *obaveza* ili *dužnost*) je teorija po kojoj se odluke primarno i isključivo trebaju donositi uzimajući u obzir vlastite dužnosti kao i prava drugih. Naziva se i naukom o dužnostima.

Deontologija se može definisati kao skup dužnosti koje stručnjacima nameće njihov poziv i izlaže jasna načela koja usmjeravaju težnju ka ispravnosti u radu. Ogleda se u obavezujućim pravilima popraćenim sankcijama čije kršenje može za posljedicu imati pokretanje disciplinskog postupka. Deontologija propisuje pravilno ponašanje kako bi korisniku omogućila da ima povjerenja u pravosudni sistem. Iako deontološka pravila imaju korijene u etici, samo jasno identifikovan i zakonski definisan deontološki prestup može poslužiti kao osnova za disciplinsku sankciju.

Disciplina je neuspjeh deontologije.

*To je skup zasluženih kazni koje se provode u slučaju odstupanja u ponašanju i ne pridržavanja deontološkim pravilima koji su okarakterizirani kao disciplinski prijestup. Intervenira nakon počinjenog prijestupa i to točno i precizno. Deontologija i disciplinasu dakle blisko povezane. Međutim ne treba izgubiti iz vida da deontološka pravila imaju preventivnu svrhu dok disciplina ima jasnu kaznenu namjenu.*⁴⁷

Odgovornost može biti krivična, građanska ili disciplinska.

Sudija /tužilac, kao nosilac funkcije u pravosuđu, ne može biti oslobođen odgovornosti ako u obavljanju svog posla-službe učini grešku, kada je ona isključivo njegova odgovornost. Tada se protiv njega može pokrenuti krivični ili građanski postupak.

Opšteprihvaćeno pravilo je da sudija odgovara za krivično djelo učinjeno sa umišljajem: *Sudije koje u izvršavanju svojih službenih dužnosti počine ono što bi se u bilo kojim okolnostima smatralo krivičnim djelom (npr. da prihvate mito), ne mogu tražiti imunitet od uobičajenog krivičnog procesa.*⁴⁸

U nekim zemljama čak i dobronamjerni prekršaji i greške sudija mogu predstavljati krivično djelo.⁴⁹

⁴⁷ Marie-Christine Tarrare ,magistrat, inspecteur des services judiciaires i prof. dr. sc. Žarko Puhoski,Filozofski fakultet u Zagrebu “Etika i deontologija državnih odvjetnika”

⁴⁸ KVES Mišljenje br.3(52)

⁴⁹ u Švedskoj i Austriji sudije (koje se svrstavaju među ostale državne službenike) u nekim slučajevima mogu biti kažnjene (npr. novčanom kaznom) za ozbiljan nemar (npr. slanje ili držanje nekoga u zatvoru predug vremenski period.)

*Ipak dok postojeća praksa ne isključuje u potpunosti krivičnu odgovornost sudija za nenamjerne greške u vršenju dužnosti, KVES ne smatra da je uvođenje takve odgovornosti generalno prihvatljivo, niti da ga treba podsticati. Sudija ne bi trebao raditi pod prijetnjom novčane kazne, a još manje zatvora, čije postojanje podsvjesno može uticati na njegovo presuđivanje.*⁵⁰

U odnosu na građansku odgovornost Evropski zakon o položaju sudija u članu 5.2. priznaje mogućnost da država pokrene postupak u slučaju finansijske odgovornosti sudije, kad pri izvršavanju svojih zadataka i svoje dužnosti učini ozbiljnu ili neoprostivu grešku, grešku koju sudija ne bi obično učinio da je bio odgovoran u radu i razumno svjestan, ali odgovornost ograničava pod sljedećim uslovima:

- zahtjev se mora odnositi na "naknadu štete učinjene na nezakonit način", mora se raditi o "teškom i neoprostivom nepoznavanju" vlastitih profesionalnih obaveza od strane sudije, zahtjev za naknadu štete treba da se pokrene "sudskim putem" uz "prethodnu saglasnost" nekog tijela u kojem su sudije zastupljeni barem u jednakom omjeru i konačno, finansijska odgovornost sudije, pa čak i utvrđena putem sudske odluke, mora biti unutar "određenih granica" kako ne bi predstavljala prekomjernu prijetnju koja bi mogla ugroziti nezavisnost sudije. Ovakvim mjerama opreza želi se obezbijediti balans između odgovornosti sudije i njegove nezavisnosti.

KVES smatra da se sudske greške trebaju rješavati putem žalbe, „bez obzira da li se radi o jurisdikciji ili procesu, razjašnjavanju ili primjeni zakona, ili primjeni dokaza; ostale sudske greške, koje se ne mogu ispraviti na ovaj način (uključujući npr. i prekomjerno odlaganje) trebaju, u najgorem slučaju, voditi do tužbe nezadovoljnog parničara protiv države“.^{45*12}

KVES je, dakle, restriktivniji po ovom pitanju i po njegovom mišljenju zaštita države rezervisana je samo za slučajeve namjerno učinjenih grešaka.

U već Mišljenju br. 3 KVES jasno izražava tu razliku u stavu 57.: "Da bi se opravdalo pokretanje disciplinskog postupka, loše vladanje mora biti ozbiljno i očigledno i to takvo da se ne može jednostavno pripisati nepoznavanju profesionalnih normi".

Osnivač najpoznatije deontološke teorije je njemački filozof Immanuel Kant⁴⁶, a pojam „etika poziva“ u teoriju je uveo takođe njemački filozof i sociolog Max Weber.

⁴⁵ KVES Mišljenje br.3(54)

⁴⁶ Jedno od najvažnijih ideja deontologije je da se nemoralni postupci nikada ne mogu opravdavati važnošću ciljeva, za razliku od doktrina koje tvrde da ciljevi opravdavaju sredstvo. Deontologija je u direktnoj suprotnosti sa konsekvencijalizmom, etičkom teorijom u kojoj ciljevi mogu opravdati sredstvo iz razloga što se odluke primarno cijene u svijetlu njihovih posljedica. Prema toj teoriji su određene vrste djela moralno pogrešne iz razloga što su u suprotnosti s položajem čovjeka kao slobodnog i racionalnog bića, te se iz tog razloga ta djela ne smiju učiniti ni pod kojim okolnostima. Obratno, djela koja unaprjeđuju položaj ljudi kao slobodnih i racionalnih bića uvijek treba činiti i to u svim okolnostima. Određeno ponašanje koje bi uvijek trebalo slijediti naziva se kategorički imperativ. Kant je razvio tri formule kategoričkog imperativa:

- Postupaj prema onoj maksimi za koju možeš poželjeti da postane univerzalni zakon.
- Postupaj uvijek prema ljudskosti u sebi i u drugim bićima uvijek kao prema cilju a nikad kao prema sredstvu.
- Postupaj uvijek prema onoj maksimi koju bi odredio kada bi bio zakonodavac u kraljevstvu ciljeva.

Jeremy Bentham, rani filozof utilitarizma (teorije korisnosti ili vrijednosti), smatra da je deontologija u osnovi uljepšana verzija narodne mudrosti, te da su nepromjenjiva načela koja deontolozi pripisuju "prirodnom zakonu" ili "univerzalnom razumu" u stvari podložna subjektivnom mišljenju.

⁵⁰ KVES Mišljenje br.3 (53)

3 PREGLED MEĐUNARODNIH I DOMAĆIH ZAKONODAVNIH DOKUMENATA

3.1 Međunarodni izvori:

3.1.1 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima priznaje osnovne principe prema kojima svako lice ima potpuno i jednako pravo na pravično i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama i o krivičnoj odgovornosti. (član 10)

3.1.2 Međunarodna povelja o civilnim i političkim pravima

Međunarodna povelja o civilnim i političkim pravima garantuje da sve osobe moraju biti jednake pred sudom i da kod utvrđivanja bilo kakve krivične odgovornosti ili obaveza, svako lice ima pravo na pravično i javno suđenje, bez neopravdanog odlaganja, pred nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim sudom uspostavljenim prema zakonu.

3.1.3 Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda,

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda sa pratećim protokolima, je osnovni evropski document, koji u članu 6., govoreći čisto sa aspekta korisnika pravosudnog sistema, kaže da *«svako ima pravo na pravično i javno saslušanje u razumnom roku od strane nezavisnog i nepristrasnog suda osnovanog po zakonu»*. Značaj Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda(u daljem tekstu; Evropska konvencija) se razvio i osjetio kroz pravo presedana Evropskog suda u Strasburgu i nacionalnih sudova.

3.1.4 Osnovna načela o nezavisnosti pravosuđa (1985.),

Osnovna načela nezavisnosti pravosuđa, polazeći od načela prethodna dva međunarodna akta, a konstatujući da su “sudije nadležne za konačno odlučivanje o životu i smrti, slobodama, pravima, dužnostima i imovini građana,” propisuju načela s namjerom pomoći državama članicama da osiguraju i unaprijede nezavisnost sudstva.

3.1.5 Bangalorški principi sudijskog ponašanja-

Na okruglom stolu predsjednika sudova koji je održan u Palati pravde u Hagu 25.-25. novembra 2002. godine, sudijska grupa za jačanje sudijskog integriteta usvojila je nacrt Bangalorskog kodeksa sudijskog ponašanja iz 2001. godine u revidiranoj verziji.

U preambuli Bangalorskih principa stoji: „*Svrha sljedećih principa je da uspostave standarde etičkog ponašanja sudija. Osmišljeni su da sudijama posluže kao smjernice, a sudstvu kao okvir za regulisanje ponašanja sudija. Osim toga, njihova svrha je da pomognu članovima izvršne i zakonodavne vlasti, kao i pravnicima i opštoj javnosti da bolje razumiju i podrže sudstvo. Ovi principi pretpostavljaju da su sudije za svoje ponašanje odgovorne institucijama zaduženim za održavanje sudijskih standarda, koje su također nezavisne i nepristrasne i čija svrha je da unaprijede, a ne da narušavaju postojeću vladavinu prava i obavezujuće ponašanje sudija*“.

3.1.6 Evropska povelja o zakonu za sudije,(1998.godine).;

Pod okriljem Savjeta Evrope, vodile su se mnogobrojne aktivnosti sa ciljem razmatranja organizacije pravosuđa u demokratskoj državi uređenoj na principu vladavine prava, što je omogućilo da se s različitih aspekata sagleda pitanje položaja sudija i tužilaca. Skupovi pravnik, advokata, sudija su, devedesetih godina prošlog vijeka, bili posvećeni načinu izbora, usavršavanju, napredovanju i odgovornostima sudija, te njihovoj disciplinskoj odgovornosti. Potreba da se pruži podstrek kontinuiranom naporu za poboljšanje položaja pravnih institucija, kao osnovnog dijela koncepta vladavine prava rezultirala je donošenjem Evropske povelje o zakonu za sudije u Strazburu, 8-10 jula 1998. godine. Zakon nema obavezujući karakter, pa je vrijednost Evropskog zakona u kvalitetu, sveobuhvatnosti i težini koju su njenom sadržaju htjeli dati autori teksta. Zakon je upućen svakome ko pokazuje interes za vladavinu prava i demokratije.

3.1.7 Univerzalna sudijska povelja,

Univerzalna sudijska povelja donesena je na Tajvanu u novembru 1999. godine na sjednici Centralnog vijeća Međunarodnog udruženja sudija. Ima 15 članova, kao osnovne principe usvaja: nezavisnost, nepristrasnost i uzdržavanje, efikasnost, ali se bavi i pitanjima statusa sudija, lične autonomije, ponašanja van suda i disciplinske odgovornosti sudija.

8. Savjet Europe

Savjet Evrope je, polazeći od Evropske konvencije, usvojio sljedeća dokumenta:

- *Preporuku R (94) 12 Odbora ministara država članica o nezavisnosti, nadležnosti i ulozi sudija* (13. oktobra 1994. godine);
- *Preporuku Rec (2000) 19 o “ulozi javnog tužilaštva u krivičnom pravosudnom sistemu“*, (6. 10. 2000.godine)
- KVES, Mišljenje broj 2 (2001. godina): KVES je prepoznao da je finansiranje sudova usko povezano sa pitanjem nezavisnosti sudija u tome da određuje uslove u kojima sudovi obavljaju svoje funkcije. Pored toga, postoji očigledna veza između, sa jedne strane, finansiranja i poslovanja sudova i sa druge strane, principa Evropske konvencije o ljudskim pravima: pristup pravdi i pravo na pravično suđenje nisu na pravi način zagarantovani ako se predmet ne može

razmotriti u razumnom vremenskom roku od strane suda koji ima na raspolaganju odgovarajuća sredstva i resurse za efikasan rad. Svi opšti principi i standardi Savjeta Evrope o finansiranju i poslovanju sudova obavezuju državu da obezbijedi novčana sredstva koja odgovaraju potrebama različitih sudskih sistema. KVES je kao zaključak ovoga svoga mišljenja naveo da smatra da bi države trebale ponovno razmotriti postojeće aranžmane za finansiranje i poslovanje sudova u svjetlu ovoga mišljenja. u skladu sa principima navedenim u članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima

- *Mišljenje br. 3 “O principima i pravilima profesionalnog ponašanja sudija, a posebno etici, neprihvatljivom ponašanju i nepristranosti”, ovo mišljenje daje iscrpnu analizu potrebe profesionalnog ponašanja sudija, sagledanu iz različitih uglova i korištenjem iskustava i rješenja različitih zemalja. Donošenju mišljenja prethodila je anketa provedena u velikom broju zemalja koja je obuhvatila upravo zakonska rješenja u oblasti etike.*

Iako većina tekstova na međunarodnom ili evropskom nivou predstavljaju samo preporuke, svi su oni dio zajedničkih kulturnih temelja različitih država članica Evropske unije na području nezavisnosti pravosuđa, pa stoga predstavljaju snažan moralan autoritet. ⁴⁷

47

Veliki je broj zemalja koje su pokrenule pitanja sudske etike, a neke od njih donijele posebne kodekse kojim propisuju principe i pravila ponašanja sudija i tužilaca: - U decembru 1998. Kanadsko sudsko vijeće objavilo je brošuru pod nazivom “etička načela za sudije” U tom dokumentu se ističu pet osnovnih načela: nezavisnost suda, integritet, marljivost, jednakosti nepristranost. Daje se opis određenog nivoa ponašanja kojoj sudije teže, ali se nenameću norme čija bi povreda za posljedicu imala pokretanje disciplinskog postupka, savjete i uputstva o načinu na koji treba postupiti u nekom određenom slučaju.

-Italija je 1994. usvojila “etički kodeks” koji predstavlja prvi etički kodeks za sudije u Evropi. Sadrži 14 članova koji obuhvaćaju sva ponašanja sudija i tužilaca i čiji je cilj postići “transparentnost minimalnih etičkih pravila u skladu s javnim mišljenjem; razvoj svijesti sudija o etičkim problemima; podsticanje na promociju drugih etičkih kodeksa.” Međutim, jasno je precizirano da su pravila koja sadrži taj kodeks “pokazatelji načela [...]na različitom nivou od sudskih disciplinskih postupaka za disciplinske prestupe”. Taj etički kodeks nije imao željeno dejstvo. Ostao je uglavnom nepoznat građanima, pa čak i nosiocima pravosudnih dužnosti.

-U Francuskoj su svi sudije i tužioci članovi istog pravosudnog tijela. Prije nego što preuzmu dužnost polažu zakletvu čiji tekst odgovara njihovom obavezama. Na prijedlog Ministarstva pravosuđa, formirana je 2003 godine komisija poznata pod nazivom “Komisija Cabannes”, sa zadatkom da predloži rješenja i etička pravila za sudije i tužioce. Međutim njen prijedlog o sedam osnovnih etičkih načela nije doživio kodifikaciju. Od početka 2006. godine francuskim sudijama i tužiocima na raspolaganju je cjelokupna sudska praksa francuskog *Conseil Supérieur de la Magistrature*⁷ od 1959. do 2005. sakupljena u zbirci koja predstavlja etičke principe profesije i u kojoj je svaki postupak ili propust opisan i analiziran u svjetlu postojanja ili nepostojanja disciplinskog prekršaja.

3.2 BiH – nacionalni izvori etike

3.2.1 Ustav BiH , ustavi entiteta, Brčko distrikta i kantona;

3.2.2 Zakon o visokom sudskom i tužilačkom savjetu/ vijeću i prateći propisi

3.2.3 Etički kodeks za sudije

3.2.4 Etički kodeks za tužioce,

3.2.5 Ustav Bosne i Hercegovine.

Ustavi su detaljnije obrađeni u prvom i drugom podmodulu, pa je u ovom dijelu potrebno dati samo par osnovnih elemenata.

Prije svega, Ustav BiH u preambuli potvrđuje posvećenost naroda BiH ciljevima i načelima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Povelji UN, Međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Deklaraciji o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava. Ustav poziva na poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti i obavezuje državu i oba entiteta da obezbijedi najveći stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda navedenih u članu II

Članom II. tačka 2. propisano je da se prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji i njenim protokolima direktno primjenjuju u BiH. Anex 1 Opšteg okvirnog sporazuma za mir, odnosno Dodatni sporazum o ljudskim pravima, sadrži pregled međunarodnih konvencija i ugovora koji se takođe primjenjuju u BiH, što ukazuje da su etički principi proklamovani tim aktima zaštićeni i Ustavom BiH.

Ustavi entiteta slijede principe Ustava BiH i obavezuju na primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda, uključujući zabranu diskriminacije po bilo kom osnovu.

4 PROFESIONALNI I ETIČKI STANDARDI ZA SUDIJE I TUŽIOCE

Na početku tražiti da učesnici napišu po tri riječi koje, po njima, najbolje definišu potrebne osobine sudije i tužioca . Na kraju radionice potrebno je napraviti sintezu odgovora i razviti raspravu

Međunarodni dokumenti su promovisali tri osnovna principa pravosuđa: nezavisnost, nepristrasnost, integritet. Bangalorški principi su dodatno ukazali na načela: doličnosti (umjesnost), jednakosti, stručnost i dignitet (djelotvornost), obzirom da su usko vezani za tri osnovne vrijednosti i međusobno su zavisni i komplementarni.

4.1 Princip br.1. NEZAVISNOST

**Sve sudije da sude po zakoniku pravo kako piše u zakoniku, a da ne sude po strahu od carstva mi.
Član 172. Dušanovog zakonika**

To je osnovni princip koji se vezuje za pravosuđe i nosice pravosudnih dužnosti. Promovišu ga svi međunarodni dokumenti, uz upozorenje da "*pravosudna nezavisnost nije privilegija sudije već garancija tuženom*". To je preduslov za zakonitost i garancija pravičnog postupka.

Montesquieu je pisao u „Duhu zakona“: „*nema slobode ... ukoliko sudska vlast nije odvojena od zakonodavne i izvršne vlasti.*“

Sudska nezavisnost je, dakle, priznata na međunarodnom planu kao temelj demokratije i vladavine prava, kako u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima tako i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima. Konvencijama je nedvosmisleno ustanovljeno da nezavisnost sudstva mora garantovati država i da ona mora biti jasno formulisana u ustavu ili nacionalnom zakonodavstvu, a sve vladine i druge institucije su dužne da poštuju nezavisnost sudstva.

Doktrina i praksa se slažu da se nezavisnost ogleda kroz a) institucionalnu nezavisnost i b) ličnu nezavisnost, o čemu je bilo govora u dijelu modula pod nazivom Međunarodni standardi u vezi sa statusom sudija.

Koncept razdvajanja vlasti naslijeđen od Montesquieu-a, podrazumijeva da sudska vlast kao institucija, bude nezavisna, da ne kažemo, zaštićena od izvršne i zakonodavne vlasti, dok se lična nezavisnost odnosi na konkretnu i individualnu aktivnosti sudija, podrazumijeva proširenje pojma. Definisan kao individualni zadatak, on zahtijeva autonomiju suđenja koja uveliko prevazilazi jednostavan problem odnosa između državnih institucionalizovanih vlasti i tiče se svih ostalih mogućih uticajnih izvora (kao što su sindikati, lobiji, strane u sporu, kolege, porodica, itd.)

Dva autora ovako definišu nezavisnost sudije:

„Individualna nezavisnost znači da sudija mora suditi po svojoj duši i savjesti na osnovu činjenica i prava, oslobođen od svih spoljnih uticaja ili pritisaka, bilo da dolaze od drugih vlasti mimo sudske vlasti, / ... / da dolaze iznutra, od same sudske vlasti ili da potiču od strana u sporu“ (Leuprecht)

„Sudska nezavisnost je status, odnos sa drugim. To je sloboda suđenja, zaštićenog od svakog miješanja, pritiska ili bilo čije intervencije“ (Aquino, Vrhovni sud Kanade) U odluci R.c.Généreux, Vrhovni sud Kanade se po ovom pitanju ovako izrazio:

„Nezavisnost je pitanje statusa sudije. Njegov status treba da garantuje da je on izvan dometa, ne samo miješanja izvršnih i zakonodavnih organa, nego i uticaja svake spoljne sile, kao što su interesi preduzeća ili društava i drugih lobija.

Međutim, sudska nezavisnost se ne može zamisliti u zatvorenom okruženju. „Sudije ne smiju zaboraviti da sudska nezavisnost nije njihova privilegija koja im se duguje, niti radni uslov. Ona ne služi njima nego služi pravdi, narodu i okrivljenom. Ona odgovara ustavnom pravu okrivljenih da vide da će njihove sporove presuditi nepristrasni donosioci odluke.“⁵¹

Upravo u tom smislu je John Locke napisao: „Rješavanje sporova od strane nepristrasnih sudija je najveće dobročinstvo koje nam je civilizacija donijela.“

Nezavisnost i samostalnost sudova je propisana članom 112. Ustava Republike Srpske, a identičnu odredbu sadrži član 4.stav.1 odjeljka IV C Ustava Federacije BiH.

Osnovni principi Ujedinjenih nacija za obezbjeđenje i promovisanje nezavisnosti pravosuđa usvojeni 1985.godine (u daljem tekstu OPUN) u članu 2. navodi da «će sudije odlučivati o predmetima koje vode nepristrasno, na osnovu činjenica i u skladu sa zakonom, bez ikakvih ograničenja, nepropisnih uticaja, navodjenja, pritisaka, prijetnji i miješanja, direktnog ili indirektnog, s bilo koje strane ili iz bilo kog razloga». Po članu 8., sudije «će se uvijek ponašati na takav način da očuvaju dignitet svoje službe i nepristrasnost i nezavisnost pravosuđa.» Osnovni principi takođe propisuju:

- da je država dužna obezbijediti nezavisnost sudske od izvršne i zakonodavne vlasti, zajamčiti je u ustavu i da mora obezbijediti neophodna sredstva, finansijsku sigurnost, neopozivost i imunitet sudija.

Evropski zakon o statusu sudija iz 1998. godine (u daljem tekstu: EZakon), posvećuje značajnu pažnju statusu sudija i tužilaca i ukazuje da status sudija i tužilaca ima za cilj osiguranje kompetentnosti, nezavisnosti i nepristrasnosti koje svaka osoba s pravom očekuje od različitih sudskih tijela i od svakog od sudija kojima je povjerena zaštita prava. U preambuli ukazuje na „zainteresovanost ka unaprijeđenju sudske nezavisnosti“, te preporučuje način izbora sudija „od organa nezavisnog od izvršne i zakonodavne vlasti“, obavezuju države da „obezbijede da sudije imaju sva sredstva neophodna za pravilno obavljanje dužnosti“, te obavezuje na garantovanje plata sudijama u visini koja će ih „zaštiti od pritisaka na njihovo odlučivanje“. Podržava i principe iz OPUN u pogledu obaveze:

- uspostavljanja nezavisnog organa koji postavlja ili predlaže sudije, kao što ih i opoziva i odlučuje o profesionalnoj karijeri sudija poštujući princip neopozivosti (paragraf 29).
- uvođenja disciplinske procedure raspravnog karaktera, uz poštovanje imuniteta sudije za radnje učinjene u obavljanju svoje funkcije,
- sudija da se uzdrže od obavljanja djelatnosti i od obavljanja bilo kakve aktivnosti ili govora koji bi mogao biti nespojiv sa povjerenjem javnosti u njegovu nepristrasnost i nezavisnost.
-

KVES Mišljenje broj 3.

⁵¹ Hogue St.Louis i Jean Pierre Bourduas: „Globalna i zajednička vizija deontologije“.

„Nezavisnost sudija predstavlja osnovni princip, i to je pravo građana svake države, uključujući i sudije. Ona ima i institucionalni i pojedinačni aspekt. Moderna demokratska država bi trebala biti zasnovana na razdvajanju snaga. Svaki sudija, pojedinačno, bi trebao učiniti sve u cilju poštovanja sudijske nezavisnosti na na institucionalnom i na individualnom nivou. Ona je neodvojivo dopunjena nezavisnošću sudije i predstavlja za nju preduslov, kao osnovna vrijednost za kredibilitet pravosudnog sistema i povjerenja koje bi ono trebalo unositi u demokratskom društvu“.

U svojoj Preporuci No. R (94) 12 o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija (Princip 1.2.d), KVES kaže da «bi sudije trebali imati nesmetanu slobodu odlučivanja u predmetima na nepristrasan način, u skladu sa svojom savješću i svojim tumačenjem činjenica, te u skladu sa važećim zakonskim propisima.»

Ovo načelo je definisano i razrađeno na sličan način u principima Bangalore-a, kao i u propisima BiH.

Bangalorški principi (u daljem tekstu BP) :

„Nazavisnost sudstva je preduslov za vladavinu prava i osnovna garancija za pravedno suđenje. Sudija, shodno tome, mora zagovarati i ličnim primjerom demonstrirati nezavisnost sudstva kako u svom individualnom tako i u institucionalnim aspektima“.

Etički kodeks sudija BiH (u daljem tekstu BiH):

Kodeks kao osnovni princip promovise nezavisnost: *„Nezavisnost pravosuđa predstavlja preduslov za vladavinu prava. Sudija obavlja sudijsku funkciju nezavisno, na osnovu zakona i vlastite procjene činjenica, podržavajući nezavisnost pravosuđa s individualnog i institucionalnog aspekta“.*

Etički kodeks za sudije BiH propisuje da je:

1.1. Sudija ocjenjuje činjenice bez vanjskih uticaja i u skladu sa zakonom, (1.1)

1.2. Sudija je nezavisan od stranaka u postupku, od zakonodavne i izvršne vlasti, od javnosti medija i drugih institucija sruštva, stranaka u postupku i od svojih kolega. (1.2, 1.3 i 1.4)

1.3. Sudija ima visoke standarde sudijskog ponašanja u cilju jačanja povjerenja javnosti u pravosuđe, ne smije imati neprikladnih veza sa zakonodavnom i izvršnom vlasti i dužan je javno odbiti sve pokušaje uticaja i to na očigledan način, tako da javnost mora imati predodžbu o nepostojanju takvih veza ili utjecaja. (1.5 i 1.6)

Etički kodeks tužilaca BiH precizira u svojim ciljevima da tužiocima imaju ključnu ulogu u provođenju pravosudnih i ostalih mjera koje su vezane za krivično zakonodavstvo, kao i ključnu ulogu u nezavisnosti suda da presuđuje u skladu sa zakonom i prema i dokazima, te na taj način povećava povjerenje javnosti u integritet pravosuđa. Sadrži identična pravila kojim se određuje nezavisnost u obavljanju tužilačke dužnosti. Etički kodeks za tužioce preuzima i u potpunosti poštuje Preporuke Savjeta ministara Rec (2000) 19. o ulozi javnog tužilaštva u krivičnom pravnom sistemu koje su usvojene 6.10.2000.godine.

4.2 Kako obezbijediti nezavisnost?

Shodno preporukama Povelje i drugih međunarodnih izvora, u BiH:

a) potpuno nezavisno tijelo odlučuje o profesionalnoj karijeri sudija i tužilaca, a uspostavljeno je Zakonom o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu/vijeću („Službeni glasnik BiH“, broj 25/04). Članom 3. je propisano da Vijeće, kao samostalan i nezavistan organ, ima zadatak da obezbijedi nezavisno, nepristrasno profesionalno pravosuđe, a članom 17. tog zakona su taksativno propisane nadležnosti u tom pogledu, pa se kreću od imenovanja sudija i tužilaca, preko odlučivanja o napredovanju i premještanju sudija i tužilaca, utvrđivanje kriterija za ocjenjivanja rada, prijedloga budžeta, do disciplinske odgovornosti i razrješenja.

b) neopozivost sudija i tužilaca je obezbijedena članovima: 17., 23., 25. do 28. Zakona o VSTV. Neopozivost je jedna od suštinskih karakteristika nezavisnosti. Kao takva, nije zagarantovana u Bangalorškim principima. Ipak, Evropska povelja o statusu sudija je eksplicitno predviđa. Šta znači neopozivost? To je u suštini garancija da se sudija bira na neodređeno vrijeme i ostaje na funkciji „dok radi po propisima“, što znači da nije izložen pritisku od mogućnosti smjene, izuzev ako se ne radi o tačno, zakonom utvrđenim razlozima, da nije imenovan na kraći ili duži vremenski period, nego mu je obezbijedena sigurnost rada i egzistencija.

c) očuvanje položaja i plata sudija je izvan domašaja spoljašnjih uticaja. Plata mora obezbijediti stabilan život sudije i tužioca, mora mu dati osjećaj sigurnosti i „nedodirljivosti“ od spoljašnjih nastojanja i ne smije zavisiti od trenutnih dnevno političkih dešavanja. Povelja preporučuje da i penzija sudije ili tužioca prati nivo plate aktivnog nosioca pravosudne funkcije ili bude približna njoj. Plate sudija i tužilaca su regulisane posebnim zakonima, a ne zakonima kojim se propisuju plate državnim službenicima i javnoj upravi.

Izvod iz odluka Ustavnog suda BiH, AP 1986/06 od 4.09.2008. godine:

„Ustavni sud ističe, da shovno praksi Evropskog suda za ljudska prava, sud mora da bude nezavistan od izvršne vlasti i od stranaka (vidi Evropski sud: Reingeisen protiv Austrije, presuda o d 16.jula 1971, serija A, broj 13. stav 95) . Sem toga sumnje u vezi sa utiskom nezavisnosti moraju da budu objektivno opravdane, odnosno moraju da se pruže odgovarajući argumneti i dokazi da postoji legitimna sumnja u nezavisnost suda zbog pritisaka i uticaja izvršne vlasti. “

„Ustavni sud, prije svega, ističe da je postojanje procedure za osiguranje nepristrasnosti suda u postupku, odnosno pravila koja se tčcu isključenja ili izuzeća sudija u određenim slučajevima relevantan faktor koji se mora uzeti u obzir. Prema pravnoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu Evropski sud) postojanje ovakvih pravila u relevantnom zakonu pokazuje zakonodavčevu namjeru i nastojanje da otkloni razumnu sumnju u nepristrasnost sudija ili sudova, odnosno predstavlja pokušaj da se nepristrasnost osigura eliminiranjem uzroka koji bi mogli rezultirati takvom sumnjom. U skladu sa navedenim, propust da se poštuju pravila o izuzeću sudija može značiti da je postupak vodio sud čija nepristrasnost se može dovesti u sumnju, (vidi Evropski sud Mežnarić protiv Hrvatske, presuda od 15 jula 2005. godine, stav 27.).

4.3 Princip br.2. NEPRISTRASNOST

O nepristrasnosti su govorili:

„ Garancija nepristrasnosti donosioca odluke, predviđena sa individualnog aspekta, je karakteristika koja okrivljenom obezbjeđuje, kod lica koje predsjedava datom sudu, odsustvo ličnog interesa u pitanjima koja treba riješiti, kao i odsustvo svakog oblika predrasude.“⁵²

„ Po našem mišljenju, test razvijen od strane pravosuđa u pogledu razumnog straha od pristrasnosti, odražava stvarnost koja znači da, ako sudija ne može nikad biti potpuno neutralan, to jest savršeno objektivn, on može i mora, međutim, da se trudi da dostigne nepristrasnost.“⁵³

Kanadsko sudsko vijeće u svojim publikacijama iz 1992. i 1992. godine :, Istinska nepristrasnost ne iziskuje da sudija nema simpatija niti mišljenja. Ona zahtijeva da sudija bude slobodan da prima i da koristi razna stanovišta, pri čemu zadržava otvoren duh“.

„ Nepristrasnost podrazumijeva, ne samo prividno odsustvo, nego stvar još fundamentalniju, stvarno odsustvo predrasude i svrstavanja.“⁵⁴ Evropski zakon o statutu sudija:

Nepristrasnost je, prema praksi Evropskog suda, određena po subjektivnom pristupu, kojim se u obzir uzima lično uvjerenje ili interes određenog sudije u datom predmetu, i u skladu sa objektivnim testom, kojim se utvrđuje da li je sudija ponudio dovoljne garancije u cilju isključenja eventualne legitimne sumnje u tom smislu.

Prema EZakonu, sloboda sudija da obavljaju aktivnosti van svog sudijskog mandata «se ne može ograničavati osim u onoj mjeri u kojoj su te vanjske aktivnosti nespojive

sa povjerenjem u sudiju, njegovu nepristrasnost i nezavisnost, ili sa njihovom potrebnom dostupnošću i pažljivim radom u razumnom roku na predmetima koje vodi» (paragraf 4.2).

Evropskim zakonom se takodjer priznaje pravo sudija da budu u članstvu profesionalnih organizacija te pravo izražavanja (paragraf 1.7) u cilju izbjegavanja «suviše strogoće», koja bi mogla postaviti barijere između društva i samih sudija (paragraf 4.3). Međutim, od osnovne je važnosti da sudije i dalje posvećuju većinu svog radnog vremena svojoj ulozi sudije. Ocjenu da odredi preciznu liniju o tome šta je dozvoljeno a šta nije, Zakon povjerava posebnom organu čiji zadatak je i izbor sudija.

KVES –Mišljenje broj.3.

„Sudije bi trebale, u svim okolnostima, postupati nepristrasno, u cilju obezbjeđenja da ne bude nikakvog legitimnog razloga za građane da posumnjaju u eventualnu pristrasnost. U tom pogledu, nepristrasnost se mora odavati vanjskim utiskom u obavljanju i sudijskih funkcija sudije i njegovih drugih aktivnosti.“ (21).

KVES nadalje ukazuje na potrebu da se sudije konsultuju i imaju aktivnu ulogu u pripremi zakonodavstva vezano za svoj zakon i za funkcionisanje pravosudnog sistema. Smatra da sudije mogu ostvarivati pravo članstva u sindikatima (sloboda udruživanja).

Prema Preporuci Savjeta ministara (2000) 19, član (20.) „ Javni tužioci moraju da budu objektivni i pravični u sudskom postupku. Oni, naročito, treba da obezbede da sud raspolaže svim

⁵² prav. Couture c. Houle

⁵³ Kanada: sudije L'Heureux-Dubé i McLachlin

⁵⁴ Hoguette St.Louis i Jean Pierre Bourduas: “ Globalna i zajednička vizija deontologije“.

relevantnim podacima i pravnom argumentacijom neophodnom za sprovođenje pravde. „Javni tužioci ne treba da pokreću ili nastavljaju gonjenje kada nepristrasna istraga pokaže da je optužba bez osnova.“(27)

Pojmovi nepristrasnosti i nezavisnosti su usko povezani, ali se ipak razlikuju. Vrhovni sud Kanade je u Lippé-ovoj odluci, tu usku vezu između ova dva pojma, pojasnio na slijedeći način :

„Garancija sudske nezavisnosti u cjelini ima za cilj da obezbijedi razumnu percepciju nepristrasnosti; sudska nezavisnost je samo „sredstvo“ da se taj „cilj“ postigne. Kad bi sudije mogle da budu prihvaćeni kao „nepristrasni“ bez sudske „nezavisnosti“, zahtijevanje „nezavisnosti“ bilo bi nepotrebno. Međutim, sudska nezavisnost je suštinska za percepciju nepristrasnosti od strane javnosti. Nezavisnost je kamen temeljac, neophodan preduslov za sudsku nepristrasnost“.

Zakoni BiH i u Bangalorški principi jasno razlikuju ova dva pojma i posvećuju im posebna poglavlja-

Bangalorški principi:

„ Sudija će obavljati svoje sudske funkcije bez favorizovanja, predubjeđenja ili predrasuda“.
„Nepristrasnost je suštinski važna za adekvatno obavljanje sudijske funkcije.
Nepristrasnost se ne odnosi samo na odluku, već i na sam način odlučivanja.“

Zakon o visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH (VSTS)

Članovima 82. -84 uvodi opštu zabranu vršenja dužnosti koje su nespojive sa dužnošću sudije ili tužioca ili dužnosti za koju se može smatrati da ometa ispravno i nepristrasno vršenje dužnosti sudije ili tužioca ili dužnosti koja može imati negativan uticaj na nezavisnost ili ugled sudijske ili tužilačke dužnosti.

Povreda načela nepristrasnosti je izričito propisana kao disciplinski prekršaj članom 56. tačka 1. 2.,3.7., i članom 57. tačka 1. Zakona VSTS. Etički kodeksi za sudije i tužioce BiH

„Sudija obavlja svoju funkciju i tretira sve strane u predmetu bez favoriziranja, pristrasnosti i predrasuda. Nepristrasnost se odnosi ne samo na odluku, nego i na postupak donošenja te odluke“.

Istinska nepristrasnost podrazumijeva da sudija može imati svoje mišljenje ili stav, ali da mora biti sposoban da realno razmatra i druga mišljenja i stavove i pri tom bude objektivn koliko je to moguće. Slijede uporedne odredbe Bangalorških principa i Etičkog kodeksa za sudije, odnosno tužioce, BiH :

- u donošenju odluka, kao i u procesu donošenju istih, sudija ili tužilac mora biti nepristrasan i ostavljati takav dojam. Sudac ili tužilac se mora na sudu i van njega ponašati na takav način da održava i unapređuje povjerenje javnosti u nepristrasnost sistema, kao i povjerenje u njega samog; (BiH 2.1; P.B. 2.2)
- Sudija ili tužilac mora odbiti svaki angažman, svako učestvovanje koje ugrožava njegovu nepristrasnost ili ostavlja takav dojam; (P.B. 2.3, BiH. 2.2.1, 2.2.2, 2.2.4, 2.2.5)
- Sudija ili tužilac se mora suzdržati od svake političke ili slične aktivnosti (BiH. 2.2.3, 2.2.4), te mora biti svjestan da mješanje bliskih osoba može nanijeti štetu njegovoj nepristrasnosti; (BiH 2.2.5)
- U obavljanju funkcije, kao i izvan radnog vremena, sudija ili tužilac se mora suzdržati od bilo kakvih izjava ili ponašanja koje mogu kompromitovati njegovu nepristrasnost;

(BiH 2.3, 2.1, 2.4; P.B. 2.2, 2.4)

- sudija ili tužilac mora izbjegavati situacije u kojima bi se našao u sukoba interesa. Ukoliko se nađe u takvoj situaciji, treba zatražiti izuzeće; (P.B. 2.5; BiH 2.5)
- sudija ili tužilac mora poštovati raznolikost društva u svim njegovim aspektima. U obavljanju funkcije ne smije postupati ili odavati dojam da postupa s predrasudama ili diskriminatorno; (P.B. 5; BiH 3)
- sudija ili tužilac neće biti član političkih stranaka, grupa i organizacija ili sudjelovati na političkim manifestacijama ili učestvovati u javnim diskusijama kojima se, po mišljenju javnosti, podriva povjerenje u nepristrasnost sudije i pravosuđa uopšte, odnosno, mora se suzdržati od svih aktivnosti koje se mogu odraziti na njegovu nepristrasnost (BiH 2.2.1.,2.2.2., 2.2.3., BP ne propisuju ova ograničenja ali propisuje članom 4.11.3 da sudija „može biti član službenog tijela ili vladine komisije ili savjetodavnog tijela, sve dok je članstvo u takvim tijelima konzistentno sa principom nepristrasnosti i političkom neutralnošću sudije; ili (4.11.4) biti uključen u druge aktivnosti, ako takve aktivnosti ne štete ugledu sudijske funkcije, odnosno ako ne utiču na obavljanje sudijskih dužnosti.

Sudija/tužilac je dužan tražiti izuzeće kad kod javnosti može stvoriti utisak da nije u stanju odlučivati u predmetu nepristrasno. Razlozi za izuzeće su svim procesnim zakonima u BiH izričito propisani. Čini se, ipak, da se nosioci funkcija rijetko odlučuju da lično traže izuzeće, moguće zbog toga da ne bi doveli u sumnju snagu i karakter sopstvene ličnosti da prevaziđu subjektivne elemente i budu objektivni i nepristrasni.

Dakle, nepristrasnost se odnosi ne samo na sliku koji sudija ima o sebi i njegovu svijest da je djelovao i djeluje samo i isključivo primjenom propisa, znanja i pravila i vještina struke, ne prihvatajući ni direktne ni posredne uticaje, nego je za nepristrasnost bitno i da sudija ostavlja takav dojam na javnost.

Iz prakse:

Odluka CSM za pravosuđe Francuske od 9. 7. 1993. « M.X koji je imao moralnu obvezu da se izuzme iz postupanja, obzirom da je u vezi ili je bio u vezi s jednom od stranaka u postupku, prekršio je dužnost nepristrasnosti na koju se svi sudije obvezuju u svojim postupcima i u svom radu”.

Za razmišljanje:

1. Sudija MX je sa svojom suprugom bio u restoranu na večeri, sa osobom upitnog morala. Ta osoba je često tema razgovora u javnosti, kalkulisalo se da se bavi nedozvoljenom trgovinom i da je u pripremi podizanje optužnice (samo što nije). Moguće implikacije ?

Izvod iz odluke Ustavnog suda BiH broj AP 1766/06:

„Ne može se dopustiti da u sudnici (.sud.) bude pod uticajem spoljašnjih informacija, bilo to zbog stava javnosti ili kakvog drugog pritiska i svoje mišljenje zasniva isključivo na onom što je izneseno na suđenju. U predmetu Piersack protiv Belgije (presuda od 1.10.1982. godine stav 30) ESLJP je zaključio da „Dok nepristrasnost obično iznačava nepostojanje predrasuda ili naklonosti, njeno postojanje ili nešto slično može da se shodno članu 6. stav 1. Konvencij tretira na različite načine. U tom smislu može da se napravi razlika između subjektivnog pristupa, koji utvrđuje da li je sudija ponudio garancije koje su dovoljne da se isključi svaka legitimna sumnja u tom pogledu“ . Lična nepristrasnost postavljenog sudije se pretpostavlja sve dok se ne dokaže suprotno (ESLJP, Hauschildt protiv Danske , presuda od 24. maja 1989. godine stav 47)

4.4 Princip 3. JEDNAKOST

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

„Svakome su dostupna sva prava i slobode navedene u Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, pol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili drugo porijeklo, imovina, rođenje ili drugi pravni položaj. Nadalje, ne smije se činiti bilo kakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog položaja zemlje kojoj osoba pripada...“ Ove „razlike“ su u međunarodnopravnim aktima prepoznati kao „nebitni osnovi“

Evropska konvencija o osnovnim slobodama i ljudskim pravima pravo jednakog postupanja izričito propisuje članom 14. čiji naziv je zabrana diskriminacije:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom, osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili status.“ KVES Mišljenje broj 3.

„Sudije bi trebali obavljati svoje dužnosti bez ikakvog favorizovanja, odavanja utiska o predrasudama ili sklonosti jednoj strani. Ne bi trebali donositi odluke uzimajući u obzir bilo što drugo što spada van primjene zakonskih propisa.. (23) .Sudije bi također „trebali obavljati svoju funkciju s dužnim poštovanjem za ravnopravan tretman stranaka, uz izbjegavanje bilo kakve sklonosti jednoj strani ili diskriminacije druge, uz održavanje ravnoteže između stranaka i osiguranje pravičnog saslušanja svake od njih.“ (24.)

Preporuke Savjeta ministara Rec.(2000) 19, zaključak 25. „Javni tužioci treba da se uzdržavaju od diskriminacije na osnovu pola, rase, boje, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja, zdravlja, hendikepiranosti ili drugog statusa“.Nadalje, „Javni tužioci treba da obezbede jednakost pred zakonom i da se obaveste o svim relevantnim okolnostima uključujući one koje se odnose na osumnjičenog, bez obzira da li su povoljne ili nepovoljne za njega“. (26.)

Ustav Republike Srpske, članom 10. propisuje da su građani ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovjest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo, a članom 16. je propisana jednakost građana u pravu na zaštitu svojih prava u postupku pred sudom.

Ljudska prava i osnovne slobode su taksativno pobrojane odjeljkom II A član 2. Ustava Federacije BiH i zagarantovana svim građanima stavom 1.i 2. tog člana.

Etički kodeksi za sudije/tužioce BiH i Bangalorški principi

„Sudija poznaje i poštuje različitosti u društvu, a koje se naročito odnose na rasu, boju kože, pol, vjersku pripadnost, nacionalno porijeklo, društveni stalež, invalidnost, starosnu dob, bračni status, seksualno opredjeljenje, socijalni i ekonomski status i druge kriterije, i odnosi se prema svim osobama s kojima ima profesionalne kontakte s jednakim poštovanjem.“ (u PB 5.1)

Princip se ogleda u sljedećim pravilima:

- Sudija/tužilac u obavljanju svoje funkcije neće riječima, niti ponašanjem pokazivati naklonost ili predrasude prema bilo kom pojedincu ili grupi. (BH 3.1, PB: 5.2)
- Sudija obavlja svoju funkciju tako da obezbijedi jednak tretman učesnika u postupku (BH 3.2. PB 5.2, 5.3.).

- Sudija/tužilac neće dozvoliti strankama, sudskom osoblju i drugim licima koja su pod njegovim nadzorom, da bez opravdanog razloga različito tretiraju ostale sudionike u postupku. (BH 3.3., 3.2, PB- 5.4, 5.5)

Princip ukazuje da sudije/tužiocu moraju biti svjesni imperativa da izbjegnu svaku radnju koja bi kod razborite, pravedne i informisane osobe mogla izazvati sumnju da sudija nije dovoljno objektivan.

Povreda principa jednakosti predviđeno je kao disciplinski prekršaj tačkom 2.,3., 4. 22. i 23. članova 56. i 57 Zakona o VSTV BiH.

Iz prakse:

Prvostepena disciplinska komisija za sudije VSTV BiH od 05.11.2007. godine: „*...Ovakvo ponašanje tuženog unutar suda koje se sastojalo od.... pokušaja da punomoćniku jedne od stranaka u postupku dostavi dokumentaciju iz spisa uz nagovor da ista strana podnese nedopuštenu tužbu za pokretanje upravnog spora.... predstavlja ponašanje koje šteti obavljanju sudijske dužnosti.. Komisija nalazi da se ne radi o povredi načela nepristrasnosti „jer je postupak faktički u tom momentu bio završen“*

Izvod iz odluke Ustavnog suda BiH broj AP 1994/06 :

„ Ustavni sud, također, podsjeća da postoji diskriminacija ako rezultira različitim tretmanom pojedinaca u sličnim pozicijama i ako taj tretman nema nema objektivnog i razumnog opravdanja. Da bi bio opravdan, tretman mora težiti zakonitom cilju, te mora postojati razuman odnos proporcionalnosti između korištenih sredstava i cilja koji treba ostvariti (vidi Evropski sud: Marckx protiv Belgije, presuda od 13.juna 1979. god., serija A broj 31, stav 32. i 33)

4.5 Princip: 4. INTEGRITET I DOLIČNO PONAŠANJE

Beneficium accipere ast libertatem vendere

Uslugu primiti znači prodati svoju slobodu

Princip integriteta je, takođe, zahtjev sudske etike. Međutim, ovaj princip je često prikazan u značenjima koja ne omogućavaju uvijek da se razlikuje od nezavisnosti ili od nepristrasnosti.

Pojam integriteta upućuje i na institucionalni zahtjev i na individualan zadatak, povezan sa vršenjem sudske funkcije, a u oba slučaja, zahtjevi etičke prirode mogu se staviti pred sudiju, pošto posebna radnja ili ponašanje nekog člana sudstva, može sadržavati posljedice za sliku sudstva, gledano u njegovoj cjelini.

„Tretiran kao institucionalni zahtjev, pojam izgleda da se posebno povezuje sa potrebom da se održi povjerenje javnosti u sudove. To je integritet u pravom smislu riječi. Pojam tada upućuje na nedirnut ili nepromjenljiv karakter institucije i na implicitan i intuitivan ideal nepropusnosti korpusa sudija u pogledu svakog rizika od korupcije ili skretanja sa ciljeva ili zahtjeva koji se

povezuju sa funkcijom institucije. / ... / Ovdje se pojam integriteta direktno povezuje sa pojmom legitimnosti institucije⁵⁵.

Međutim, na planu ličnih zahtjeva, definicije koncepta integriteta radije upućuju, u raznim oblicima, na kvalitet čestitosti i poštenja sudije.

„ Integritet označava čestitost, pravednost, poštenje, ispravnost i čvrstinu karaktera“ (Američko advokatsko udruženje)

„ Sudija će voditi računa da njegovo ponašanje bude besprijekorno u očima razumnog posmatrača“ (Principi Bangalore)

Integritet je od presudne uloge za adekvatno obavljanje sudijske i tužilačke funkcije. Sudije se moraju ponašati u skladu sa načelom integriteta, čime se osnažuje povjerenje javnosti u pravosuđe, viđeno očima jedne razborite, nepristrasne i dobro informisane osobe, što postavlja u središte pažnje pitanje dozvoljenosti i stepena učešća i angažmana sudija u svakodnevnim aktivnostima van obavljanja sudijske dužnosti:

KVES Mišljenje broj 3.

„Sudije ne bi trebali biti izolovani iz društva u kom žive, pošto pravosudni sistem može funkcionisati kako treba samo ako su sudije u dodiru s realnošću. Nadalje, kao građani, sudije uživaju osnovna prava i slobode zaštićene, posebno, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (sloboda mišljenja, vjerska sloboda, itd). Oni bi stoga trebali i dalje biti generalno slobodni u smislu angažmana u vanprofesionalnim aktivnostima po svom izboru.“ (27). KVES nadalje smatra da „se mora pronaći razumna ravnoteža između stepena do kog sudije mogu biti angažovani u društvu i potrebe da oni to budu, i da budu smatrani nezavisnim i nepristrasnim. U posljednjoj analizi se mora uvijek postaviti pitanje da li se u datom društvenom kontekstu i u očima razumnog, svjesnog posmatrača, sudija angažovao u nekoj aktivnosti kojom bi se objektivno mogla ugroziti njegova nezavisnost ili nepristrasnost“. (28).

Etički kodeks za sudije/tužioce BiH u poglavlju 4. predviđa da sudija/tužilac mora djelovati moralno, dostojanstveno i u skladu sa dignitetom funkcije koju obavlja, te da kao predmet stalnog nadzora mora slobodno i voljno prihvatiti ograničenja koja mu nameće ta funkcija.

Formulacije su gotovo iste kao i formulacije u Bangalorškim principima. Propisan je određeni broj pravila o ponašanju koje sudije i tužiocci moraju poštovati u skladu sa očekivanjima javnosti po pitanju sudske funkcije. To su, tačnije:

- Ponašanje i način djelovanja sudije/tužioca mora učvrstiti povjerenje javnosti u integritet sudstva(BiH 4.2, 4.3, P.B. 4.2)
- Sudija / tužilac ne smije dozvoliti da njegovi lični interesi, interesi njemu bliskih osoba, kao ni njegove društvene i porodične veze, negativno utiču na ugled funkcije koju obavlja (BiH 4.4, 4.5, 4.5.a, 4.6, 4.6a, 4.12; P.B. 4.3, 4.5, 4.8)
- Sudija/ tužilac, kao ni njemu bliske osobe, ne smije koristiti ugled pravosuđa za ostvarenje ličnih ciljeva; (BiH 4.7; 4.7.a, 4.7.b, 4.7.c, 4.7.d, 4.8.; P.B. 4.9)
- Sudija / tužilac, članovi njegove porodice, kao ni sudsko osoblje, ne smiju prihvatiti poklon ili bilo koju vrstu usluge ili koristi ukoliko to može uticati na sudsku funkciju; (BiH 4.11; 4.12., P.B. 4.14, 4.15)
- Sudija/ tužilac može učesvovati u aktivnostima koje nisu direktno povezane sa obavljanjem funkcije, ukoliko te aktivnosti ne umanjuju dignitet funkcije ili se na drugi način ne miješaju u izvršavanje te funkcije, aktivnosti koja nije kompatibilna sa funkcijom, što, između

⁵⁵ *Hoguette St.Louis i Jean Pierre Bourduas: Globalna i zajednička vizija deontologije*

ostalog, podrazumijeva aktivnosti kao što je pisanje naučnih radova u srodnim područjima ili učestovanje na javnim raspravama koje se odnose na pravo, pravni sistem itd. (BiH 4.9, 4.9.a, 4.9.b, 4.11; P.B. 4.11, 4.12, 4.13, 4.16)

4.6 Uzdržanost ili doličnost ?

Međunarodni akti promovisu pitanje suzdržanosti kao središte samog principa integriteta. Čini se da se pod suzdržanošću smatra obaveza sudije da se suzdržava od aktivnosti koje ga mogu dovesti pod udar javnosti ili ugroziti obavljanje dužnosti.

Principi Bangalore ne obrađuju uzdržanost, ali uvode vrijednost ili princip "doličnost" koji definiše na sljedeći način: "Od suštinske važnosti je da sudija u obavljanju svih djelatnosti poštuje obzire i to pokazuje ". Ovaj koncept je preuzet, odnosno čini osnov više članova, pogotovo onih kojim se ograničavaju slobode izražavanja i udruživanja.

Na sličan način, u propisima BiH, ne postoji izraz "dužnost uzdržanosti", ali je evidentno da postoji pravilo, posebno u članu 4.1 Etičkog kodeksa koji ukazuje da je sudija/ tužilac, pod stalnim nadzorom javnosti, te da mora dobrovoljno prihvatiti ograničenja koja proizilaze iz obavljanja funkcije.

4.7 Nekoliko riječi o povjerenju javnosti:

Povjerenje javnosti nije promovisano kao princip, ali je sigurno da je to osnovni element savremenog koncepta sudske/ tužilačke funkcije. KVES u Mišljenju broj 3. ističe:

„Povjerenje u pravosuđe je utoliko značajnije zbog rastuće mondijalizacije sporova i cirkulacije presuda.... Sudiji su nametnuti zadaci kako bi se garantovala njegova nepristrasnost i efikasnost njegove intervencije.“

Ovo, naročito proizilazi iz principa Bangalore-a i to iz uvodnih načela, koji ukazuju:

" Budući da je povjerenje javnosti u pravosudni sistem i u moralni autoritet i integritet sudskog aparata, od najveće važnosti u modernom demokratskom društvu...

"Budući da je od suštinske važnosti da sudije, pojedinačno i kolektivno, poštuju i časno obavljaju sudsku funkciju kao javni mandat, te se trude da promovišu i održavaju povjerenje javnosti u pravosudni sistem."

Od članova kojima se provode ova načela, treba istaći članove 2.2, 3.1 i 3.2 o ponašanju sudija i tužilaca i ističu važnost koja se pridaje povjerenju javnosti.

„Sudija će voditi računa da njegovo ponašanje u sudu i van njega održava i snaži povjerenje javnosti, advokata i stranaka u nepristrasnost sudskog aparata“ Član 2.2 „Sudija će voditi računa da njegovo ponašanje bude besprijekorno u očima razboritog posmatrača“ Član 3.1 „Svojim ponašanjem sudija je dužan potvrditi povjerenje javnosti u integritet pravosudnog aparata. Cilj nije da presuda bude izrečena, već da javnost smatra da je pravda istinski zadovoljena.“ Član 3.2 (BiH 4.2)

Etički kodeksi BiH ne prate u potpunosti principe Bangalore-a po pitanju pojma povjerenja javnosti, ali mu pridaju istinsku važnost, iako radije koriste pojam "mišljenja javnosti" ili pojam "percepcije javnosti".

Kodeksi, između ostalog, propisuju obavezu sudija i tužilaca da odgovarajućim ponašanjem jačaju povjerenje javnosti; da se suzdrže od članstva u grupama ili udruženjima, te da izbjegavaju davanje mišljenja o kontraverznim temama.

U Kanadi se, u Principima sudske deontologije, već u predgovoru podvlači značaj koji se pridaje konceptu povjerenja javnosti :

"Stanovništvo očekuje od sudija da dokažu razboritost, dostojanstvo i gotovo nadljudski senzibilitet. Vjerovatno da ni jedna grupa u društvu ne podliježe ovako visokim kriterijima." Pa dalje: "Sudije moraju nastojati da se ponašaju časno i na taj način promovišu povjerenje javnosti u pravosuđe."

U kanadskim principima, pod pojmom "javnosti" se podrazumijeva razborita, nepristrasna i dobro informisana osoba čije povjerenje treba sačuvati.

Povreda principa integriteta i doličnog ponašanja predviđeno je kao disciplinski prekršaj tačkom 4., 5., 6, 7., 11., 12., 14., 16.,19.,22., 23.,članova 56. i 57. Zakona o VSTV BiH.

Primjeri iz prakse:

1. CSM Francuske potvrđuje da *"građanin ima pravo da očekuje od sudije da bude pošten što ga jedino i čini vrijednim obavljanja njegove dužnosti "* (CSM za sudstvo 8. april 1993.)

Nespojivim sa funkcijom sudije/tužioca smatra:

-održavanje prijateljskih veza s prestupnicima (pod uslovom da se to radi svjesno), održavanje dugogodišnjih prijateljskih veza s osobama umiješanima u velike afere pranja novca (CSM za državno tužilaštvo 5. novem. 2003.),

-suživot s prostitutkom (CSM 8. jun 1988.)

-"Iskorištavanje svog sudijskog položaja za rješavanje privatnih poslova predstavlja kršenje dužnosti poštenja" (CSM Francuske za sudstvo 28. maja 1996.), a takođe i -"neprijavljivanje svojih doprinosa, neplaćanje poreza kao i neodgovaranje na opomene o dugovanjima (CSM Francuske za sudstvo 2. aprila 1999.).

2. Odluka Prvostepene disciplinske komisije VSTV BiH od 19.09.2007. godine:

"Ponašanje tužioca prilikom dizanja brojnih kredita, dovođenje u stanje finansijske prezaduženosti, kao i uzimanje na zajam novca od građana, posebno lica protiv kojih se vodio i vodi krivični postupak, svakako predstavlja ponašanje koje šteti ugledu tužilačke funkcije... i dovodi u pitanje kredibilitet Tužilaštva.."

Odluka Prvostepene disciplinske komisije VSTV BiH od 11.3.2013. godine:

„Ovakvim postupanjem Tuženi je u nekoliko navrata, koristeći se pozicijom predsjednika suda izdao navedene dokumente kako bi imenovanoj pribavio određenu korist, odnosno pravo koje joj po redovnom toku stvari ne bi pripalo. Ovakve nepravilnosti u vezi sa izdavanjem jedne od potvrda i to potvrde broj....., konstatovane su i od strane drugih nadležnih institucija u okviru njihovih redovnih i posebnih inspeksijskih provjera...., a što je svakako dodatno naštetilo ugledu funkcije koju Tuženi obavlja.“

Za razmišljanje:

1. Gospodin A, javni tužilac, vlasnik je kuće i namjerava u svom vrtu izgraditi bazen. Za izvođenje radova popločavanja, angažuje poznatog preduzetnika sa sjedištem u istom mjestu. Po

završetku radova preduzetnik kaže tužiocu da mu neće naplatiti radove, obzirom da je intervencija bila neznatna i da trenutno ionako nije sezona radova i nema posla. Tužilac pristaje na to da radovi budu besplatni, obzirom da se radilo o zaista maloj intervenciji. Nekoliko mjeseci kasnije protiv šefa iste građevinske firme podnesena je krivična prijava zbog nesreće na radu, koja se dogodila jednom od njegovih zaposlenika, a predmet je proslijeđen tužiocu A koji procijeni: da nema osnova za krivično gonjenje, te odluči da obustavi postupak. Oštećeni, koji je učestvovao u građevinskim radovima kod tužioca A, izjavi žalbu na takvu odluku, jer smatra da se radi o posljedici odnosa koje tužilac ima s njegovim poslodavcem.

Diskusija

4.8 Princip 5. : *STRUČNOST I ODGOVORNOST PREMA POSLU*

Stručnost i odgovornost su preduslovi za adekvatno obavljanje sudijske / tužilačke dužnosti.

KVES Mišljenje broj 3.

„Povjerenje u pravosuđe i njegovo poštovanje od strane građanstva predstavljaju garancije za dejstva pravosudnog sistema: razumljivo, na ponašanje sudija u njihovim profesionalnim aktivnostima se gleda od strane građanstva kao na osnovnu vrijednost za kredibilitet sudova.“ (22.)

„Sudije moraju obavljati svoju funkciju vrijedno i uz razumnu ažurnost. Sudije bi trebali paziti da ispunjavaju i biti sposobni za ispunjavanje, svojih obaveza iz člana 6.1 Evropske konvencije o ljudskim pravima, u smislu donošenja presude u razumnom vremenskom roku“. (26.)

Etički kodeksi BiH izričito propisuju da :

- su za sudiju / tužioca, profesionalne dužnosti važnije su od svih drugih aktivnosti,
- je sudija /tužilac dužan redovno unapređivati svoje profesionalno znanje, vještine i lične kvalitete,
- sudija /tužilac mora biti informisan o relevantnim razvojjima međunarodnog prava,
- će sudija /tužilac obavljati sve dužnosti na efikasan i zakonit način i u razumnom vremenskom roku.
- će sudija /tužilac obavljati funkciju strpljivo, dostojanstveno i korektno prema učesnicima u postupku, pravnicima, svjedocima i drugim licima sa kojima se sreće u obavljanju svoje službene dužnosti.
- će sudija/tužilac redovno pohađati edukaciju o pravosudnoj etici i integritetu.

Dužnost stručnosti i odgovornosti u radu sastoji se od profesionalne obaveze pravovremenog obrađivanja svih predmeta koji su dodijeljeni sudiji / tužiocu, ne samo u interesu građana, već i u

interesu same institucije. Glavne manifestacije kršenja te obveze su zastoji u obradi predmeta, izostanci s posla, nestručnost ili nemar, što je Zakonom o VSTS predviđeno kao disciplinski prekršaj i zbog kojeg je i izrečen najveći broj disciplinskih mjera.

Primjeri iz prakse:

Vrhovni sud Francuske 8. februar 2001.: *“U pogledu gomilanja velikih zaostataka u radu na predmetima koji su mu dodijeljeni, nedonošenja odluka u propisanom roku, odgađanja ročišta bez prethodnog obavještanja stranaka, formaliziranja donesenih odluka sa zakašnjenjem, ovaj sud je procijenio da takav nedostatak stroge tačnosti u organizaciji rada nanosi udarac ugledu pravde u području pravosuđa i predstavlja kršenje dužnosti sudijskog položaja.”*

Disciplinska komisija za državno tužilaštvo Hrvatske, 25. mart 1994.: ako zamjenik državnog tužioca nije u razumnom roku obavio sve što je potrebno za nesmetano daljnje odvijanje brojnih postupaka koji su mu dodijeljeni to predstavlja *“ozbiljnu nestručnost i stalnu profesionalnu nesposobnost”*.

Odluka Prvostepene disciplinske komisije VSTV od 24.08.2007. godine:

“... svi počinjeni prekršaji su u domenu neispravnog ponašanja, neprimjerenih kontakata i davanja zabranjenih komentara, što sve ukazuje na neodmjerenu u postupanju tuženog i ponašanju izvan etičkog kodeksa, da se prekršaj upornog i neopravdanog kršenja pravila postupka odnosi na odlaganje ročišta mimo zakonskih osnova za odlaganje (uglavnom sa očitom namjerom davanja vremena strankama da mirno riješe spor)... pa komisija nalazi da je stupanj disciplinske odgovornosti na niskom nivou.... te da tuženom treba izreći sankciju kojom se upozorava na potrebu promjene svog ponašanja prema strankama i na dosljednu primjenu pravila ponašanja sadržanih u etičkom kodeksu za sudije”

Odluka Prvostepene disciplinske komisije VSTV od 2.10.2015. godine:

„Učinjenim disciplinskim prekršajem, odnosno neslanjem tužbe tuženoj strani i zainteresiranim licima na odgovor tužena je onemogućila tuženoj strani i zainteresiranim licima da učestvuju u sudskom postupku koji se direktno tiče njihovih prava i interesa te je očigledno povrijedila načelo obostranog saslušanja stranaka, (načelo kontradiktornosti), kao jedno od temeljnih procesnih načela kojima se obezbjeđuje jednakost stranaka u postupku i pravo na pravično suđenje, ...“

Odluka Prvostepene disciplinske komisije VSTV od 31.3.2014. godine:

„Odgovornost sudije ogleda se naročito pri donošenju odluka, što podrazumijeva, temeljitost, odlučnost, ažurnost i sprečavanje zloupotrebe procesnih prava, jednom rječju težnju nepristrasnoj i pravednoj primjeni zakona. Proces donošenja i izrada odluka je težak posao i zahtijeva odgovarajuće vrijeme, ali ovaj proces treba da bude završen u razumnom roku, što zavisi kako od hitnosti predmeta tako i od drugih posebnih okolnosti. Posebne okolnosti podrazumijevaju, na primjer: bolest, opravdano odsustvo s posla, složenost predmeta, neuobičajeno veliki obimposla ili druge okolnosti koje onemogućavaju pravovremeno donošenje odluka, što u ovakvoj konkretnoj situaciji nije bio slučaj. Ovo iz razloga, jer je tuženi svojim višegodišnjim nepostupanjem, bez opravdanih okolnosti, propustio pismeno izraditi presude u roku koji je propisan važećim odredbama Zakona o krivičnom postupku,...“

Za razmišljanje:

1. MX, sudija, u diskoteci upoznaje divnu djevojku Y, s kojom počinje da se zabavlja. Uskoro saznaje da je mlađi brat gđice Y narkoman i da je obuhvaćen istragom o trgovini drogom. MX se raspituje kod tužioca, procjenjuje da je uloga brata Y neznatna i sredi da mu se predmet dodijeli u rad.

Više nedjelja mu je pokvaren štampač, pa MX prihvata ponudu jednog trgovca kompjuterske opreme, s kojim dva puta nedjeljno pjeva u horu, da mu velikodušno iznajmi uređaj boljih karakteristika.

Y je dobila posao u nekoj novinskoj kući, pa MX besplatno dobiva dnevne novine. Y upoznaje kolege s posla sa svojim mlađićem MX. Među njima je jedan koji je posebno specijalizovan za sudske hronike, te zatraži od MX da mu da intervju o funkcionisanju njegove službe. Posebno ga ispituje o predmetu u kojem je zatvaranje jedne osobe potreslo građane, te traži njegovo mišljenje o mogućem oslobađanju. MX odgovori da će sigurno dati svoje mišljenje o ovom slučaju, ali da ništa ne može reći ranije.

MX-ov mlađi brat je stradao u saobraćajnoj nesreći koju je prouzrokovao vozač pod dejstvom alkohola. MX je aktivan član udruženja žrtava saobraćajnih nesreća. Učestvuje aktivno na svim sjednicama, gdje zagovara najveću strogost u primjeni sankcija protiv delinkvenata na cesti, posebno protiv onih koji voze pod dejstvom alkohola. Tokom jednog ročišta, kao sudija, MX se obratio optuženom za prekršaj nastao zbog vožnje pod uticajem alkohola riječima «s takvom facom mi se ne čini da niste često trijezni».

Nakon nekoliko nedjelja odsutnosti s posla zbog bolesti, MX se vraća na posao, svjestan da ga čeka mnogo predmeta. On odlučno pristupi radu na novim predmetima, starije predmet rasporedi za postupanje naknadno, obzirom da su oni već dugo u postupku i spadaju u kategoriju “nerješivih gorogana”.

5 MORALNE OBAVEZE I MOGUĆNOSTI KADA NE POSTOJI ZAKON

Primjer za razmišljanje i raspravu:

MX je podnio tužbu za naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode u periodu od 12.01.1996.-12.04.1996. godine. Istraga je obustavljena, a po njegovom zahtjevu za naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode Ministarstvo pravde FBiH ga upućuje da zaštitu potraži u sudskom sporu pred opštinskim sudom, uz obrazloženje da su u periodu dok je bio u pritvoru bile van snage odredbe ZKP-a o pravu na naknadu zbog neosnovanog pritvora. Zaista, Uredbom o izmjenama i dopunama ZKP R BiH iz 1993. godine, članom 13., izričito je propisano da se od dana stupanja na snagu Uredbe odredbe o pravu na naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode neće primjenjivati. Novi ZKP, koji ponovo uvodi ovo pravo je stupio na snagu 1998. godine.

Sud je utvrdio da su svi navodi tužbe tačni, to ni tužena ne osporava, ali se poziva na nedostatak pravnog osnova. Ukazuje na sudsku praksu i dostavlja presude Vrhovnog suda FBiH kojim su zahtjevi iz sličnog činjeničnog osnova odbijeni pozivom na citiranu odredbu.

Koje su dileme postavljene pred sudiju?

Kako riješiti slučaj kod činjenice da su u spornom periodu odredbe o pravu na naknadu štete bile stavljene van snage?

Diskusija.

Problemi i pitanja

6 DISCIPLINSKI POSTUPAK

Svoj stav o disciplinskoj odgovornosti sudija KVES daje kroz zaključke br.77 koji glase:

- i) u svakoj zemlji, statut ili osnovna povelja primjenjiva na sudije treba definisati određenim terminima, koliko je moguće, prekršaje koji mogu povlačiti disciplinske sankcije, kao i procedure koje treba slijediti;
- ii) što se tiče uvođenja disciplinskog postupka, zemlje trebaju predvidjeti uvođenje posebnog tijela ili osobe, koja bi bila odgovorna za primanje žalbi i dobijanje stanja tog slučaja od sudije o kojem se radi, i za donošenje odluke o tome da li postoje dovoljne osnove za preduzimanje određene disciplinske radnje protiv tog sudije;
- iii) sve disciplinske postupke treba određivati nezavisni organ vlasti ili tribunal, koji primjenjuje proceduru koja garantuje puno pravo na odbranu;
 - iv) kada takav organ vlasti ili tribunal nije sud, onda njegove članove treba imenovati nezavisni organ vlasti (sa značajnim brojem sudija članova, koje su demokratski izabrale druge sudije), što KVES zagovara u stavu 46. svog Mišljenja br. 1 (2001.);
- v) aranžmani koji se odnose na disciplinske postupke u svakoj zemlji trebaju biti takvi da omogućue žalbu od prvog disciplinskog tijela (bez obzira da li je ono samo organ vlasti, tribunal ili sud) sudu;

Sankcije koje su na raspolaganju takvom organu vlasti u slučaju dokazanog neadekvatnog ponašanja treba definisati statut ili osnovni zakon sudija određenim terminima, koliko je moguće, i trebaju se primjenjivati proporcionalno.

Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH, svojim odredbama od 54. do 89. propisuje pravila disciplinskog postupka, a uvodnom odredbom određuje disciplinsku odgovornost nosilaca pravosudne funkcije, za zakonom propisane disciplinske prekršaje koje su učinili s umišljajem ili iz nehata. Disciplinski postupak putem svojih disciplinskih organa vodi Vijeće.

Prekršaji predstavljaju razradu, preciziranje i konkretizovanje ponašanja koja u osnovi sadrže povrede propisanih etičkih principa, posebnim članom (56) su propisani disciplinski prekršaji sudija, a članom 57 tužilaca, s tim da tačka 23. oba člana propisuje odgovornost za *“ bilo kakvo drugo ponašanje koje predstavlja ozbiljno kršenje službene dužnosti ili dovodi u pitanje povjerenje javnosti u nepristrasnost i kredibilitet sudstva “*.

Zakon daje niz disciplinskih mjera od pismene opomene koja se javno ne objavljuje, preko javne opomene, smanjenja plate, privremenog ili trajnog upućivanja u drugi sud ili tužilaštvo, premještanje s mjesta predsjednika odnosno glavnog tužioca na mjesto sudije ili tužioca, do razrješenja od dužnosti. Vijeće može odrediti i posebnu mjeru: da sudija ili tužilac učestvuje u programima rehabilitacije, savjetovanju ili stručnom usavršavanju. Nakon što je sudija ili tužilac razriješen dužnosti u disciplinskom postupku, on ne može biti ponovno imenovan za nosioca pravosudne funkcije.

Članom 59 propisani su elementi za izricenje pojedinih disciplinskih mjera. Vijeće cijeni i broj i težinu učinjenih prekršaja, stepen odgovornosti, okolnosti pod kojim je prekršaj učinjen i sve druge okolnosti kojem mogu biti od uticaja na odluku o vrsti i težini mjere⁵⁶ Tokom 2016. godine Vijeće je usvojilo i Smjenice za određivanje i izricanje disciplinskih mjera u disciplinskim

⁵⁶ član 59.(2) Disciplinska mjera razrješenja od dužnosti određuje se samo u predmetima u kojim je utvrđen ozbiljan disciplinski prekršaj, a iz težine prekršaja je jasno da je prekršilac nepodoban ili nedostojan da dalje vrši dužnost.

postupcima VSTV-a koje dodatno razrađuju principe iz člana 59. Zakona te za svrhu imaju ujednačavanje politike disciplinskog sankcionisanja, odnosno u svrhu osiguranja pravičnosti i dosljednosti pri disciplinskom sankcionisanju nosilaca pravosudnih funkcija.

Disciplinski postupak pokreće se na prijedlog disciplinskog tužioca. U sastavu VSTV formirana je Kancelarija disciplinskog tužioca koja “vrši dužnost tužioca u vezi sa navodima koji se tiču povreda dužnosti sudije ili tužioca, u skladu sa ovim zakonom i Poslovníkom o radu Vijeća”. Disciplinski tužilac “postupa po pritužbama ili na vlastitu inicijativu i odgovoran je za procjenu pravne valjanosti pritužbi, istraživanje navoda protiv sudija ili tužilaca o povredi dužnosti, te za pokretanje disciplinskog postupka i zastupanje predmeta disciplinskih prekršaja pred disciplinskim komisijama Vijeća” (član 64). Disciplinski postupak odvija se u tri stepena, putem prvostepene i drugostepene disciplinske komisije i Vijeća kao cjeline, koji postupak vode po pravilima parničnog postupka, uz poštovanje svih principa koja omogućavaju da se sudija/tužilac protiv koga je postupak pokrenut može u potpunosti izjasniti i otkloniti od sebe optužbu ukoliko ona nije osnovana, prije svega:

- ima pravo da na propisan način bude upoznat sa navodima o disciplinskom prekršaju i dokazima koji ukazuju na te navode,
- pravo da odgovor da u pismenoj formi ili usmeno na zapisnik;
- pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnom i nepristrasnom, zakonom ustanovljenom komisijom,
- pravo da ne daje odgovor na pitanja koja bi ga mogla izložiti krivičnom gonjenju i pravo da prisustvuje na svakoj raspravi, te da se brani od optužbi uz pomoć branioca po svom izboru;
- pravo da odluke budu javno objavljene i/ili na neki način dostupne javnosti,
- mediji i javnost mogu biti isključeni tokom cijele rasprave ili tokom dijela rasprave u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti, omogućiti okrivljenom pristup sudu, da iznese odbranu, da predloži i provede dokaze, da ima pravo žalbe.

Tročlanu prvostepenu disciplinsku komisiju čine većinom sudije ili tužioci, zavisno od toga da li je postupak pokrenut protiv sudije ili tužioca. Kod formiranja drugostepene komisije mora se poštovati pravilo da ne smije kao član učestvovati osoba koja je učestvovala u prethodnoj fazi. Protiv odluke drugostepene komisije dozvoljena je žalba Vijeću u cjelini, ali samo u pogledu izrečene disciplinske mjere.⁵⁷

Da bi se ispoštovao zahtjev da se svaka odluka donesena u disciplinskom postupku mora preispitati pred sudom, propisana je i mogućnost da se protiv odluke Vijeća kojom je izrečena disciplinska mjera razrješenja od dužnosti, može izjaviti žalba o kojoj rješava Sud Bosne i Hercegovine. Ta žalba se u suštini može izjaviti iz revizijskih razloga.

Zakon o VSTV propisuje i mogućnost zaključenja sporazuma o zajedničkoj saglasnosti članom 69., koji predstavlja način “mirnog rješenja spora”. Sporazum se zaključuje između disciplinskog tužioca i sudije/tužiocac, a podnosi se predsjedniku Vijeća, koji formira disciplinsku komisiju za razmatranje sporazuma. Komisija može prihvatiti sporazum i u tom slučaju nije dozvoljena žalba. U suprotnom, disciplinski tužilac može u roku od 90 dana pokrenuti disciplinski postupak.

Zakon propisuje i rokove zastare za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka te daje mogućnost produženja roka vođenja disciplinskog postupka nakon što je podignuta disciplinska

⁵⁷ član 60. Ako Vijeće ne potvrdi mjeru razrješenja, Vijeće može izreći drugu mjeru predviđenu ovim zakonom.

tužba u opravdanim slučajevima, ali ne precizira “opravdane razloge”. O produženju roka odlučuje Vijeće u svakom konkretnom slučaju.

Zakonom se propisuje povjerljivost i tajnost disciplinske istrage. Prema posebnim pravilima disciplinskog postupka se primjenjuje institut privremenog udaljenja sudije/tužioca od vršenja dužnosti. Obavezno privremeno udaljenje je predviđeno jedino u slučaju određivanja pritvora sudiji/tužiocu, a diskreciono privremeno udaljenje je predviđeno za slučajeve: a) pokretanja istrage protiv sudije/tužioca; b) podizanja optužnice; c) pokretanja postupka razrješenja u disciplinskom postupku; d) u slučaju kada Vijeće utvrdi da se disciplinska odgovornost sudije/tužioca ne može utvrditi na pravi način bez udaljavanja sudije/tužioca i e) u slučaju kada je vršenje službene dužnosti otežano zbog mentalnog, emocionalnog ili fizičkog stanja sudije/tužioca.

Pitanja i diskusija: Pripremiti disciplinske odluke sa različitim mjerama izrečenim zbog prekršaja iz člana 56. ili člana 57. Zakona o VSTV, rad po grupama o opravdanosti izrečenih mjera, obrazloženju, postupku.

PODMODUL IV- RAVNOPRAVNOST POLOVA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA BiH

Uvod

1 JEDNAKOST KAO PRINCIP I KAO PRAVO

Nema sumnje da je jednakost komponenta pravde, isto kao nezavisnost i nepristrasnost. Sve tri komponente zahtijevaju da sudije pri odlučivanju uzmu u obzir društveni kontekst činjenica i zakona, obzirom da se ljudi ne mogu posmatrati van određenog konteksta, kani

zakon... u namjeri da sprovede pravdu jer su ljudi sadržajni kao i pravo...bez društvenog konteksta nema ni pravde. (Nationalni sudski institut, Claire L'Heureux-Dubé : "Social Context Education")

I pored navedenog, u svijetu su i dalje evidentne generalizacije o rodu koje predstavljaju rodne stereotipe koji se primjenjuju na muškarce ili žene. Oni predstavljaju stanovišta o tome koje karakteristike bi muškarci ili žene trebali posjedovati i koje bi uloge trebali obavljati. Često se pojam roda i spola uzimaju kao sinonimi, iako se radi o dva različita pojma. Spol se odnosi na biološko ili fizičko prisustvo spolnih i reproduktivnih organa prema kojima se razlikuju muški i ženski spol. Spol je nepromjenjiva determinanta. Rod se pak odnosi na društvene karakteristike, uloge, ponašanje i attribute koji se pripisuju muškarcima i ženama u datom društvenom-kulturološkom kontekstu. Rod nije prirodna činjenica, već se oblikuje u datom kulturološkom okruženju. Stoga je rod promjenjiva determinanta.

Rod utiče na uloge koje se prepisuju ženama i muškarcima i u zavisnosti od toga kako shvatamo njihove uloge u društvu, formiramo određena misljenja ili pretpostavke o tome kako bi se isti trebali ponasati. Tada govorimo o rodnim stereotipima. Rodni stereotipi često mogu da dovedu do uskraćivanja ili ograničavanja prava, i tada se ulazi u sferu nejednakog postupanja. U zavisnosti od obilježja zbog kojeg je preduzet akt nejednakog postupanja, učinjena diskriminacija može biti prema polu ili rodu.

Prema posljednjim zvaničnim svjetskim istraživanjima i dalje je evidentno da su žene u daleko većoj mjeri diskriminirane. To naravno ne znači da ne postoji diskriminacija i prema muškarcima, ali kako nase rodne uloge utiču na odnose moći između žena i muškaraca, gdje proizilazi da su muškarci skoro uvijek na moćnijem položaju, to neravnopravnost u smislu rodno -zasnovanog uznemiravanja daleko češće čine muškarci nad ženama, ili pak muškarci nad muškarcima.

U posljednjih par godina posebno je prepoznata problematika seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja zbog čega se, kako na svjetskom tako i na domaćem nivou, pristupilo

ozbiljnom rješavanju navedenog problema. Rodno i seksualno uznemiravanje je senzitivna problematika budući da se još uvijek nastoji „probuditi“ svijest o negativnim posljedicama koja ovakva ponašanja izazivaju. Tome doprinosi i činjenica da, iako je seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje česta pojava, ista nije shvaćena kao problem već prihvatljiv društveno kulturološki standard. Na koncu, neprijavljivanje počinitelja/uznemirivača/ica koje vrši diskriminatorski akt, rezultira nedostatkom tačnih podataka o ovakvim nedozvoljenim postupanjima, a posebno pokretanja zakonom propisanih postupaka te donošenje odgovarajućih sudskih odluka.

U kontekstu spomenutog, valja posebno napomenuti da je jednakost kao etički princip predviđen Etičkim kodeksima sudija i tužilaca BIH. Radi se o principu koji predstavlja izvorno ljudsko pravo na pristup svim mogućnostima i svim rizicima koji se postavljaju pred ljudsku zajednicu pod istim uslovima pod kojim pristupaju ostali ljudi, pojedinci, poznati i nepoznati, bogati ili siromašni, bez obzira odakle potiču, kako izgledaju ili kakvog su porijekla. Jednakost je kao opšte načelo predviđeno i najvažnijim međunarodnim dokumentima koja promovišu ljudska prava i zabranjuju diskriminaciju po “nebitnim osnovima”. Ne može se govoriti da je neki od uzroka diskriminacije više ili manje značajan, jer svaki za sebe predstavlja povredu prava, ali se povreda prava po osnovu pola može lakše prepoznati, pod uslovom da postoji svijest o tome da su muškarci i žene jednaki u pravima.

O svijesti žena o svijetu jednakih, Tatjana Klimenkova iz Centra za ženske studije, Beograd, u tekstu: “Žena kao kulturni fenomen”) iznosi:

“Osim toga, čak i onda kada postojeći pravni okvir nudi ravnopravnu perspektivu polova kroz univerzalne norme i standarde, žene još uvijek nemaju dovoljno snage suprotstaviti se patrijarhalnim kulturološkim normama i običajima koje i ženu situiraju kao drugost u odnosu na muškarca, koji je bio i još je uvijek norma prema kojoj se sve ravna “

Mary Woolstonecraft je divno polemicala prije 200 godina sa teoretičarima liberalne filozofije Ž.Ž. Rusoom i J. Lokom, o inferiornosti ženskoj prirodi u odnosu na muškarca. Ta polemika je ostala nepoznanica široj javnosti sve dok ih feministička kritika nije afirmisala sredinom 20. vijeka. Danas izaziva pažnju mislima poput ovih: *“Ljudi se svugdje pokoravaju ugnjetavanju, iako treba samo da se usprave da bi zbacili jaram: međutim umjesto da potvrde svoje prirodno pravo, oni ćutke ližu prašinu i kažu: “jedimo I pijmo, jer sutra ćemo umrijeti”. Žene, tvrdim po analogiji, ponižava sklonost ka trenutnom uživanju i na kraju preziru slobodu jer nemaju dovoljno kreposti da bi se borile da je steknu.” (“Odbrana prava žene”)*

Dakle, iako je jasno da se pravna i demokratska misao današnjice zalaže za univerzalna ljudska prava koje daju jednake mogućnosti za sve, ostaje potreba da se i dalje govori o ženskim ljudskim pravima, jer je u stvarnosti prisutna razlika u tretmanu muškaraca i žena, i danas se u većini zemalja ista pravila različito primjenjuju na muškarce i žene.

Evropski sud u slučaju Burghartz protiv Švajcarske iz 1994. godine (serija A broj 280-B stav 27) navodi:

Napredak u jednakosti polova je danas primarni cilj u državama članicama Savjeta Evrope: ovo znači da moraju biti izneseni veoma značajni razlozi prije nego što razlika u postupanju zasnovana jedino na osnovu pola, može biti smatrana da je u skladu sa Evropskom konvencijom. (isto i u slučaju Schuler-Zraggen protiv Švajcarske od 24.juna 1998. godine, serija A, broj 263, strane 21-22, stav 67)

Ravnopravnost polova je, dakle, pitanje koje se proteže kroz svaki segment društvenog i pravnog života, pa je nemoguće obraditi bilo koji program ili provesti obuku o pitanjima primjene pravnih znanja i sticanja pravnih vještina, ukoliko se ne dotakne princip ravnopravnosti polova. Zbog toga je ovo pitanje koje će se protezati kroz sve module, a model V ovog Programa početne obuke u cjelosti je i sveobuhvatno posvećen ravnopravnosti polova.

2 JEDNAKOST POLOVA U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

Međunarodna dokumenata koja su promovisala princip ravnopravnosti polova, pojavljuju se nakon Prvog svjetskog rata i osnivanja Društva naroda, kada se traže instrumenti za izbjegavanje besmisla ratovanja, kada se promoviše ideja jednakosti naroda i jedinki, ali i zabrane diskriminacije po „nebitnim osnovama”, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, socijalno porijeklo i dr. Ipak, najznačajniji dokumenti su doneseni nakon Drugog svjetskog rata u pokušaju da se preventivno djeluje na svijest pojedinca i društva, naroda i ljudske zajednice u cjelini.

Najvažniji međunarodni izvori, sa stanovišta principa ravnopravnosti polova, su:

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
2. Konvencija o političkim pravima žena
3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.
4. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena / CEDAW/
5. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
6. Deklaracija o zabrani nasilja nad ženama

2.1 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je donesena 1948. godine pod okriljem Ujedinjenih nacija i predstavlja najadekvatniji okvir osnovnih prava i sloboda, u kojem je po prvi put javno proglašen princip ravnopravnosti polova na međunarodnom nivou. U preambuli Deklaracije jasno se ističe:

„Pošto su narodi Ujedinjenih nacija ponovo proglasili svoju vjeru u osnovna prava čovjeka i vrijednosti čovjekove ličnosti i ravnopravnost muškarca i žene i pošto su odlučili da podstiču društveni napredak i poboljšanje uslova života i većoj slobodi“.

Pitanje ravnopravnosti naglašeno je i članovima 1., 2. i 7. u kojim se izričito naglašava uživanje jednakih prava nezavisno od rase, boje, jezika, pola, vjere ili društvenog porijekla. Vodio se računa i na rodnu osjetljivost jezika, pa se umjesto engleske riječi *men*, kojim se označava *čovjek*, odnosno *muškarac*, koristi pojam *ljudi* odnosno *human beings*, obzirom da taj pojam obuhvata podjednako i muškarce i žene.

Vrlo brzo je postalo jasno da terminološke promjene neće dovesti do promjene u svijesti ljudi, pa su usvojene deklaracije, povelje, konvencije i protokoli kojima se garantuju ljudska prava žena.

2.2 Konvencija o političkim pravima žena

U periodu nakon Drugog svjetskog rata je u odnosu na „ženska prava“ vladala posebna klima. Intenzivno se radilo na priznanju prava glasa ženama, koje do tada nije bilo priznato u većini zemalja. Kako su građanska i politička prava, poznata još i kao ljudska prava prve generacije, smatrana najvažnijim pravima koje treba regulisati na međunarodnom nivou u ukupnom sistemu ljudskih prava, onda je i instrumentarij ženskih prava trebalo usmjeriti u tom pravcu. U takvom ambijentu je 1952. godine usvojena *Konvencija o političkim pravima žena* u kojoj je opšti pojam „svako“ zamijenjen pojmom „žena“, a dodatno su osnažena prava proklamovana u Deklaraciji. Konvencija je potvrdila da žene imaju pravo glasa i da mogu da budu birane i obavljaju sve javne funkcije kao i muškarci. U tom periodu su donesene i **Konvencija o jednakim platama broj 100** donesena 1951. godine i **Konvencija o diskriminaciji kod zapošljavanja i izbora zanimanja broj 111** donesena 1958. godine, koja u članu 2. obavezuje članove MOR-a (Međunarodne organizacije rada osnovane 1919. godine) da preduzmu mjere koje će promovisati jednak tretman svih kod zapošljavanja i izbora zanimanja.

2.3 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. (1966)

Odredbe ovog pakta na vrlo jasan način članovima 1. i 2. regulišu ravnopravan status ljudi bez obzira na „nebitne okolnosti“ poput rase, boje, pola, vjere, društvenog statusa, dok se članom 3. obavezuju države potpisnice da preduzmu sve mjere da obezbijede jednak pristup i uživanje građanskih i političkih prava i muškarcima i ženama.

Prvim protokolom uz Pakt je uspostavljen Komitet za ljudska prava, kao instrument kontrole i nadzora zagarantovanih prava u Paktu. Ovaj Komitet nema ovlaštenja suda, ne može da naređuje, ali u postupku po žalbama u odlukama Komiteta se upućuju države na poštovanje odredbi ugovora koji su same potpisale i prihvatile.

Pod okriljem UN-a održane su četiri svjetske konferencije o ženama u Meksiku, Kopenhagenu, Najrobiju i Pekingu, ženska ljudska prava zadobila punu afirmaciju i priznanje kao integralni dio ljudskih prava. Poseban značaj ima Bečka deklaracija (1993)

:

Ravnopravno učešće žena u političkom, građanskom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou i eliminacija svih oblika diskriminacije temeljene na polu su prioritetni ciljevi međunarodne zajednice.

2.4 Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena / CEDAW/

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena je jedan od najznačajnijih dokumenata za ostvarivanje „ženskih ljudskih prava“, jer u duhu Povelje UN-a promovira univerzalna ljudska prava i posebno ravnopravnost muškaraca i žena. Opcioni Protokol je usvojen 1999. godine, stupio je na snagu 2000. godine, od kada postoji mogućnost da se podnose individualne predstavke CEDAW komitetu. Države potpisnici Konvencije su obavezne da svake 4. godine sačine izvještaj Komitetu.

2.5 Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i sloboda već članom 1. potvrđuje da svi potpisnici „visoke strane ugovornice“ jamče svim osobama pod njihovom jurisdikcijom prava i slobode utvrđene u dijelu I Konvencije. Prava i slobode su taksativno pobrojane, garantuju se svim licima, a dalje, na vrlo jasan način članom 14. zabranjuju se sve vrste diskriminacije: „Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj konvenciji priznaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je pol, rasa, boja kože, jezik religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini rođenju ili druge okolnosti“. Dakle, radi se o „neograničenoj“ zabrani diskriminacije, obzirom da okolnosti pod kojim može doći do diskriminacije nisu ograničene, nego upravo obrnuto, ostavlja se prostor za „druge okolnosti“.

2.6 Deklaracija o zabrani nasilja nad ženama

Deklaracija o zabrani nasilja nad ženama usvojena je 1993. godine, a države se obavezuju da preduzmu sve potrebne mjere u cilju zaštite žena od nasilja u porodici, što uključuje donošenje adekvatne zakonske regulative, usklađivanje sa ostalim zakonima u državi, promocija u javnosti.

3 UGRAĐENOST MEĐUNARODNIH DOKUMENATA U BIH PRAVNI SISTEM

3.1 Domaći pravni okvir, s posebnim osvrtom na Ustav BiH:

- *Ustav BiH, RS, Federacije i kantona*
- *Zakon o ravnopravnosti polova BiH*
- *Zakon o zabrani diskriminacije BiH*
- *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici entiteta*
- *Zakoni o radu BiH, RS i Federacije*
- *Zakoni o sudovima entiteta*
- *Porodični zakoni entiteta*
- *Kodeksi ponašanja sudija i tužilaca*
- *Izjave renomiranih pravnika*

Ustav Bosne i Hercegovine već u preambuli potvrđuje posvećenost naroda BiH ciljevima i načelima Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Povelji UN, Međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Deklaraciji o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava.

Ustav sadrži jasne antidiskriminatorske odredbe, u članu 2 (4) propisuje:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili međunarodnim sporazumima iz Aneksa 1 Ustava, obezbjeđeno je svim licima u BiH bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja, vjera, jezik, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnim manjinama ili neki drugi status“.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa svojim protokolima, se na osnovu člana 2. stav 2. Ustava BiH direktno primjenjuje u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine i ima prioritet nad svim ostalim zakonima.

Dodatni sporazum o ljudskim pravima, koji čini Aneks 1 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH, taksativno nabraja 15 međunarodnih akata koji će se primjenjivati u BiH, bez obzira na okolnost da li je BiH kao država, odnosno njen prednik, već pristupila tim ugovorima ili ne. Osim Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima iz 1966 godine sa Opcionim protokolima iz 1966. i 1989.godine i Međunarodnog ugovora o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, tu su i akti koji se bave prvenstveno zaštitom prava žena: Konvencija o državljanstvu udatih žena iz 1957.godine i Međunarodna konvencija o eliminaciji svih vrsta diskriminacije žena iz 1979. Član 2. tačka 2. uvodi prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno u pravni sistem BiH. Anex 1 sadrži pregled međunarodnih konvencija i ugovora koji se takođe primjenjuju u BiH, što ukazuje na težnju da se principi proklamovani tim aktima zaštite i Ustavom BiH.

4 PRIMJENA RAVNOPRAVNOSTI POLOVA U BIH PRAVOSUDNOM SISTEMU

U posljednjoj deceniji su, osim promjena u krivičnim zakonima u vidu uvođenja novih krivičnih dijela koja direktno pružaju zaštitu od nasilja, u Bosni i Hercegovini doneseni Zakon o zaštiti od nasilja, te Zakon o ravnopravnosti polova i Zakon o zabrani diskriminacije koji pružaju zaštitu osobama koje smatraju da su diskriminirane po osnovu pola.

Zakon o ravnopravnosti polova BiH je donesen 2003. godine, a čini se da je bitno naglasiti da ovaj zakon, po prvi put, daje pojam diskriminacije, te definiše šta se podrazumijeva pod diskriminacijom na osnovu pola, obrazovanja, rade i zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta i kulture, javnog života i medija, zabrane nasilja, naknade štete. Ovim zakonom se garantuju jedanke mogućnosti građanima i u javnoj i u privatnoj sferi života, te spriječava direktna i indirektna diskriminacija na osnovu pola, u pobrojanim djelatnostima, a članom 17. je izričito zabranjen svaki oblik nasilja u privatnom i javnom životu po osnovu pola.

Zakon o ravnopravnosti polova BiH sporo i teško ulazi u sudsku praksu. Od donošenja do sredine 2006. godine, nije zabilježen nijedan slučaj sudske primjene ovog zakona. Nakon toga se pojavilo par slučajeva optužbi zbog ponašanja inkriminiranih ovim zakonom, ali je postalo jasno da postoji velika nedoumica i oko toga koji sudovi su uopšte nadležni da postupaju po ovom zakonu. Prema jednom mišljenju, koje je i većinsko, jedino je Sud BiH nadležan da postupa po ovom zakonu, dok je drugo stanovište da opštinska ili entitetska nadležnost sudova ne može i ne smije biti prepreka u primjeni bilo kog zakona na nivou države, pa tako ni Zakona o ravnopravnosti polova. Član 19. Zakona o ravnopravnosti polova jasno kaže da "svako kome je povrijeđeno pravo osigurano ovim zakonom može pokrenuti odgovarajući postupak pred nadležnim sudom", ali nema određenja koji je to nadležan sud. Tako je jednu presudu donio Opštinski sud u Kalesiji za krivično djelo iz člana 27. u vezi sa članom 4. Zakona o ravnopravnosti polova, drugu je donio Opštinski sud u Sarajevu, dok je treću sredinom novembra 2008.godine donio Sud Bosne i Hercegovine.

Drugo pitanje ili problem u primjeni pokazao se kao mogućnost kvalifikacije određenog ponašanja po krivičnom zakonu kao krivičnog djela, ali i kao krivičnog djela po članu 27. u vezi sa članom 4. Zakona o ravnopravnosti polova. Da li zbog navike, nepoznavanja novog zakona ili iz nekih drugih razloga, ali tužiocima se odlučuju za optužbu za djelo propisano krivičnim zakonima, a ne Zakonom o ravnopravnosti polova. Nadalje, i u drugim slučajevima povreda prava koje se može podvesti pod povredu propisanu Zakonom o ravnopravnosti polova, prema podacima nevladinih organizacija, rijetko se i stidljivo pomene ta mogućnost, nego se pokušava koristiti zaštita propisana odredbama Zakona o radu, Zakona o obligacionim odnosima. Povrede prava po osnovu pola su, čini se, najčešće u oblasti zapošljavanja. Ipak, tu vrstu diskriminacije je najteže i dokazati, pa oštećeni ni ne pokušavaju ostvariti zaštitu koristeći ovlaštenja iz „rodnog zakona“.

Žrtve diskriminacije, čini se, sami sebe doživljavaju kao marginalizovanu grupu, nezaštićenu i prepuštenu na milost i nemilost moćnicima, upravo iz razloga što se ne provodi Zakon o ravnopravnosti polova, što smatraju da nema adekvatne sudske zaštite zbog diskriminacije u oblastima zapošljavanja, socijalne zaštite, obrazovanja, javnog života...koja se nudi ovim zakonom. Za očekivati je da će provedeni sudski postupci stimulisati i druge da iskoriste pravnu zaštitu omogućenu ovim zakonom, a time bi i pravna država na kojoj insistiramo dobila dodatni legitimitet.

Ravnopravnost spolova, kao jedan od temeljnih ljudskih principa, između ostalog, podrazumijeva zabranu ponašanja koja nose epitet seksualnog i rodnog uznemiravanja. Seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje kod nas je prvi put prepoznato i regulisano 2003. godine donošenjem Zakona o ravnopravnosti polova⁵⁸, koji je naknadno revidiran 2009.godine⁵⁹, a kasnije Zakonom o zabrani diskriminacije. Pored ovih zakona, tu su svakako i Zakoni o radu (entitetski, Zakon o radu u institucijama BiH) koji posebnim odredbama regulišu materiju zabrane diskriminacije i nejednakog postupanja u odnosu na pol/rod. Međutim, uprkos zakonskoj regulativi i poslednjim podacima iz Evropske unije, seksualnom uznemiravanju se u BiH ne pridaje dovoljno pažnje te se ono uglavnom trivijalizira. Seksualno i rodno zasnovano uznemiravanje se ne prepoznaje na adekvatan način.

Od definisanja seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u BiH prošlo je više od 15 godina, i za sve ovo vrijeme pravosuđe se susrelo sa malim brojem predmeta, što ukazuje na nedovoljno razvijenu sudsku praksu, što smo spomenuli u gornjem dijelu.

Pored navedenog, kako bi se shvatio značaj problema te razvila svijest nosilaca pravosudnih funkcija o značaju prepoznavanja ove vrste nedozvoljenog ponašanja, kao i činjenice o prisutnosti rodnog i seksualnog uznemiravanja i u pravosudnim institucijama BiH, od 2014.godine intenzivno se radi na jačanju kapaciteta pravosudnih institucija za prevenciju i prepoznavanje seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja. Navedena istraživanja i nastojanja pravosudne zajednice da se shvati značaj rodnoosenzitivne problematike, imala je za posljedicu potrebu da se ustanovi sveobuhvatni mehanizam prevencije na nivou svih pravosudnih institucija u BiH, donošenjem Smjernica za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja.

4. 1. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE

Seksualno uznemiravanje je zabranjeno zakonima BiH. Danas se zbog radnji koje predstavljaju seksualno uznemiravanje može odgovarati krivično, građanski i disciplinski. U skladu sa postojećim zakonskim rješenjima, krivična odgovornost je predviđena zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, i Krivičnim zakonom RS, dok je građanska odgovornost predviđena Zakonom o zabrani diskriminacije i nizom drugih zakona, a posebno onih koji uređuju radne odnose. Prvi zakon koji je definisao seksualno uznemiravanje bio je Zakon o ravnopravnosti polova u BiH. Definicije uznemiravanja bile su obuhvaćene Izmjenama i dopunama iz 2009.godine kada je jasno navedeno da je seksualno uznemiravanje oblik diskriminacije na osnovu polova. U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, oblici diskriminacije su definisani odredbom člana 5.st.2. kojom je propisano da je seksualno uznemiravanje svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kada to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

U pogledu definisanja seksualnog uznemiravanja, naš zakonodavac se vodio obavezama koje su identifikovane na osnovu analize međunarodnog pravnog okvira. Najveći uticaj su

⁵⁸ „Službeni glasnik BiH“, br.16/03

⁵⁹ „Službeni glasnik BiH“, br.32/10

svakako imale Direktiva Vijeća 2000/43/EC o uspostavljanju načela jednakog postupanja neovisno o rasnom i vjerskom porijeklu i Direktiva Vijeća 2000/78/EC o uspostavljanju opšteg okvira za jednaki tretman u radu i zapošljavanju, budući da same definicije metodološki prate ovaj pristup.⁶⁰

Pored toga, članom 29. Zakona propisana je krivična odgovornost za ponašanje suprotno članu 5. kojim je predviđena kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina za vršenje polnog nasilja, uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja a kojim se ugrožava mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet.

Nadležnost za postupanje u predmetima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja pripada Sudu BiH budući da je Zakon o ravnopravnosti polova državni zakon.⁶¹

Krivični zakonom Republike Srpske⁶² propisuje polno uznemiravanje kao krivično djelo, i to članom 170. kojim je propisano:“

Ko polno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.

Stav 2. istog člana propisuje da je polno uznemiravanje svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode koje ima za cilj povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH, stav 2.gore pomenutog člana, definisao je polno uznemiravanje sa elementima koje propisuje i Zakon o ravnopravnosti polova, s tim da su uvršteni i dodatni elementi. Ovi elementi odnose se na 1) odnos podređenosti ili zavisnosti i 2) posebnu ranjivost.

Zakon o zabrani diskriminacije⁶³ (u daljem tekstu ZZD) u normativnom smislu predstavlja krovni korpus pravnih pravila našeg antidiskriminacijskog zakonodavstva. Njime se u naše pozitivno pravo ugrađuje dio pravne stečevine Evropske unije, jer su bazu za njegovu izradu u značajnoj mjeri predstavljale i određene direktive Vijeća ministara Evropske zajednice⁶⁴.

Zakon u velikoj mjeri prati definiciju zabrane diskriminacije kao i njenih pojava oblika budući da su se pratili standardi iz prava Evropske unije. Prema navodima Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH :“ Zakon o zabrani diskriminacije je uveo revoluciju u pravni sistem Bosne i Hercegovine jer su njime definisani oblici diskriminacije i uvedeni

⁶⁰ Direktiva Vijeća 2000/43/EC o uspostavljanju načela jednakog postupanja neovisno o rasnom ili etničkom porijeklu od 29. juna 2000., OJL 180 i Direktiva Vijeća 2000/78/EC o uspostavljanju općeg okvira za jednaki tretman u zapošljavanju i zanimanju, usvojena 27. novembra 2000., objavljena 2. decembra 2000., OJL 303

⁶¹ Zakon o sudu Bosne i Hercegovine („Sl.glasnik BiH“,br.29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04 i 32/07)

⁶² „Sl. glasnik Republike Srpske“, br.64/17

⁶³ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09 i 66/16

⁶⁴ Npr. - Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29.06.2000. godine o primjeni načela jednakog postupanja prema osobama neovisno o rasnom ili etničkom porijeklu i Direktiva Vijeća 2000/78/EZ od 27.11.2000. godine o općem okviru za jednako postupanje pri zapošljavanju i odabiru zvanja

mehanizmi zaštite“.⁶⁵ Shodno članu 1. stav 2. ZZD utvrđena je odgovornosti i obaveza zakonodavne, sudske i izvršne vlasti u BiH da u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava omoguće zaštitu, promovisanje i stvaranje uslova za jednako postupanje. Revizijom Zakona izmjenjen je član 2. koji propisuje definiciju diskriminacije, u smislu širenja zaštićenih osnova za zabranu diskriminatorskog postupanja, pa su uvrštenja svojstva kao što je rodni identitet, polne karakteristike, seksualna orijentacija, dob i invaliditet.

Član 2. stav 1. ZZD glasi: „...svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama, prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi, na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze sa nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, polnih karakteristika, kao i svakak druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi prava i sloboda u svim oblastima života.

Izmjenjen je i član 4. ZZD kojom su propisanu ostali oblici diskriminacije a koji sada posebno daje definiciju uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja pa je stavom 2. istog člana propisano:“ Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njima stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Shodno Zakonu o zabrani diskriminacije predviđena je građanska odgovornost za postupanje suprotno propisanom iz člana 4.

	Odgovornost	Nadležni sud	Postupak
Zakon o ravnopravnosti polova BiH	Krivična	Sud BiH	Zakon o krivičnom postupku BiH
Krivični zakon RS	Krivična	Osnovni sudovi	Zakon o krivičnom postupku RS
Zakon o zabrani diskriminacije	Krivična	Osnovni/općinski sudovi	Zakon o parničnom postupku(u ovisnosti o nadležnom sudu)

⁶⁵ Vidjeti na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc201610141919280006eng.pdf

RADNJA IZVRŠENJA

Seksualno uznemiravanje je neželjeno ponašanje seksualne prirode zbog kojeg se određena osoba osjeća uvrijeđeno, poniženo ili zastrašeno, a neželjeno ponašanje MORA da sadrži seksualni element, konotaciju ili implikaciju kako bi se okvalifikovalo kao ponašanje seksualne prirode.

Radnja ponašanja koja nosi epitet seksualnog, može se manifestovati kroz različite pojavne oblike i to:

- Verbalno
- Neverbalno
- Fizičko

Bitno je naglasiti da se obavezno radi o NEŽELJENOM ponašanju seksualne prirode, što znači da osoba koja je izložena ovakvom ponašanju isto ne želi.

Verbalno ponašanje odnosi se na riječi ili zvukove koje osoba iskaže ili izrazi a može ih iskazati usmenim ili pismenim putem. Primjer su: zatijevanje dodira, zagrljaja, upućivanje seksualnih prijedloga, upućivanje uvreda, komentara, opaski ili aluzija seksualne prirode, neželjeni pozvi na sastanke, flertovanje ili traženje seksualnog odnosa ili seksualnih usluga, neželjena pitanja o seksualnom životu, komentarisanje nečije seksualne (ne) privlačnosti, uslovljavanje ostvarivanja beneficija i napredovanja na poslu seksualnim uslugama i dr.

Neverbalno ponašanje obuhvata sva ponašanja, odnosno izraze od strane osobe koji ne obuhvataju riječi odnosno zvukove, npr. izraze lica, pokrete tijelom ili simbole. Ova vrsta ponašanja obuhvata, ali ne ograničava se samo na iste, i to: gestikulacije i insinuacije koje upućuju na imitaciju seksualnog odnosa, izlaganje, prikazivanje ili slanje pornografije, seksualno eksplicitnih slika, karikatura ili postera ili drugih seksualnih slika.

Fizičko ponašanje odnosi se na svako seksualno ponašanje osobe koje uključuje kontakt s tijelom osobe koja je izložena neželjenom ponašanju. Fizičko ponašanje obuhvata: štipanje, milovanje, udaranje, stiskanje druge osobe, dodire seksualne prirode, zagrljaje, poljupce, fizičko nasrtanje i napad, nepotrebne fizičke kontakte s tijelom drugo osobe (invaziju ličnog prostora).

PRIMJERI IZ PRAKSE **KRIVIČNA ODGOVORNOST**

U proteklih 10 godina bilo je samo 12 slučajeva seksualnog uznemiravanja a samo jedan je rezultirao zatvorskom kaznom.

Prema istraživanjima i dalje je evidentno da su žrtve seksualnog uznemiravanja većinom žene. Međutim, iako je veliki broj žena izloženo ovim vidu neželjenog ponašanja, većina njih se odlučuje da uznemiravanje ne prijavi zbog straha da im se neće vjerovati, manjka dokaza, sramote, odmazde i sl. Uglavom žrtve seksualnog uznemiravanja ili ostavljaju postao ili trpe uznemiravanje.⁶⁶

⁶⁶ Vidi: Priručnik za sudija i tužioce za postupanje u predmetima seksualnog uznemiravanja, www.stlantskainicijativa.org.

U predmetu koji se vodio pred Sudom BiH⁶⁷ sud je utvrdio da je optuženi kriv što je dana 14.decembra 2005.godine u vremenu od 11,00 do 12,00 sati, na prostoru pijace „Ciglane“ u Sarajevu, u svojstvu autora i voditelja emisije TV OBN-a „One Man Show- Niko kao ja“, prilikom snimanja priloga za rubriku navedene emisije „Hoćeš Nećeš“, u namjeri da na omalovažavajući, ponižavajući i uvredljiv način prikaže osobu ženskog pola, koju će muška osoba uz naknadu od 20,00 KM rukom uhvatiti za stražnjicu, pa je nakon kontakta sa više slučajnih prolaznika njegovu ponudu prihvatio jedan prolaznik, koji je u momentu kada im je u susret dolazila oštećena, istoj prišao i za trenutak stao ispred nje i tijelom joj onemogućio dalje kretanje i pri tom joj izgovorio riječi „gdje si Sanela“, a potom se pomjerio u lijevu stranu, pa kada je oštećena nastavila kretanje, jednom rukom oštećenu uhvatio za desni bočni dio stražnjice što je kod većeg broja lica koja su se zatekla u blizini, izazvalo smijeh, a ko doštećene osjećaj poniženja, koji osjećaj se jače izrazio nakon emitovanja navedene emisije na TV OBN-u dana 01.01.2006.godine u terminu od 20,00 do 22,00 sati.

U drugom predmetu Sud BiH⁶⁸ utvrdio je da je optuženi kriv što je, kada je oštećena ušla u njegovu optičarsku radnju, zamolivši ga da zbog buke na ulici sa svog mobitela nazove posao, a što joj je isti dozvolio, u jednom momentu dok je razgovarala, ustao sa stolice, te razgrnuo plavi mantil, okrenuo se u pravcu oštećene pokazavši joj svoj polni organ, a što je za rezultat imalo i kod iste izazvalo zastrašujući osjećaj nepoželjnog seksualnog ponašanja i uznemiravanja.

GRADANSKA ODGOVORNOST

Analizom dosadašnje sudske prakse iz domena građanske odgovornosti proizilazi da sudovi do sada nisu postupali u predmetima diskriminacije u vezi sa zaštićenom osnovom polom- u smislu neželjenog seksualnog uznemiravanja.

Jedini primjer, koji se na indirektan način vezuje za zabranjenu posljedicu seksualnog uznemiravanja, jeste odluka Općinskog suda u Živinicama⁶⁹

, kojom odlukom je kao prethodno pitanje utvrđeno da je zaposlenik kod tuženog (odgovorno lice u krivičnom postupku za seksualno uznemiravanje) počinio diskriminaciju tj. zabranjeni oblik ponašanja u vezi sa polom i to seksualne prirode, pa je slijedom navedenog obavezao poslodavca (koji je odgovoran za radnje svojih zaposlenika shodno odredbama Zakona o radi i Zakona o obligacionim odnosima) da oštećenoj nadoknadi iznos na ime pretrpljene nematerijalne (duševni bolovi) i materijalne štete (manja novčana primanja zbog odsustva sa posla usljed duševne rastrojenosti).

⁶⁷ Broj K-03/08 od 24.11.2008.godine

⁶⁸ Broj K-44/09 od 23.10.2009.godine

⁶⁹ Presuda br. 33 0 P 009344 09 P od 09.04.2013.god.

ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ŠTETU PROUZROKOVANU RADNIKU KAO POSLJEDICA SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA

Odgovornost poslodavca za štetu prouzrokovanu radniku seksualnim uznemiravanjem može se pokrenuti parničnim postupkom. U ovim slučajevima odgovornost tuženog-poslodavca temelji se na odredbama člana 9.st.1. i 3. I člana 93. Stav 1. Zakona o radu FBiH⁷⁰, odnosno, člana 24. Zakona o radu RS⁷¹, a u vezi sa odredbom člana 170. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima. Pravo na sudsku zaštitu ostvaruje se u skladu sa odredbom člana 12. Zakona o radu FBiH, odnosno člana 25. Zakona o radu RS.

PREKRŠAJNI POSTUPAK

Kada su u pitanju prekršajni postupci, ni na ovom polju nema nikakvih pomaka, jer iz analize dosadašnje sudske prakse proizilazi da sudovi nisu postupali u prekršajnim postupcima, iako Zakon o ravnopravnosti polova BiH članom 30. definiše prekršajnu odgovornost poslodavca/pravnog lica za nepreduzimanje odgovarajućih mjera i efikasnih mehanizama zaštite za sprečavanje seksualnog uznemiravanja. Iako zakon ne navodi eksplicite koje su to odgovarajuće mjere i efikasni mehanizmi zaštite sprečavanja seksualnog uznemiravanja, slijedeći trend evropskih zakonodavstava, isti bi se mogli podvesti pod primjer:

-da li je poslodavac imao saznanja o seksualnom uznemiravanju, odnosno da li je bio obaviješten i koje je službene radnje poduzeo da isto spriječi

- da poslodavac ima usvojen pravilnik radi sprečavanja seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu i da li primjenjuje navedeni pravilnik

- kakav je odnos poslodavca prema prigovorima oštećene strane i sl.

4. 2. RODNO ZASNOVANO UZNEMIRAVANJE

Nosioci pravosudne funkcije svakako bi trebali da budu rodno senzitivni i da posjeduju posebna znanja kako bi primjenjivali slovo zakona u duhu nediskriminacije. U velikoj mjeri to podrazumijeva da nosioci pravosudne funkcije nemaju predrasude a da sudije sude isključivo po principu : činjenice + zakon = pravda/pravičnost.

Međutim, naše rodne uloge javljaju se u odnosima prema drugima, kako nas drugi vide i doživljavaju, kako mi druge vidimo i doživljavamo, ali i kako sami sebe percipiramo u okruženju i društvu. I one nas opredjeljuju na svakom životnom polju.

ROD se ne smije poistovjećivati sa POLOM, budući da je pol biološka determinanta, dok se rod onosi na društvene karakteristike, uloge, ponašanja i atribute koji se u datom društveno-kulturološkom kontekstu pripisuju muškarcima i/ili ženama. Rod je znači promjenjiva determinanta, za razliku od pola, i varira u različitim istorijskim etapama i društveno – kulturološkim kontekstima.

⁷⁰ „Sl.novine FBiH“, br.26/15

⁷¹ „Sl.glasnik RS“,br.1/16

Rod utiče na uloge ili poslove koji se povezuju sa ženama i muškarcima, pa se tako najčešće muškarci povezuju sa „hraniocem porodice“ ili „glavom domaćinstva“, pripisuje im se društvena moć i položaj i sl. Žena se najčešće sagledava kroz kontekst porodice i njene brige za istu.

Rodni stereotipi predstavljaju generalizacije o rodu. U skladu sa našim rodnim stereotipima (implicitnim ili eksplicitnim) imamo određena shvatanja o ponašanjima koja bi trebalo da „pripadnu“ muškarcima ili ženama, a s tim u vezi donosimo i određene zaključke, koji se često i nesvjesno odražavaju u našem radu.

Rodno zasnovano uznemiravanje je neželjeno ponašanje u vezi sa rodom osobe kojim se omalovažava, ponižava ili vrijeđa osoba u njenom svojstvu kao muškarca ili žene. Često ova vrsta uznemiravanja nastaje kao posljedica ponašanja koje se percipira kao stereotipizacija muško/ženskih rodnih uloga a koje nisu u skladu sa predodžbama o tim ulogama. Za razliku od seksualnog uznemiravanja, rodno zasnovano uznemiravanje nije generalno motivisano seksualnim namjerama ili interesom.

Kao primjeri rodnog uznemiravanja mogu se navesti:

- Grub i vulgaran humor ili jezik u odnosu na rod/pol
- Upućivanje neprimjerenih komentara o nečijim fizičkim osobinama ili ponašanju na osnovu roda (npr. da je ženi mjesto u kući....)
- Verbalno zlostavljanje nekoga, podrugivanje ili prijetnje nekome na osnovu roda /pola i dr.

Prema istraživanjima koja su provedena u pravosuđu, pokazalo se da sudije i tužitelji nisu imuni od rodnih predrasuda te često na ova način dolazi do svjesnog/nesvjesnog kršenja principa na jednako postupanje.

Iako je ova rodno senzitivna problematika među prioritarnim u rješavanju na svjetskoj pozornici, analiza sudskih odluka u BiH pokazala je da su se sudovi do sada jako malo susreli sa predmetima rodne diskriminacije.

4. 3. PRIMJER IZ PRAKSE ZA POLNU DISKRIMINACIJU

Drugostepenom odlukom Kantonalni sud u Zenici potvrdio je odluku prvostepenog suda gdje je stavom I izreke utvrđeno da je tuženi diskriminisao tužiteljicu, odnosno, povrijedio pravo na jednako postupanje te pravo na rad na način što s njom nije produžio ugovor o radu na određeno vrijeme, već je izvršio odjavu sa PIO, i to u vrijeme dok je tužiteljica bila na trudničkom bolovanju, dok je istovremeno produžio ugovore sa drugim zaposlenicima koje nisu bile na trudničkom bolovanju. Stavom II naloženo je tuženom da tužiteljici uspostavi radni odnos na određeno vrijeme te da joj osigura sva prava iz radnog odnosa. Stavom III tužiteljici je dosuđena naknada na ime nematerijalne štete, koja se ogleda u pretrpljenim duševnim bolovima zbog povrede prava i sloboda ličnosti, tj. prava na jednako postupanje, u iznosu od 2.000,00 KM. U preostalom dijelu odbijen je zahtjev tužiteljice da se naloži tuženom preduzimanje mjera i zakonom predviđenih koraka i radnji sa ciljem da se prestane sa daljnim kršenjem prava tužiteljice na jednako postupanje i prava na rad, kao i da se tuženi suzdrži od obavljanja svih radnji uznemiravanja tužiteljice na radnom mjestu koje imaju

ponižavajući efekat na tužiteljicu, a čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa tužiteljice, te zahtjev za isplatu nematerijalne štete preko dosuđenog iznosa...

Trudnoća je u predmetnom slučaju bila OSOBENOST tužiteljice u odnosu na ostale kandidatkinje, tj. uposlenice sa kojima je tuženi produživao ugovore o radu na određeno vrijeme. Usporedne radnice u ovom sporu tretirane su kao upoređivači, a one nisu imale osobenost koja je tužiteljicu dovela u neravnopravan položaj- trudnoću, što je i bilo odlučno da tuženi tužiteljici prekine radni odnos.

4. 4. TRENUTNA ANALIZA STANJA U PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA U BIH

U okviru istraživanja u kojem su analizirana stanovišta 161 sudije, advokata, tužilaca i stručnih saradnih, došlo se do zabrinjavajućeg podatka da postoji niska svijest o shvatanju značaja predmetne problematike. Mnogi nosioci pravosudne funkcije nisu upoznati sa važećim zakonskim normama kojima se reguliše zabrana principa na jednakost po osnovu pola/roda niti zabrana seksualnog uznemiravanja, dok je i u pojedinim pravosudnim institucijama evidentirano da kolegijalni odnosi nose epitet nedozvoljenog ponašanja, ne samo sa aspekta jedne od zakonom propisane odgovornosti, već i etičke.

U skladu sa obavezama proizašlim iz člana 13. stav 2. Zakona o ravnopravnosti polova kojim je propisana odgovornost poslodavca da preduze efikasne mjere u cilju sprečavanja uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i diskriminacije po osnovu pola u radnu i radnim odnosima, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH⁷² (u daljem tekstu VSTV) donio je Smjernice za obavezno postupanje pravosudnih institucija u njihovoj primjeni. Smjernice utvrđuju standarde prepoznavanja seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja kao protivzakonitog i neželjenog ponašanja, a u konačnici donošenje istih, jeste edukacija i podizanje svijesti nosilaca pravosudne funkcije i zaposlenih osoba u pravosudnim institucijama o značaju predmetne problematike. Svrha im je:“ osiguravanje i promocija profesionalnog, zdravog i dostojanstvenog okruženja sprečavanjem pojava seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama BiH⁷³, posebno zbog težine posljedica koje ovakva vrsta protivpravnog ponašanja uzrokuje.

Značaj Smjernica ogleda se i u činjenici da pomažu u prevenciji djelovanja što nosiocima pravosudne funkcije olakšava u smislu etičkog ponašanja. Svjesniji značaja i težine posljedica koje ove vrste nedozvoljenog ponašanja uzrokuju, nosioci pravosudnih funkcija neće dolaziti u sukob sa normama Etičkih kodeksa, a samim tim, niti u situaciju da se disciplinski ili krivično procesuiraju.

Etika je sastavni dio profesionalnog, nepristrasnog, odgovornog i stručnog obavljanja pravosudne funkcije, a jednakost je bitan segment etičkog ponašanja. U skladu sa kodeksom sudijske etike, sudija je dužan da poznaje i poštuje različitosti u društvu, a koje se naročito odnose na rasu, boju kože, **spol**, vjersku pripadnost, nacionalno porijeklo, društveni stalež, invalidnost, starosnu dob, bračni status, seksualno opredjeljenje, socijalni i ekonomski status

⁷² Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH daje smjernice sudovima i tužilaštvima iz nadležnosti Vijeća. Zakon o visokom sudskom i tužilačkom vijeću „Sl.glasnik BiH“,br. 25/04, 93/05, 48/07 i 15/08)

⁷³ Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama BiH, strana 3.

idruge kriterije, i odnosi se prema svim osobama s kojima ima profesionalne kontakte sa jednakim poštovanjem.

U primjeni to podrazuijeva da sudija u obavljanju svoje funkcije neće riječima niti ponašanjem pokazivati naklonost ili predrasude prema bilo kom pojedincu ili grupi, da je dužan da obavlja svoju funkciju tako da osigura jednak tretman učesnika u postupku, te da neće dozvoliti strankama, sudskom osoblju i drugim licima koja su pod njegovim nadzorom, da bez opravdanog razloga različito tretiraju ostale učesnike u postupku.

U skladu sa Kodeksom tužilačke etike, tužilac je dužan da promoviše visoke standarde tužilačkog ponašanja u cilju jačanja povjerenja javnosti u pravosuđe. Tužilac obavlja svoju funkciju i tretira sve strane u postupku bez favoriziranja, pristrasnosti i predrasuda, poštujući pretpostavku nevinosti. Poznaje i poštuje različitosti u društvu, a koje se naročito odnose na rasu, boju kože, spol, vjersku pripadnost, nacionalno porijeklo, društveni stalež, invalidnost, starosnu dob, bračni status, seksualno opredjeljenje, socijalni i ekonomski status i druge kriterije, i odnosi se prema svim osobama s kojim ima profesionalne kontakte s jednakim poštovanjem.

U primjeni gore navedenog podrazumijeva da tužilac, u obavljanju svoje funkcije, neće riječima niti ponašanjem pokazivati predrasude prema bilo kom pojedincu ili grupi, i osigurava jednak tretman učesnika u postku, neće dozvoliti tužilačkom osoblju i drugim licima koja su pod njegovim nadzorom, da bez opravdanog razloga različito tretiraju učesnike u postupku te će se ponašati moralno, dostojanstveno i u skladu s dignitetom funkcije koju obavlja.

Diskutovati obaveze I mogućnosti za progresivni pristup ravnopravnosti polova od strane svih nosilaca pravosudnih funkcija u BiH pravnom sistemu

- Problemi i pitanja

4.5 Hipotetički problem koji uključuje izazove koji se odnosi na primjenu ravnopravnosti polova u građanskom postupku:

- M.LJ i A.Lj su u postupku razvoda braka. Brak su zaključili u vrijeme dok je M. bila student, a A. je radio kao ljekar na poznatoj klinici. M nije uspjela diplomirati, nego se zaposlila kao medicinska sestra u Domu zdravlja, par godina nakon zaključenja braka, ostvaruje mnogo niža primanja. Imaju dvoje djece, srednjoškolaca, a stekli su i stan i vikend kuću u vlasništvu. Vikendica je sagrađena još u vrijeme dok je ona studirala, prije zaposlenja. Imaju i dva vozila. M traži podjelu imovine na dva jednaka dijela, A osporava i ističe da je njen suvlasnički dio mnogo manji, jer dugo nije radila, samo je brinula o djeci, a i kad se zaposlila ostvarivala je niža primanja od njegovih. A. ističe da je uzrok za razvod braka činjenica da je njegova supruga našla ljubavnika, otišla je, napustila bračnu zajednicu i od prije pet mjeseci živi s njim.

- Pitanja i diskusija:

Kakav je zadatak sudije? Šta je potrebno utvrditi u bračnim sporovima, koje su bitne činjenice? Šta će utvrditi postavljenim pitanjima? Postoji li mogućnost povrede ravnopravnosti polova i na koji način može doći, postupanjem sudije, do povrede?

4. 6. Jedan interesantan slučaj:

Razvodi se brak između dva intelektualca, posvećena svom pozivu i svojoj zajedničkoj djeci. Oboje su vrijedni i stabilne ličnosti, razvod je posljedica kulturoloških razlika, ne krive jedno drugo, oboje žele da im se dodijele djeca. On vodi javnu kampanju i otvara i internet stranicu na kojoj ukazuje na ustaljenu praksu sudova da se djeca dodjeljuju majkama. Smatra da se radi o diskriminaciji po osnovu roda i da nema nijedan razlog zbog kojeg djeca ne bi bila dodijeljena njemu. Javlja se veliki broj muškaraca i očeva, koji podržavaju stav autora bloga.

Epilog: Djeca su dodijeljena majci, jer su takvog uzrasta (3 i 5 godina) da je sud ocijenio da im je neophodna majčina briga i njega.

Ostaje da se razmišlja da li zaista postoji predubjeđenje da o djeci ne može brinuti niko kao majka, da li su sve majke dovoljno odgovorne i konačno (što se ne odnosi na konkretni slučaj) o sljedećem: Kakva bi trebala da bude majka, pa da sud djecu dodijeli ocu?

4. 7. Hipotetički problem koji uključuje izazove koji se odnosi na primjenu ravnopravnosti polova u krivičnom postupku:

S.V i njenih šest drugarica iz istog kraja su u jednoj akciji policije zatečene u kafani da rade kao plesačice. Nisu imale identifikaciona dokumenta Odmah su lišene slobode i prilikom saslušanja su izjavile da su se javile na oglas za sezonski rad u vinogradima. Vlasnik kafane A.A, im je oduzeo pasoše, preko dana su spremale, kuvale i čistile kuću u kojoj je kafana, a noću plesale i zabavljale goste, smatraju da su bile iskorištavane. Vlasnik kafane je saslušan u istrazi na okolnosti njihovog dolaska i zapošljavanja. Nije imao saznanja o njihovim pasošima, a primio ih je na preporuku prijatelja koji je garantovao da one imaju odobrenje o privremenom boravku. Istakao je da je brinuo o njima, čak im je obezbijedio besplatan smještaj u svom stanu. Čim su uhapšene dao im je otkaz, jer ne želi da „ima išta sa lakim ženama“. Određen im je pritvor, zbog opasnosti od bjekstva.

- Pitanja i diskusija:

Gdje je problem? Šta je zadatak tužioca u pogledu obilježja krivičnog djela? Zadatak sudije za prethodno saslušanje? Ima li diskriminacije i ako je ima, u čemu se ogleda? Postoje li zabanjena pitanja u odnosu na izjavu da su bile iskorištavane?

4. 8. Neki aspekti moguće povrede principa ravnopravnosti polova u krivičnom postupku, a vezano za trgovinu ljudima:

Veoma sporo i teško je u javnost prodrila svijest o mogućoj trgovini ljudima i o činjenici da se na tlu ove zemlje nalaze djevojke iz inostranstva, koje se bave najstarijim zanatom na svijetu, ali nisu prostitutke. Otpor ovim činjenicama pružale su i osobe koje su direktno zadužene za zaštitu javnog reda i mira i za provođenje zakona. U svijesti je postojalo saznanje o potrebi kažnjavanja

za bavljenje tim poslom, ali je odgovornost padala na djevojke, a ne na organizatore ovog posla. Čitav niz aktivnosti je proveden, uz pomoć međunarodnih i domaćih organizacija, u pravcu obuke policije, tužilaca i sudija i njihovog upoznavanja ne samo sa obilježjima krivičnog djela trgovine ljudima, nego i sa mogućom organizacijom i funkcionisanjem mreže trgovine ljudima, tendencijama istokzapad, mjerama koje organizatori koriste, a sve u pravcu podizanja svijesti i stanovništva i nosilaca javnih dužnosti o ovom obliku kršenja ljudskih prava i posebnog segmenta diskriminacije žena.

Zašto je na ovo pitanje bitno ukazati? Prvenstveno zbog toga što se jako teško bori sa tradicijom i uvriježenim mišljenjem. Ljudi su skup iskustava upisanih kroz gene, ali i onih koji se stiču u porodici, školi, na ulici... Koliko puta se i danas čuje „Ženi je mjesto u kući“. Koliko puta se čuje komentar, kad se prepričava da je neku ženu udario muž „, Zna ona zašto“. Zato i nije čudno da su sa nevjericom, čak i od tužilaca i sudija, primane informacije da nisu djevojke krive što se bave prostitucijom, nego da postoje organizatori tog posla, koji se bave prostitucijom kao zanimanjem. Tu je danas, kao i uvijek, zadatak pravosuđa nemjerljiv, pravosuđe se bori za primjenu propisa koji, između ostalog, insistiraju na zabrani diskriminacije po bilo kom osnovu pa i po osnovu pola. Stoga je presuda mjera vrijednosti, ona je otjelovljenje žive misli i stava podvedenih pod normu, ona na taj način postaje dio društvenog života i parametar budućih ponašanja.

4. 9. Hipotetički problem koji uključuje izazove koji se odnosi na primjenu ravnopravnosti polova u izvršnom postupku :

MX je obavezan presudom u parničnom postupku da plati na ime duga iznos od 56.000,00 KM. On ima jako niska primanja, a živi sa suprugom koja nije zaposlena i dvoje malodobne djece u porodičnoj kući koju su skupa sagradili. Ta kuća je zapravo jedina vrijednost, vlasništvo MX sa dijelom 1/1. Podnesen je prijedlog za izvršenje sa prijedlogom da se naplata izvrši prodajom kuće. Supruga dolazi kod sudije i pita šta da radi, jer je to njihova kuća, skupa su je gradili. Sudija vrši uvid u izvod iz zemljišne knjige i utvrđuje da je kuća upisana kao vlasništvo MX, te joj kaže da nema mogućnosti da se bilo šta učini.

- Pitanja i diskusija:

Ima li pravo sudija da poučava stranke, u čemu, gdje su granice ? Kakva je pozicija supruge u ovoj izvršnoj stvari? Na koji način ona može izbjeći izvršenje? Vaša razmišljanja o njenom pravu?

4. 10. Hipotetički problem koji uključuje izazove koji se odnosi na primjenu ravnopravnosti polova u postupku medijacije

M.LJ je profesor predmeta iz oblasti građevine u jednoj srednjoj školi. Tužbom ističe da je već pet godina pod stalnim pritiskom svog direktora, jer svako prilagođavanje plana i programa rada za posljedicu ima da ona dobija novi predmet za koji se mora pripremati, tražiti literaturu, jer literatura od domaćih eksperata nije napisana. To su predmeti iz oblasti demokratije, novih pravaca razvoja i sl. Reagovala je na sjednicama Nastavničkog vijeća, pismenim prigovorima, ali nije dobila podršku. Na posljednjoj sjednici je napravila ispad (rekla je direktoru da nema namjeru da ga sluša i skače na svaku njegovu riječ) zbog kojeg joj je otkazan radni odnos. Smatra da je izložena stalnom šikaniranju i da je cilj direktora bio da je ostavi bez posla.

Poslodavac osporava navode, a direktor na saslušanju ističe da je sve to netačno, da je tužilac istaknut član kolektiva, da je vrijedna i sposobna, te potvrđuje da je u zadnjih pet godina ona bila raspoređena na 11 predmeta. Ističe da je to posljedica uključenja u nove obrazovne tokove, a da je ona mlađi član kolektiva pa da je njoj lakše da se pripremi i prilagodi. Predlaže medijaciju, jer smatra da se „diže buka bez potrebe i da se ovo sve može srediti mirnim putem“.

Sud prihvata medijaciju.

- Problemi i pitanja:

Šta je zadatak suda kod prijedloga za medijaciju? Kakva je položaj tužioca u tom postupku? Kakav je položaj poslodavca? Može li i kako u konkretnom slučaju doći do povrede principa ravnopravnosti polova?

5 IZAZOVI I DALJI PRAVCI

5.1. Očigledno je da razvoj i reforma pravosudnog sistema u BiH zahtjeva čitav niz aktivnosti u pravcu obezbjeđenja uslova za potpunu primjenu principa ravnopravnosti polova u svim fazama i u svim sudskim postupcima. Do sada su se iskristalisale sljedeće potrebe:

1. Zakonom o sudovima urediti pitanje stvarne nadležnosti sudova za postupanje u krivičnim i prekršajnim predmetima po Zakonu o ravnopravnosti polova.
2. Izvršiti potpuniju obuku sudija i tužilaca u oblasti ravnopravnosti polova.
3. Izvršiti ujednačavanje krivičnih propisa u pogledu zapriječene kazne za pojedina krivična djela i na taj način dovesti moguće okrivljene i oštećene u ravnopravan položaj na teritoriji BiH,
4. Pojedine odredbe Zakona o ravnopravnosti polova dopuniti ili izmijeniti jer ne sadrže posebne odredbe kojim se kažnjava kršenje.

Javni sektor, očigledno je, mora preuzeti niz aktivnosti u pravcu obezbjeđenja informisanja javnosti o oblicima diskriminacije i načinu zaštite, kroz TV emisije, javne tribine, posebno provođenjem redovne obuke u školama.

5.2 Jedno od zanimljivih rješenja koje nije dovoljno iskorišteno ili se to čini na pogrešan način, je uključivanje organizacija koje se bave pravnom pomoći, možda i specijalizovanih za oblast ravnopravnosti polova. Javljuju se i pokušaji insitucionalizacije oblika pravne pomoći. Tako u Zenici, u Brčkom i Širokom Brijegu postoji Zavod za pravnu pomoć, stvaraju se uslovi i u Tuzli. Stiče se dojam da nisu potpuno jasna ovlaštenja i mogućnosti Centara za socijalni rad u primjeni ovog prava. Ovo prije svega iz razloga što je svako dužan i ovlašten da prijavi povredu na koju ukazuje Zakon o ravnopravnosti polova. Čini se da se to čini samo u ekstremnim slučajevima kršenja i diskriminacije.

5.3. Obaveze i mogućnosti za učešće nosilaca pravosudnih funkcija u tekućoj pravosudnoj reformi:

Stiče se utisak da su aktivnosti nosilaca pravosudnih funkcija skućene i pod stalnim osjećajem da se nešto ne smije, što ukazuje na suštinsko nepoznavanje etičkih kodeksa i međunarodnih dokumenata koji se bave pravima i obavezama sudija i tužilaca. Možda je to razlog da se oni rijetko uključuju u proces pripreme nacrta zakona ili njihovih izmjena. Sigurno je da je bitan razlog veliki obim posla, koji sam po sebi, traži angažman sveukupne ličnosti nosioca pravosudne funkcije. Nije rijedak slučaj da se sudije, primjenjujući propise sreću sa potpuno neprovodivim normama. Nije manja greška kad su norme nepotpune, propisuju pravilo ponašanja, ali ne i sankciju zbog povrede pravila, a dešava se da u različitim zakonima egzistiraju potpuno oprečne norme o istom pitanju. Sve to ukazuje na neophodnost aktivnog uključenja sudija i tužilaca u proces pripreme zakona.

- Pitanja i diskusija

LITERATURA:

1. OSNOVNA NAČELA UJEDINJENIH NACIJA O NEZAVISNOSTI SUDSTVA koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija novembra 1985. godine
2. PREPORUKA R (94) Komiteta ministara državama članicama o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija od 13. oktobar 1994. godine (sa službenim komentaron).
3. EVROPSKA POVELJA O ZAKONU ZA SUDIJE od 10. jula 1998. god (sa službenim komentaron)
4. UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA
5. EVROPSKE KONVENCIJE o ZAŠTITI OSNOVNIH PRAVA I LJUDSKIH SLOBODA i BANGALORSKI PRINCIPI sudijskog ponašanja iz 2002. godine,
 6. Povelja EU o temeljnim pravima,
7. SMJERNICE UN-a O ULOZI TUŽILACA usvojene na Osmom kongresu UN-a o prevenciji zločina i postupanju prema prestupnicima, Havana, Kuba 27. avgusta-07. septembra 1990. god
8. PREPORUKA (2000)19. Savjeta ministara državama članicama o ulozi javnog tužilaštva u krivično-pravnom sistemu
9. The International Commission of Jurists - *Međunarodni principi nezavisnosti i odgovornosti sudija, tužilaca i advokata*, Ženeva 2004. godina
10. BESEDE SA KOPAONIKA-Prof.dr Slobodan Perović
11. Etika i deontologija Državnih odvjetnika - Marie-Christine TARRARE, magistrat, inspecteur des services judiciaires ;Prof. dr. sc. Žarko PUHOVSKI, Filozofski fakultet u Zagrebu
12. Organizacija pravosudnog sistema u BiH i uloga VSTV-a BiH – Arben Murtezić, šef pravnog odjela VSTV-a
13. Konačni izvještaj Nezavisne pravosudne komisije – Novembar 2004. godine
12. Ustav Bosne i Hercegovine
13. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine
14. Ustav Republike Srpske
15. Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine
16. Zakon o visokom sudskom i tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine
17. Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine
18. Zakon o tužilaštvu Bosne i Hercegovine
19. Zakon o sudovima Republike Srpske
20. Zakon o javnim tužilaštvima Republike Srpske
21. Zakon o sudovima Federacije Bosne i Hercegovine
22. Zakon o Federalnom tužilaštvu Federacije Bosne i Hercegovine
23. Zakoni o kantonalnim tužilaštvima,
24. Zakon o sudovima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine
25. Zakon o tužilaštvu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine

26. Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini
27. Smjernice za sprečavanje sukoba interesa u pravosuđu
28. Edukativni materijal razvijen u okviru Kanada- Bosna i Hercegovina Projekta pravosudne reforme (JRP) uz učešće gđe. Huguette St-Louis i g. Jean-Pierre Bourduas, eksperata iz Kanade
29. „Da li je Bosni i Hercegovini potrebna pravosudna akademija?“, Davor Trlin, Iustitia, 2018.
30. Pravilnik o kvalifikacionom i pismenom testiranju kandidata za poziciju nosilaca pravosudnih funkcija u BiH
31. Mišljenje Venecijanske komisije o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini od 15. i 16. 06. 2012.
32. „Uloga VSTV BiH u imenovanju nosilaca pravosudnih funkcija: stanje i perspektive“, Davor Trlin, Fondacija Centar za javno pravo, 2014.
33. Disciplinska odgovornost u pravosuđu: Uvod u međunarodne standarde i domaća praksa, Arben Murtezić, Alena Kurpsahić, Marijana Sladoje, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Sarajevo, 2013.
34. „Priručnik za primjenu kodeksa sudijske etike i kodeksa tužilačke etike“, USAID – Projekat pravosuđa u Bosni i Hercegovini /Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, februar 2019.
35. „Zabrana diskriminacije po osnovu pola i roda – međunarodni standardi i bosanskohercegovački pravno-sistemska okvir“, Mihaela Jovanović-Davor Trlin, „Pravni savjetnik“, 2016.
36. Analiza sudske prakse u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, 2018.
37. Priručnik za sudije i tužioce za postupanje u predmetima seksualnog uznemiravanja, Atlantska inicijativa, 2018.
38. Priručnik za razmatranje krivičnog djela silovanja u sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, 2019.
39. „Priručnik za primjenu kodeksa sudijske etike i kodeksa tužilačke etike“, USAID – Projekat pravosuđa u Bosni i Hercegovini /Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, februar 2019.

Ministarstvo pravosuđa Sjedinjenih Američkih Država /
Program za razvoj, pomoć i edukaciju tužilaštava u prekomorskim zemljama (DoJ / OPDAT)
i
Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH)

Program finansira State Department / Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a (INL / EUR / ACE)

BOSNA I HERCEGOVINA • БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА • BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA • ФЕДЕРАЦИЈА БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJA SUDIJA I TUŽILACA F BiH
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJA SUDACA I TUŽITELJA F BiH
JAVNA USTANOVA CENTAR ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILAČA Ф БИХ
PUBLIC INSTITUTION CENTRE FOR JUDICIAL AND PROSECUTORIAL TRAINING OF F BiH

